

Toimittaneet
Päivi Tiilikka – Jukka Siro

Kirjoituksia viestintäoikeudesta

HELSINGIN HOVIOIKEUS
HELSINKI

copyright: Helsingin hovioikeus ja tekijät

ISBN: 978-951-53-3252-3 (nid.)

ISBN: 978-951-53-3253-0 (PDF)

Kannen suunnittelu: Taisto Jantunen

Kannen kuvassa on Walter Runebergin patsas Lex Helsingin hovioikeuden istuntosalien 1–6 odotustilasta

Hakapaino Oy

Helsinki 2010

Sisällys

Esipuhe	7
Lukijalle	9
ARTIKKELIT	
<i>Simo Kolehmainen</i>	
Syyteoikeudesta yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä, kunnianloukkausta ja törkeätä kunnianloukkausta koskevissa rikoksissa	11
<i>Jussi Heiskanen</i>	
Kiihottaminen kansanryhmää vastaan	25
<i>Heli Sankari</i>	
Rikosasian asianosaisten yksityiselämän suoja	41
<i>Kaisa Arponen</i>	
Poliitikon ja muun vallankäyttäjän yksityiselämän suojasta	59
<i>Tero Kujala</i>	
Julkaistun viestin sisällön aiheuttaman taloudellisen vahingon korvaamisesta ..	83
<i>Marika Siiki</i>	
Tekijänoikeuksiin ja verkkoviestintään liittyvät rikokset Helsingin hovioikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä	95
Kirjoittajat	118

Esipuhe

Tämä julkaisu koostuu Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen ja Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan järjestämällä viestintäoikeuden opintojaksolla laadituista artikkeleista. Keväällä 2009 järjestetty viestintäoikeuden opintojakso oli jo 11. lajissaan. Aikaisemmillä opintojaksoilla laadittuja lopputöitä on julkaistu kuudessa artikkelikokoelmassa.

Viestintäoikeuden opintojakso koostui luento-opetuksesta, seminaareista ja kirjallisista töistä. Opintojakson läpäisemällä oli mahdollista suorittaa osa ammatillisesta oikeustieteen lisensiaatintutkinnosta. Opintojaksolle saattoivat osallistua Helsingin hovioikeuden sekä hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien ja syyttäjänvirastojen lainkäyttöhenkilökunta. Laatuhanke oli avoin myös asianajajakunnalle ja korkeimman oikeuden lainkäyttöhenkilökunnalle.

Tämänkertaisen laatuhankeen teemana oli viestintäoikeus. Viestintäoikeus on varsin uusi ja nopeasti kehittyvä oikeudenala, johon liittyvät oikeudelliset kysymykset ovat tietotekniikan ja median suurten muutosten vuoksi aivan eri tavalla ajankohtaisia kuin vielä vuosikymmen sitten. Viestintäoikeus on myös siitä moderni oikeudenala, että ihmisoikeusnäkökulma on siinä poikkeuksellisen keskeinen. Erityisesti sananvapauden käyttöön liittyvissä ongelmatilanteissa joudutaan säännöllisesti turvautumaan Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön. Nämä piirteet näkyvät selvästi myös tämän julkaisun artikkeleissa.

Minulla on tässä yhteydessä mieluisa tilaisuus kiittää kaikkia opintojakson toteuttamiseen osallistuneita. Laatuhankeen ohjausryhmä on vastannut toiminnan koordinoimisesta ja tulevien kurssien suunnittelusta. Viestintäoikeuden opintojaksosta on puolestaan vastannut opintojakson oma suunnittelutyöryhmä, johon ovat kuuluneet tutkijatohtori Päivi Tiilikka, hovioikeudenneuvos Helena Vihriälä, valtionsyyttäjä Mika Illman, käräjätuomari Tero Kujala ja asianajaja Timo Sipi. Työryhmän sihteerinä on toiminut viskaali Kaisa Arponen. Päivi Tiilikka on ollut opintojakson vastaava opettaja ja huolehtinut myös artikkeleiden tieteellisestä tarkastamisesta. Hän ja viskaali Jukka Siro ovat toimittaneet opintojaksolla laaditut artikkelit täksi julkaisuksi.

Lopuksi kiitän artikkelien kirjoittajia, joiden asiantuntemuksen toivon tämän julkaisun välityksellä leviävän koko oikeusyhteisön hyödynnettäväksi.

Helsingissä, elokuussa 2010

Mikko Könkkölä

Lukijalle

Tämän teoksen kirjoitukset ovat Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan lukuvuonna 2009 järjestämän ja Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen kuuluvan Viestintäoikeus-opintojakson tuotteita. Opintojakso on osa ammatillisesti painotunutta jatkokoulutusta ja jatkoa Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen liittyneille rikosoikeuden yleisiä oppeja, todistusoikeutta, rikostuomion perustelemista, velvoiteoikeutta, talousrikosoikeutta, kansainvälistä oikeusapua, immateriaalioikeutta, eurooppaoikeutta ja työoikeutta käsitelleille opintojaksoille. Opintojakson suorittaminen oikeutti lukemaan jakson hyväksi osana ammatillista oikeustieteen lisensiaatin tutkintoa.

Osallistujia kurssilla oli 16. Kaikki olivat taustaltaan lainkäytön ammattilaisia eli tuomareita, viskaaleja, syyttäjiä tai asianajajia. Viestintäoikeuden opintokokonaisuus koostui neljästä neljän tunnin mittaisesta luentokerrasta, kirjallisen työn tekemisestä ja esittämisestä sekä yhden kirjallisen työn opponoinnista seminaaritöiden purkuseminaareissa.

Kurssilla perehdyttiin viestintäoikeudelliseen sääntelyyn ja laintulkintaan perus- ja ihmisoikeudet huomioon ottavasta näkökulmasta. Opetuksessa keskityttiin erityisesti viestintäoikeudellisiin vastuukysymyksiin, mutta seminaariaineen sai tehdä myös muusta viestintäoikeudellisesta teemasta. Systemaattisen yleiskuvan lisäksi kurssilla tarkasteltiin käytännön syyttämisen-, asianajo- ja tuomitsemistoiminnassa ilmeneviä laintulkintaongelmia oikeustieteen ja oikeuskäytännön valossa. Huomioon otettiin yhtälailla printtivistä kuin audiovisuaalinen ja verkkoviestintäkin. Osallistuminen luennoilla ja seminaareissa oli ilahduttavan aktiivista.

Luentojen aiheina olivat 1) Sananvapaus ja yksityiselämän suoja perus- ja ihmisoikeuksina (Ojanen); Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö sananvapautapauksissa (Tiilikka); Prosessioikeudelliset kysymykset (Illman) 2) Kunnianloukkaus ja Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (Tiilikka) 3) Kiihottaminen kansanryhmää vastaan, Julkinen kehottaminen rikokseen, Laiton uhkaus, Uskonrauhan rikkominen, ym. (Illman); Osallisuusvastuu, Päätoimittajarikkomus, Verkkoviestintään ja verkkojulkaisuihin liittyviä erityiskysymyksiä, ym. (Tiilikka) ja 4) Kärsimyksen korvaaminen, Taloudellisen vahingon korvaaminen, Korvausvastuun jakaantuminen (Tiilikka); Konfiskaatio ja muut rikosoikeudelliset seuraamukset (Illman).

Opintojakson vastuuhenkilönä toimi allekirjoittanut, tutkijatohtori Päivi Tiilikka Helsingin yliopistosta. Opetukseen osallistivat myös valtiosääntöoikeuden professori Tuomas Ojanen Helsingin yliopistosta sekä sananvapausasioihin erikoistunut valtiosyyttäjä, OTT Mika Illman valtakunnansyyttäjänvirastosta. Esitämme Ojaselle ja Illmanille lämpimät kiitokset kurssin opetustehtäviin osallistumisesta.

Viestintäoikeuden opintojaksoon osallistuneilla oli mahdollisuus saattaa kirjoituksensa julkaistavaksi tässä teoksessa. Kirjoituksen julkaiseminen oli vapaaehtoista ja julkaisemisesta sai lisäpisteitä opintosuorituksiin. Osallistujat muokkasivat seminaarikirjoituksiaan opettajalta ja purkuistunnossa muilta osallistujilta saadun palautteen perusteella. Osa kirjoituksista luetutettiin ennen niiden lopullista muokkaamista myös muilla yliopiston palveluksessa olevilla asiantuntijoilla.

Kirjoitukset valmistuivat keväällä 2009 ja niitä oli mahdollisuus muokata ja täydentää syksyn 2009 kuluessa. Kirjoitusten laatimisen ja julkaisemisen välisestä viipeestä johdun teksteissä ei välttämättä ole voitu ottaa huomioon aivan uusimpia oikeuslähteitä. Asiantuntija-avusta huolimatta vastuu kunkin kirjoituksen lopputuloksesta ja kannanotoista on luonnollisesti kullakin kirjoittajalla itsellään.

Viestintäoikeuden kurssin suunnittelusta vastasi työryhmä, johon kuuluivat hovioikeudenneuvos Helena Vihriälä, käräjätuomari Tero Kujala, asianajaja Timo Sipi, valtion-syyttäjä Mika Illman, viskaali Kaisa Arponen ja Päivi Tiilikka. Kiitämme kaikkia suunnittelutyöhön osallistuneita heidän panoksestaan kiinnostavan ja käytännön lakimiehiä palvelevan opintokokonaisuuden saavuttamiseksi. Kaisa Arposta kiitämme lisäksi ripeästä, ystävällisestä ja työtä säästämättömästä avusta kurssin käytännön järjestelyiden hoitamisessa.

Helsingissä, elokuussa 2010

Päivi Tiilikka

Jukka Siro

Simo Kolehmainen

Syyteoikeudesta yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä, kunnianloukkausta ja törkeitä kunnianloukkausta koskevissa rikoksissa

1. Johdanto

Kirjoituksen tarkoituksena on tarkastella yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä (RL 24:8), kunnianloukkausta (RL 24:9) ja törkeitä kunnianloukkausta (RL 24:10) koskevien rikosten syyteoikeuden järjestelyjä.¹ Näiden sananvapauden käyttöön liittyvien rikosten syyteoikeus on järjestetty muista rikoksista poikkeavalla, erityisellä tavalla. RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa säännellään syyteoikeutta mainituissa rikoksissa seuraavasti:

”Virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, kunnianloukkauksesta eikä törkeästä kunnianloukkauksesta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Valtakunnansyyttäjä voi kuitenkin antaa määräyksen syytteen nostamisesta, jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista.”

Tutkimuksellisenä tiedonintressinä on tulkita syyteoikeussäännöksen sisältöä ja selvittää säännöksen soveltamiskäytäntöä syyttäjän toimissa. Kirjoitus jakaantuu johdannon lisäksi kolmeen osaan, joista ensimmäisessä osassa (2. jakso) tulkitaan analyttisen lainopin menetelmin säännöksen sisältöä voimassa olevan oikeuden kannalta, toisessa osassa tarkastellaan apulaisvaltakunnansyyttäjän (AVKS) säännöksen soveltamista koskevaa ratkaisukäytäntöä (3. jakso) ja lopuksi esitetään arvio säännöksen sovelletavuuteen vaikuttavista seikoista ja puheena olevasta erityisestä syyteoikeussäätelystä *de lege ferenda* (4. jakso).

¹ Kirjoitus liittyy Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tiedekuntaneuvoston 28.5.2009 hyväksymään lisensiaatintutkimukseeni ”Syyteoikeudesta sananvapausrikoksissa. Rikosprosessioikeudellinen tutkimus sananvapauden käyttöön liittyvien rikosten syyteoikeuden järjestelyistä erityisesti silmällä pitäen sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 24 §:ää”. Kirjoituksessa käsitellään jossain määrin samoja asioita kuin mainitussa lisensiaatintutkimuksessa, mutta tarkastelu kirjoituksessa on yksityiskohtaisempaa. Lisensiaatintutkimukseen ei myöskään sisälly sitä empiirisen aineiston kuvausta, joka kirjoituksessa on.

Syyteoikeussäännöksen sisällön tulkinta on rajattu sen selvittämiseen, missä tilanteissa valtakunnansyyttäjällä (VKS) on yksinomainen syyteoikeus. Kirjoituksen ulkopuolelle jäävät siten kysymykset siitä, mitä syyteharkinnallisia ratkaisuja valtakunnansyyttäjän syyttämistoimivalta RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa käsittää, kuinka VKS käyttää kyseistä syyteoikeuttaan syytteen ajattamisen kannalta, minkälainen syytetty ajamaan määrätyn syyttäjän toimivalta syytemääräyksen perusteella syytettyä ajaessaan on jne.²

2. Syyteoikeussäännös RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa

2.1. Syyteoikeuden yleiset järjestelyt

Syyteoikeuden yleisten järjestelyjen kuvaamiseksi voidaan todeta ensinnäkin, että rikokset jaetaan virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin sen mukaan, saako virallinen syyttäjä nostaa rikoksesta syytteen, jos asianomistaja ei ole ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa virallisella syyttäjällä on syyteoikeus, eikä syyteoikeuden kannalta ole merkitystä sillä, onko asianomistaja ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi vai ei. Sen sijaan asianomistajarikosten kohdalla syyttäjällä ei ole syyteoikeutta, ellei asianomistaja ole ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi. Syyttäjällä ei ole asianomistajarikoksessa syyteoikeutta myöskään silloin, kun asianomistaja on peruuttanut syyttämispyyntönsä ennen kuin syyttäjä on nostanut syytteen (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL), 1 luku 16 § 2 momentti). Syyttämispyyntönsä peruuttaminen ei estä syyttäjää nostamasta syytettä, ellei peruutus koske kaikkia rikokseen osallisia (ROL 1 luku 16 § 2 momentti i. f.). Asianomaisesta rangaistussäännöksestä tai erityisestä syyteoikeutta koskevasta rikoslain säännöksestä ilmenee, onko rikos asianomistajarikos vai virallisen syytteen alainen rikos. Tässä kirjoituksessa tarkasteltavat rikokset ovat edellä todetun määritelmän mukaan asianomistajarikoksia (RL 24 luku 12 §:n 2 momentti).

On myös olemassa sellaisia asianomistajarikoksia, joissa virallinen syyttäjä saa nostaa syytteen ilman asianomistajan syytteeseenpanoilmoitusta, jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Tällaisen edellytyksen käsillä ollessa rikos on virallisen syytteen alainen.³ Tämä ryhmä poikkeaa kuitenkin tavallisista virallisen syytteen alaisista rikoksista siinä, ettei niiden kohdalla noudateta syytepakkoperiaatetta eli legaliteettiperiaatetta, vaan opportunitteettiperiaatetta; ts. syyttäjällä on harkintavaltaa päättäes-

² Näitä kysymyksiä olen tarkastellut alav. 1 mainitussa tutkimuksessa.

³ Virolaisen 1999 mukaan ”[j]os tämä edellytys täyttyy, rikos on virallisen syytteen alainen”; mt. s. 431. Ks. myös Frände 1999 s. 138: ”Trots att fråga är om ett målsägandedelikt blir den gärning på vilket deliktet skall tillämpas, ett brott under allmänt åtal när allmän fördel kräver det. Slutsatsen blir alltså: Fastän vi har ett målsägandedelikt är det inte säkert att det också är ett målsägandebrott. Sistnämnda status erhålls först när det konstaterats att ärendet saknar synnerligen viktig allmän fördel.”

sään syytteen nostamisesta.⁴ Kirjoituksessa tarkoitettut rikokset ovat RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin (i. f.) perusteella siten lähtökohdin asianomistajarikoksia, mutta silloin, kun erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista ja kun rikos on tehty joukkotiedotusvälinettä käyttäen, rikos on virallisen syytteen alainen. Tässä suhteessa RL 24:8–10 §:issä tarkoitettujen rikosten syyteoikeus ei eroa esimerkiksi kilpailumenettelyrikoksen (RL 30:2), yrityssalaisuuden rikkomisen (RL 30:5) ja tekijänoikeusrikoksen (RL 49:1) syyteoikeudesta. Nämä viimeksi mainitut rikokset ovat sellaisia asianomistajarikoksia, joista virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi tai ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista.

Rikosasioissa syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi (ROL 1:6). Rikosasioiden syyteharkinta kuuluu yleisille syyttäjille, ellei erikseen ole toisin säädetty. Syyttäjälaitos on yleisten syyttäjien osalta kaksiportainen siten, että ylimpänä syyttäjänä toimii valtakunnansyyttäjä, joka on kaikkien yleisten syyttäjien esimies. Samanlainen toimivalta kuin VKS:llä on AVKS:llä. Yleinen alisyyttäjistö muodostuu paikallisesta syyttäjän-toimesta, joka on järjestetty syyttäjänvirastoittain, ja valtakunnansyyttäjänvirastoon sijoitetuista valtion-syyttäjistä. Paikallisissa syyttäjänvirastoissa on päällikkönä johtava kihlakunnansyyttäjä sekä kihlakunnansyyttäjiä. Niissä voi olla myös apulaissyyttäjiä määräaikaissa syyttäjälaitoksen koulutusviroissa. Lisäksi Ahvenanmaan maakunnassa on Ahvenanmaan maakunnan maakunnansyyttäjänvirasto, jossa on johtava maakunnansyyttäjä sekä maakunnansyyttäjiä, jotka myös ovat yleisiä syyttäjiä.

2.2. Syyteoikeussäännöksen oikeussystemaattinen asema

Rikoslain 24 luvun 12 § 2 momentin syyteoikeussäännös on poikkeussäännös syyteoikeuden yleisiin järjestylihin nähden, koska syytteen nostaminen yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, kunnianloukkauksesta ja törkeästä kunnianloukkauksesta on mahdollista vain, jos valtakunnansyyttäjä antaa määräyksen syytteen nostamisesta.

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (jälj. sananvapauslaki tai SVL) 24 §:n mukaan valtakunnansyyttäjä päättää syytteen nostamisesta julkaistun viestin sisältöön perustuvasta virallisen syytteen alaisesta rikoksesta sekä tällaiseen

⁴ Virolaisen 1999 mukaan ”[k]ysymys on siten fakultatiivisen, syyttäjälle harkinnanvaraa antavan syyteoikeuden käyttämisestä. Jos taas asianomistaja ilmoittaa mainitunlaisen rikoksen syytteeseen pantavaksi, syyttäjän on nostettava syyte, jos edellytykset siihen eli todennäköiset syyt epäillyn syyllisyydestä ovat olemassa; tällöin on siis kysymys obligatorisesta syytteestä. – – Lakien esitöissä, oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on katsottu, että erittäin tärkeä yleinen etu saattaa perustaa syyttäjälle syyteoikeuden vastoin asianomistajan tahtoa esimerkiksi silloin, kun rikos on poikkeuksellisen törkeä tai rikoksentehtyjä on vaarallinen ja tulisi todennäköisesti jatkamaan rikollista toimintaansa”; mt. s. 431. Ks. myös Frände 1999 s. 138. Fränden mukaan syytteen nostamista harkittaessa yleisen syyttäjän on kiinnitettävä huomiota yleiseen lainkuuliaisuuteen. Ks. myös Rautio 2007 s. 326.

rikokseen liittyvästä päätoimittajarikkomuksesta. Yksityiselämää loukkaava tiedon leivittäminen, kunnianloukkaus ja törkeä kunnianloukkaus ovat joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehtyinä sananvapauslain soveltamisalaan kuuluvia rikosasioita, mutta RL 24 luvun 12 § 2 momentin syyteoikeussäätelyä on pidettävä SVL 24 §:ään nähden erityissäännöksenä. Tämän vuoksi VKS:n syyteharkinta RL 24:8–10 §:issä tarkoitetuissa rikoksissa perustuu RL 24 luvun 12 § 2 momenttiin eikä SVL 24 §:ään.

2.3. Säännöksen tulkinta

Oikeushistorialliselta kannalta voidaan todeta, että vuonna 1974 rikoslakiin otettiin yksityiselämän loukkaamisen kriminalisoinnin yhteydessä uusi erityinen eräitä asianomistajarikoksina esiintyviä sananvapausrikoksia koskeva syyteoikeussäännös (RL 27:8; 908/1974), jonka mukaan oikeusministeriö voi antaa määräyksen syytteen nostamiseksi herjauksesta, solvauksesta ja yksityiselämän loukkaamisesta, milloin rikos oli tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaati syytteen nostamista. Esitöiden mukaan toisinaan voi esiintyä tapauksia, joissa kunnianloukkauksesta tai yksityiselämän loukkaamisesta piti voida nostaa syyte, vaikka asianomistaja ei ollut ilmoittanut rikosta syyteeseen pantavaksi. Tällainen tapaus saattoi olla esitöiden mukaan käsillä esimerkiksi silloin, kun oli syytä epäillä, että asianomistajan passiivisuus johtui pakottamisesta tai muusta painostuksesta ja kysymyksessä oli huomattavan törkeä kunnianloukkaus tai yksityiselämän loukkaaminen tai kun kysymyksessä oli joukkotiedotusväline, joka jatkuvasti syöllistyi törkeisiin tällaisiin rikoksiin. Törkeissä tapauksissa kustantajalle oli esitöiden mukaan edullista taivuttaa vähävarainen asianomistaja suhteellisen pienellä korvauksella luopumaan vaatimuksistaan välttääkseen vahingonkorvaustuomion ja hyödyn menettämisen valtiolle sekä syyllisten tuomitsemisen rangaistukseen.⁵

Syytetoimivalta säädettiin oikeusministeriölle, jolle kuului virallisen syytteen alaisten painovapausrikosten syytetoimivalta, painokannevaltasäätelyn ja sanotunlaisia syyteasioita koskevaan päätöksentekoon liittyvien ongelmien sekä yhdenmukaisen syytekäytännön vuoksi.⁶ Vuonna 1999 syytetoimivalta siirrettiin yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistuksen yhteydessä (RL:n muutos 531/2000) valtakunnansyyttäjälle (RL 24 luku 12 § 2 momentti).

Erityisen syyteoikeussäännöksen säilyttämistä perusteltiin sen ennaltaehkäisevällä merkityksellä. Esitöiden mukaan lainsäädännössä oli varauduttava siihen, että sensaatiohakuinen viestinnän vuoksi tarvetta sellaisen syytteen nostamiseen saattoi ilmetä.⁷ Syyteoikeuden siirtoa VKS:lle pidettiin mahdollisena sen vuoksi, että kysymys oli asianomistajarikoksista ja oikeusministeriön asema painokanneasiain syyttäjänä oli tuleva sittemmin SVL:iin johtaneessa erillisessä lainsäädäntöhankkeessa arvioitavaksi.⁸

⁵ HE 84/1974 vp. s. 5.

⁶ HE 84/1974 vp. s. 6.

⁷ HE 184/1999 vp. s. 38.

⁸ HE 184/1999 vp. s. 38.

Joukkotiedotusvälineen käsitettä esitöissä ei ole käsitelty. Syytetoimivalta on rajoitettu nimenomaan joukkotiedotusvälineeseen, joten RL 27:3a §:n säätämisen yhteydessä rangaistussäännökseen otettu toinen tekotapa ”tai muulla sen kaltaisella tavalla levittää – ” ei kuulu syyteoikeussäännöksen soveltamisalaan. Muuna joukkotiedotuksen kaltaisena levittämisenä RL 27:3a:n esitöissä pidettiin monisteiden levittämistä, mikäli se tapahtui niin laajana, että sitä voitiin pitää joukkotiedotuksen veroisena, sekä suullista tiedottamista julkisella paikalla kovaäänisellä. Rangaistussäännöksen täytymisen kannalta on riittävää, että tieto on saatettu lukuisten ihmisten saataville, esimerkiksi tietoverkkoon; rangaistusäännös ei edellytä tietoon saattamista.⁹ Näitä viimeksi mainittuja tekotapoja, jotka nykyisin kuuluvat epäilemättä SVL:n yleiseen soveltamisalaan, RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin erityinen syyteoikeussääntely ei koske. Esitöissä on katsottu, että erittäin tärkeän yleisen edun tuskin voitiin katsoa vaativan syytteen nostamista ilman asianomistajan syyte ilmoitusta muuten kuin joukkotiedotusvälineessä tehdystä rikoksesta.¹⁰

Joukkotiedotusvälineenä tämän syyteoikeussäännöksen tulkinnassa voidaan pitää ainakin aikakautisia sanomalehtiä sekä televisio- ja radiolähetyksiä. On epäselvää, milloin muunlaista painotuotetta kuin aikakautista julkaisua voidaan pitää syyteoikeussäännöksessä tarkoitettuna joukkotiedotusvälineenä. Säännöstä yksittäistapauksessa tulkittaessa lienee mahdollista ottaa huomioon tapauskohtaiset olosuhteet, kuten painotuotteen levikki, sen toimitus- ja kustannustapa sekä julkaisutoiminnan ammattimaisuus. Tietoverkkojen osalta joukkotiedotusvälineen asema lienee ainakin verkkojulkaisulla, mutta yksityisen henkilön ylläpitämä internetin kotisivu samoin kuin yksittäisen viestin lähettäminen internetin keskustelupalstalle on arvioitava muuten lukuisten ihmisten saataville toimittamiseksi RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin kannalta ja siten erityisen syyteoikeussääntelyn ulkopuolelle kuuluvaksi. Näin ollen VKS ei voi antaa määräystä syytteen nostamisesta monisteita levittämällä tai yksityisen henkilön internetin kotisivulla julkaisemalla tehdystä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä ilman asianomistajan syyteeseenpanoilmoitusta, vaikka erittäin tärkeä yleinen etu vaatisikin syytteen nostamista. RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin sanamuodonmukaista tulkintaa voidaan puolustaa säännöksen poikkeusluonteella asianomistajarikosten yleisiin syytetoimivaltajärjestelyihin nähden ja sillä, että – toisin kuin SVL 24.1 §:n tulkinnassa – RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin tulkinnassa on kysymys siitä, onko virallisella syyttäjällä ylipäänsä syyteoikeutta, eikä siitä, millainen syytetoimivaltajako VKS:n ja paikallissyöttäjien välillä on.¹¹

⁹ HE 184/1999 vp. s. 31, jossa tiedon toimittamista tietoverkkoon on esitetty esimerkkinä toimittamisesta lukuisten ihmisten saataville – mutta ei siis esimerkkinä joukkotiedotusvälineestä.

¹⁰ HE 84/1974 vp. 4–6.

¹¹ Säännöksen sanamuotoon pitäytyvä tulkinta yllä kuvatuissa tapauksissa johtaa siis syyttämättä jättämiseen syyteoikeuden puuttumisen perusteella, kun taas laeva, esimerkiksi SVL:n koko yleisen soveltamisalan kattava tulkinta johtaa syyteoikeuden käsillä olemiseen ja sen myötä mahdollisiin syytteesseen ja rangaistukseen sekä muihin rikosoikeudellisiin seuraamuksiin.

3. Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisukäytäntö

3.1. Yleistä

Valtakunnansyyttäjänviraston (VKSV) työjärjestyksen¹² mukaan AVKS ratkaisee asiat, jotka koskevat SVL 24 §:ssä tarkoitettua syyteoikeutta. Käytännössä AVKS ratkaisee myös asiat, jotka koskevat RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa tarkoitettua VKS:n syyteoikeutta, vaikkei VKS:n työjärjestyksessä ole tästä mainintaa.

Tässä kirjoituksessa tarkoitettu erityinen syyttämistoimivalta VKS:llä on ollut vuodesta 1999 lukien. Kirjoituksessa esitellään AVKS:n ratkaisukäytäntöä RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin soveltamisesta vuosilta 2004–2009.¹³

AVKS:n RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin soveltamista koskeva ratkaisukäytäntö voidaan jakaa kahteen osaan:

- 1) ratkaisuihin, joissa paikallissyyttäjällä on ollut virheellinen käsitys ko. säännöksen tulkinnasta tai sovellettavuudesta ja
- 2) ratkaisuihin, joissa AVKS on harkinnut, edellyttikö erittäin tärkeä yleinen etu syytteen nostamista.

Viimeksi mainituissa ratkaisuissa osassa on ollut selkeästi kysymys joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehdyksi epäilystä rikoksesta ja osassa rikoksesta, jota ei tässä kirjoituksessa omaksutun tulkinnan mukaan ollut tehty RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa tarkoitettua joukkotiedotusvälinettä käyttäen.

Seuraavassa esiteltävä AVKS:n ratkaisukäytäntö perustuu rikosepäilyjä koskevilta kuvauksiltaan kyseisiin AVKS:n ratkaisuihin; ts. mihinkään esitutkinta-aineistoon ei ole tutustuttu tapahtumatietojen oikeellisuuden varmistamiseksi. AVKS:n ratkaisujen perustelujen laajuudesta johtuen osassa ratkaisuista tapahtumatiedot on esitetty varsin suppeasti ja yleisellä tasolla.

¹² Valtakunnansyyttäjänviraston työjärjestys 29.3.2007, 7 §.

¹³ Olen alav. 1 mainittua lisensiaatitutkimustani varten hankkinut VKSV:sta empiiristä tutkimusaineistoa. Kyseistä tutkimustani varten olen pyrkinyt löytämään VKSV:sta kaikki sellaiset ratkaisut tai muut kannanotot, joissa on sovellettu SVL 24.1 §:ää ja RL 24 luvun 12 §:n 2 momenttia, olivatpa nämä hallinnollisissa diaarissa tai rikosasiain käsittelyjärjestelmässä olevia asioita. SVL:n voimaantulosta 1.1.2004 johtuen ratkaisukäytäntöä ei ole kerätty tätä edeltävältä ajalta, vaikka sitä RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin soveltamisesta saattaisi ollakin. Kuitenkaan RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin soveltamiskäytäntöä ei 1999–2004 väliseltä ajalta liene merkittävästi, eikä sen tutkimisella oletettavasti olisi merkitystä tämän kirjoituksen kannalta. Kyseisenäkään aikana VKS ei ole nostanut yhtään syytettä RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla. Koska osa tässä kirjoituksessa viitatuista ratkaisuista on tulostettu VKSV:n sähköisestä arkistosta, voi ratkaisun päivämäärässä suhteessa toimituskirjan oikeaan ja siis ratkaisun todelliseen antopäivään olla pientä epätarkkuutta, mikä ilmeisesti johtuu siitä, että asiakirjassa on ollut esittelyvaiheessa päiväys, jota ei ole muutettu ratkaisun antopäivää vastaavaksi. AVKS:n ratkaisukäytäntöä on seurattu 1.1.2004 alkaen aina 27.3.2009 saakka.

3.2. Ohjaava kannanotto paikallissyöttäjälle

AVKS:n ratkaisukäytännöstä voidaan esitellä seuraavat tapaukset, joissa AVKS on lausunut käsityksensä RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin tulkinnasta:

Paikallissyöttäjä lähetti VKS:lle esitutkintapöytäkirjan, jossa oli tutkittu X:n syyllistymistä A:han kohdistuneisiin kunnianloukkaukseen ja yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen internetissä. AVKS totesi, että mainitut rikokset ovat asianomistajarikoksia, eikä VKS:llä ollut tarvetta arvioida, vaatiiko erittäin tärkeä yleinen etu syytteen nostamista, koska asianomistaja oli ilmoittanut rikokset syytteeseen pantaviksi. Sen vuoksi AVKS palautti jutun paikallissyöttäjän syyteharkintaan. AVKS 12.4.2006 (dnro 42/27/06)

Paikallissyöttäjä ilmoitti VKS:lle epäiltyä virkavelvollisuuden rikkomista ja yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan asian, jossa asianomistajat olivat vaatineet rangaistusta, sen harkitsemiseksi, vaatiiko erittäin tärkeä yleinen etu syytteen nostamista. AVKS totesi, että paikallissyöttäjällä oli asiassa ensisijainen syyteoikeus, koska asianomistajat olivat ilmoittaneet rikoksen syytteeseen pantavaksi, eikä epäilty virkavelvollisuuden rikkomisen perustunut julkaistun viestin sisältöön. Asiakirjat palautettiin paikallissyöttäjälle syyteharkinnan suorittamista varten. AVKS 31.7.2008 (dnro 333/27/08)

3.3. Erittäin tärkeää yleistä etua koskeva harkinta

AVKS on ratkaissut useita tapauksia, joissa on ollut harkittavana, vaatiiko erittäin tärkeä yleinen etu syytteen nostamista, kun asianomistaja ei ollut ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi tai oli peruuttanut syytteeseenpanoilmoituksen ennen syytteen nostamista. Tässä voidaan esitellä seuraavat ratkaisut:

Esitutkinnassa oli epäilty erään lehden toimittajan syyllistyneen yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen kirjoittamalla lehteen artikkelin, jossa oli ilman asianomistajan lupaa selostettu hänen syyllistymistään eräisiin rikoksiin ja niistä tuomitun vankeusrangaistuksen suorittamista. Asianomistaja ei ollut ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi vuoden kuluessa siitä ja sen tekijästä tiedon saatuaan, joten hän oli menettänyt RL 8:6:n (138/1973) nojalla syyteoikeutensa. Myöskään virallisella syyttäjällä ei siten ollut syyteoikeutta, minkä vuoksi paikallissyöttäjä siirsi esitutkinta-aineiston VKS:lle. AVKS jätti epäillyn syyttämättä syyteoikeuden puuttumisen perusteella RL 8:6:ään ja 24:12.2:iin viitaten ja todeten, ettei asiassa ollut ilmennyt sellaisia poikkeuksellisia seikkoja, joiden johdosta erittäin tärkeä yleinen etu olisi vaatinut syytteen nostamista. AVKS 11.2.2005 (dnro R 05/10)

Paikallissyöttäjä ilmoitti VKS:lle internetin välityksellä tapahtuneeksi epäillyn yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan asian, jossa asianomistaja oli esitutkinnassa esittänyt rangaistusvaatimuksen, mutta kuollut ennen syyteharkinnan valmistumista. Asianomistajan oikeudenomistajat eivät olleet vaatineet rangaistusta. AVKS katsoi syyttäjän ilmoittamien tapahtumatietojen perusteella RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 13.6.2006 (dnro 42/27/06)

Paikallissyöttäjä ilmoitti VKS:lle internetin välityksellä tapahtuneeksi epäillyn kunnianloukkausrikoksen, jossa asianomistaja oli ensin esitutkinnaissa esittänyt rangaistusvaatimuksen, mutta myöhemmin peruuttanut vaatimuksensa. AVKS katsoi esitutkintapöytäkirjasta ilmenevien tapahtumatietojen perusteella, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 19.7.2006 (dnro 42/27/06)

Eräs käsiteltäviin asioihin sinänsä sivullinen A katsoi, että eräässä kirjassa oli valheellisesti väitetty erään suomalaisen jo edesmenneen sotilaan B:n syyllistyneen erääseen venäläissotilaaseen kohdistuneeseen murhaan. A pyysi VKS:ää nostamaan asiassa syytteen RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla. B:llä oli kaksi lasta, joista toinen oli A:n tiedusteluun vastannut, ettei hän halunnut osallistua kunnianloukkausjutun ajamiseen kirjan kirjoittajaa vastaan. Koska asianomistajan syyttämisperustaa ei ollut esitetty, AVKS totesi, että asiassa voitaisiin ryhtyä esitutkintatoimiin ETL 3.3 §:n ja RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla, jos asiassa katsottaisiin olevan erittäin tärkeään yleiseen etuun perustuvia syitä syytetoimenpiteisiin ryhtymiseksi. AVKS päätti, kun tällaisia erityisiä syitä ei ilmennyt, ettei hän määrännyt asiassa esitutkintaa toimitettavaksi. AVKS 2.10.2006 (dnro 42/27/06)

Poliisi toimitti VKS:lle internetin välityksellä tapahtuneeksi epäiltyä kunnianloukkausta koskevan asian, jonka syyteoikeus oli jo vanhentunut. Poliisi oli saanut esitutkinna aikana paikallissyöttäjältä kannanoton, jonka mukaan tutkintailmoituksen tietojen perusteella ei ollut syytä epäillä tekoa törkeäksi kunnianloukkaukseksi, jonka syyteoikeus ei vielä olisi ollut vanhentunut. AVKS katsoi, ettei tutkintailmoituksesta ilmenevien tapahtumatietojen perusteella erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 18.1.2007 (dnro 25/27/07)¹⁴

Paikallissyöttäjä lähetti VKS:lle internetissä tapahtuneeksi epäiltyä kunnianloukkausta koskevan asian, joka oli soviteltu siten, että asianomistaja oli luopunut rangaistusvaatimuksestaan, eikä syyttäjällä siten ollut enää syyteoikeutta. AVKS katsoi esitutkintapöytäkirjasta ilmenevien tapahtumatietojen perusteella, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 19.1.2007 (dnro 23/27/07)

Poliisi toimitti RL 24 luvun 12 §:n 2 momenttiin viitaten VKSV:oon rikosilmoituksen, joka koski internetin välityksellä tapahtuneeksi epäiltyä törkeää kunnianloukkausta, jossa asianomistaja ei ollut esittänyt rangaistusvaatimusta. AVKS totesi, että VKS:lle annettu mahdollisuus määrätä syyte nostettavaksi erittäin tärkeän yleisen edun sitä vaatiessa oli poikkeussäännös, jonka soveltamiselle lainsäätäjä oli asettanut varsin ankarat kriteerit. Kyseisessä tapauksessa ei AVKS:n mukaan ollut ilmennyt sellaisia poikkeuksellisia seikkoja, joiden johdosta erittäin tärkeä yleinen etu vaatisi syytteen nostamista. AVKS 29.1.2007 (dnro 19/27/07)

Paikallissyöttäjä lähetti VKS:lle joukkotiedotusvälinettä käyttäen tapahtuneeksi epäillyn yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä ja törkeää kunnianloukkausta koskevan asian, jossa asianomistaja oli perunut tutkintapyyntönsä ja ilmoittanut, ettei hän vaatinut enää rangaistusta. AVKS katsoi, ettei tapauksessa ollut ilmennyt sellaisia poik-

¹⁴ Poliisilla olisi ollut itsellään mahdollisuus paikallissyöttäjän kannanotosta huolimatta pitää tekoa törkeänä ja suorittaa sitä koskeva esitutkinta, kun asianomistaja oli ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi. AVKS:n ratkaisussa ei ole otettu kantaa epäillyn teon törkeysarvosteluun. Harkinta, vaatiiko erittäin tärkeä yleinen etu syytteen nostamista, on tarpeetonta rikoksessa, jonka syyteoikeus on vanhentunut.

keuksellisia seikkoja, joiden johdosta erittäin tärkeä yleinen etu olisi vaatinut syytteen nostamista. AVKS 14.2.2007 (dnro 78/27/07)

Paikallissyöttäjä lähetti VKS:lle tutkinnanjohtajan toimittaman esityksen esitutinnan rajoittamisesta asiassa, joka koski internetissä tapahtuneeksi epäiltyä kunnianloukkausta ja jossa asianomistaja oli sovintomenettelyn jälkeen ilmoittanut, ettei hän vaatinut rangaistusta. VKS totesi, että kyseisessä tapauksessa esitutkinta oli ETL 3.1 §:n nojalla lopetettava, ellei syyttäjä pyytänyt tutkinnan toimittamista. Tässä tapauksessa VKS:llä oli toimivalta RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin ja ETL 3.3 §:n nojalla esittää esitutkinnan toimittamista koskeva pyyntö, mutta AVKS katsoi, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista eikä tässä tapauksessa siten esitutkinnan toimittamista koskevan pyynnön esittämistä. AVKS 29.3.2007 (dnro 160/27/07)

Paikallissyöttäjä toimitti VKS:lle internetin välityksellä tapahtuneeksi epäiltyä kunnianloukkausta koskevan asian, jossa oli toimitettu sovittelu. Laaditun sovitteluasiakirjan mukaisesti epäillyt olivat maksaneet asianomistajalle korvauksen ja asianomistajataho oli puolestaan luopunut rangaistus- ja muista vaatimuksistaan. AVKS katsoi, ettei paikallissyöttäjän ilmoittamien tapahtumatietojen perusteella erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 4.6.2007 (dnro 251/27/07)

Paikallissyöttäjä lähetti VKS:lle jäljennöksen eräästä kärjäoikeuden tuomiosta, josta ilmeni, että X oli syylistynyt seksuaaliseen hyväksikäyttöön, jota tekoa oli sen tapahtuessa kuvattu ns. web-kameroilla siten, että tapahtumaa oli voinut seurata reaaliaikaisesti internetissä maksullisella sivustolla. Kooste kuvamateriaalista oli lähetetty myös yleisellä televisiokanavalla. Paikallissyöttäjä ilmoitti vielä puhelimitse VKS:lle, että kärjäoikeuden tuomiossa syyksi luettu seksuaalinen hyväksikäyttö oli ollut nähtävissä internetissä ja televisiossa lähetetyssä ohjelmassa sekä että asianomistaja ei ollut esitutkinnassa tai myöhemminkään esittänyt rangaistusvaatimusta häneen mahdollisesti kohdistuneesta yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Paikallissyöttäjä pyysi VKS:n kannanottoa siihen, vaatikko erittäin tärkeä yleinen etu syytteen nostamista yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. AVKS katsoi kyseisestä tuomiosta ilmenevän, että asianomistaja oli nukkunut teon aikana, eikä hän siten ollut antanut suostumustaan sille, että häneen kohdistettiin seksuaalinen teko, ja että kuvamateriaalia, josta ilmeni sanottu, hänen yksityiselämänsä piiriin keskeisesti lukeutuva tapahtuma, toimitettiin reaaliaikaisesti yleisön saataville internetissä ja televisiossa. AVKS kuitenkin katsoi, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 14.11.2007 (dnro 488/27/07)

Paikallissyöttäjä ilmoitti VKS:lle syyteharkinnassaan olevan asian, jossa poliisi oli tutkinut epäiltyä salakatselua ja yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevaa asiaa, jossa asianomistajat olivat paikallissyöttäjälle ilmoittaneet vaativansa rangaistusta vain salakatselusta, mutta eivät yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. AVKS katsoi, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Muilta osin asia jäi siten paikallissyöttäjän käsiteltäväksi. AVKS 6.2.2008 (dnro 47/27/08)

Tutkinnanjohtaja toimitti VKS:lle ilmoituksen radiolähetyksessä tapahtuneeksi epäillystä törkeästä kunnianloukkauksesta, jossa asianomistajan avustaja oli kirjallisesti ilmoittanut poliisille, ettei asianomistaja vaatinut enää rangaistusta, koska osapuolet olivat päässeet sovintoon. AVKS katsoi, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 14.5.2008 (dnro 216/27/08)

Kansanedustaja A oli tehnyt poliisille rikosilmoituksen törkeästä kunnianloukkauksesta, kun sanomalehdessä oli ollut lehtiartikkeli, jossa oli käsitelty seksuaalista häirintää eduskunnassa ja jossa oli nimeltä mainittu A:n lisäksi kansanedustajat B, C, D, E, F ja G. Esitutkinnassa B oli A:n lisäksi esittänyt rangaistusvaatimuksen, mutta peruuttanut sen myöhemmin. Sitten B oli ilmoittanut peruvansa rangaistusvaatimuksensa peruuttamisen ja haluavansa siltäkin vaatia asiassa rangaistusta, mihin tutkinnanjohtaja oli todennut B:n ROL 1:16:n nojalla menettäneen oikeutensa vaatia asiassa rangaistusta. C ei ollut pyynnöstä huolimatta ilmoittanut poliisille, oliko hänellä rangaistusvaatimusta. Muut kansanedustajat, D, E, F ja G, olivat poliisille ilmoittaneet, ettei heillä ollut asiassa rangaistusvaatimusta. Poliisi oli toimittanut syyttäjälle epäiltyä törkeää kunnianloukkausta koskevan esitutkinta-aineiston, jossa A:ta ja B:tä oli kuultu asianomistajina, maininnoin, että B:n oli katsottu menettäneen oikeutensa vaatia rangaistusta. Paikallissyöttäjä lähetti esitutkinta-aineiston VKS:lle RL 24 luvun 12 §:n 2 momenttiin ja ETL 3.3 §:ään viitaten sen harkitsemiseksi, edellyttikö erittäin tärkeä yleinen etu esitutkinnan toimittamista C:hen, D:hen, E:hen, F:ään ja G:hen mahdollisesti kohdistuneen törkeän kunnianloukkauksen osalta ja syytteen nostamista B:hen kohdistuneeksi epäillyn törkeän kunnianloukkauksen johdosta. RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin esitöistä ilmeneviin syyteoikeussäännöksen tavoitteisiin viitaten AVKS katsoi, ettei asia, asiakirjoista ilmenevä selvitys huomioon ottaen, ollut sellainen, jossa erittäin tärkeän yleisen edun voisi katsoa vaativan syytteen nostamista siltä osin kuin asianomistajat eivät olleet ilmoittaneet epäiltyjä rikoksia syyteeseen.¹⁵ AVKS 16.5.2008 (195/27/08)

Edellä mainitun AVKS:n ratkaisun selostuksessa tarkoitettu kansanedustaja B ilmoitti kirjeitse VKS:lle, että hän oli esitutkinnan aikana puhelimitse ilmoittanut jutun tutkijalle rangaistusvaatimuksen peruuttamisesta ja tästä muutaman päivän kuluttua saaneensa tutkijalta tiedon, että syyttäjän aikomuksena oli saattaa eräitä syyteoikeuskysymyksiä VKS:n harkittavaksi. Tämän jälkeen B oli tutkijalle suullisesti ilmoittanut poistavansa rangaistusvaatimuksensa peruuttamisen ja jättävänsä rangaistusvaatimuksensa voimaan. Poliisi oli kuitenkin ilmoittanut B:lle tämän menettäneen oikeutensa esittää rangaistusvaatimus. B totesi kirjeessään, että syy rangaistusvaatimuksen peruuttamiseen oli ollut se, että asian hoitaminen haittaisi liikaa kansanedustajan tehtävien hoitamista. Synnä peruttamisen takaisin ottamiseen oli puolestaan ollut tieto asian etenemisestä VKS:lle saakka, jolloin B oli arvioinut, ettei asian hoitaminen rasittaisi häntä niin kuin hän rangaistusvaatimuksen peruuttamisen yhteydessä oli uskonut. Tämän vuoksi B pyysi, että rangaistusvaatimuksen peruuttamisen takaisin ottaminen hyväksyttäisiin ja että hänelle suotaisiin asian jatkokäsittelyssä asema asianomistajana, jonka rangaistusvaatimus oli edelleen voimassa. AVKS viittasi edellä mainittuun päätökseensä (AVKS 16.5.2008) ja totesi, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS katsoi, että B oli rangaistusvaatimuksensa peruuttaessaan ymmärtänyt sen merkityksen oikeusvaikutustensa lopullisuuden kannalta. Asia ei antanut aihetta toimenpiteisiin AVKS:n puolelta. AVKS 10.6.2008 (195/27/08)

Paikallissyöttäjä lähetti RL 24 luvun 12 §:n 2 momenttiin viitaten VKSV:oon ilmoituksen epäilystä kunnianloukkauksesta, jossa asianomistajan mukaan hänestä oli julkaistu totuudenvastaisia tietoja www.wikipedia.org -sivustolla internetissä ja jossa asianomistaja

¹⁵ Ratkaisussa ei otettu nimenomaisesti kantaa esitutkinnan toimittamiseen ETL 3.3 §:n nojalla, mutta kun paikallissyöttäjän kirjoitus ei antanut aihetta toimenpiteisiin AVKS:n puolelta, sisälsi ratkaisu implisiittisesti kannanoton, ettei esitutkinnan toimittamiseenkaan ollut aihetta.

oli peruuttanut syyttämispyyntönsä ennen syytteen nostamista. AVKS katsoi, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista. AVKS 25.11.2008 (dnro 520/27/08)

Poliisi oli toimittanut paikallissyöttäjälle esitutkinnan rajoittamista koskevan esityksen asiassa, jossa oli kysymys internetin Suomi24-keskustelupalstalle tapahtuneeksi epäillystä kunnianloukkauksesta 28:n keskusteluun osallistuneen kirjoittajan osalta. Koska asianomistaja ei ollut vaatinut viestien kirjoittajille rangaistusta, paikallissyöttäjä ilmoitti asian VKSV:oon RL 24 luvun 12 §:n 2 momenttiin viitaten. AVKS katsoi, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostamista yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä¹⁶. AVKS 11.12.2008 (dnro 546/27/08)

Paikallissyöttäjä ilmoitti VKSV:oon, että hänellä oli syyteharkinnassaan kunnianloukkausta koskeva asia, jossa oli kysymys muutamasta asianomistajaa koskevasta Facebook-nimisellä sivustolla internetissä julkaistusta viestistä ja joka oli sovittelumenettelyssä sovittu siten, että asianomistaja oli luopunut rangaistusvaatimuksestaan. Paikallissyöttäjä tiedusteli RL 24 luvun 12 §:n 2 momenttiin viitaten, antoiko asia aihetta VKS:n toimenpiteisiin. AVKS katsoi, ettei asia antanut aihetta VKS:n toimenpiteisiin. AVKS 17.3.2009 (dnro 113/27/09)

3.4. Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisukäytännön arviointia

VKS ei ole antanut yhtään syytemääräystä RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla kuten ei oikeusministeriökään aikaisemmin voimassa olleen RL 27:8:n nojalla. AVKS:n ratkaisukäytännössä RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin sovellettavuutta on harkittu useita kertoja, mutta kertaakaan AVKS ei ole katsonut erittäin tärkeän yleisen edun vaativan syytteen nostamista. Osassa ratkaisuista oli kysymys sellaisista internetissä tapahtuneeksi epäillyistä rikoksista, jotka eivät tässä kirjoituksessa esitetyn tulkinnan mukaan kuulu RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa tarkoitettujen joukkotiedotusväline-käsittelyn piiriin. Niissä tapauksissa, joissa paikallissyöttäjä ei ollut toimivaltainen ja jotka siten lain mukaan kuuluivat VKS:n yksinomaiseen toimivaltaan, AVKS:n ratkaisuissa ei niiden perustelujen mukaan ollut kysymys sellaisista syyteoikeussäännöksen esitöissä kuvatuista tai edes niitä lähellä olevista tilanteista, joissa asianomistaja olisi pakottamalla tai painostamalla saatu luopumaan vaatimuksistaan huomattavan törkeän teon kysymyksessä ollessa taikka joissa jokin joukkotiedotusväline jatkuvasti olisi syllistynyt törkeisiin sellaisiin rikoksiin. On selvää, että joissakin tapauksissa asianomistaja on perunut syytteesenpanoilmoituksensa ja edustanut itselleen taloudellisen edun, mutta tästä ei vielä voida päätellä, että rangaistusvaatimuksen peruuttamiseen olisi vaikutettu sopimattomasti. On nimittäin usein asianomistajankin edun mukaista saada vapaaehtoinen korvaus esimerkiksi henkisestä kärsimyksestä ilman oikeudenkäyntiä, jossa syytteen ja korvausvaatimuksen menestymiseen liittyy usein epävarmuustekijöitä ja joka jo sinänsä saattaa olla asianomistajalle monestakin syystä epämieluisa.

¹⁶ Ratkaisun perusteluista ei käy ilmi, miksi ratkaisussa on päädytty toiseen rikosnimikkeeseen kuin mitä esitutkinta ja rajoittamisesitys ovat koskeneet.

Useassa paikallissyöttäjän käsiteltäväksi tulevassa tapauksessa, jossa syyteoikeus esimerkiksi sovinnon johdosta tapahtuneen rangaistusvaatimuksen peruutuksen vuoksi puuttuu, mutta jossa RL 24 luvun 12 §:n 2 momentti voisi teoriassa soveltua, on jo lähtökohtaisesti täysin selvää, ettei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. Tällöin tuntuu pragmaattisesta näkökulmasta tarpeettomalta formalismilta saattaa erittäin tärkeän yleisen edun harkintaa koskeva kysymys VKS:lle muodollisesti ratkaistavaksi.

Vaikka syytettä ei ole kertaakaan nostettu oikeusministeriön tai ylimmän syyttäjän toimesta, säännös ei ole desuetudo. AVKS:n ratkaisukäytäntö osoittaa, että säännöksen sovellettavuutta harkitaan melko usein. Ratkaisukäytäntö on ollut sängen pidättyväistä, mitä voivat selittää säännöksen esitöissä lausutut melko korkeat vaatimukset sen soveltamiselle, mutta ennen kaikkea se, ettei VKS:n ratkaistavaksi ohjaudu sellaisia tapauksia, joissa syytteen nostaminen voisi tulla kysymykseen. Tämä johtuu erityisesti siitä, että oikeusministeriön PainoL:n valvontakäytäntö oli passiivista ja että SVL:ssa ei millekään viranomaiselle ole asetettu lain noudattamisen valvontaa koskevaa velvollisuutta. Viimeksi mainitusta puolestaan seuraa, että poliisi yleisenä esitutkintaviranomaisena puuttuu havaitsemiinsa SVL:n alaisiin rikoksiin, milloin on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen (esitutkintalaki (ETL) 2.1 §). Asianomistajarikoksen kohdalla esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta (ETL 3.1 §). Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava (ETL 3.1 § i. f.). Asianomistajarikoksen kohdalla esitutkinta saadaan aloittaa, vaikkei rangaistusvaatimusta ole tehty, jos asianomistaja ei ilmeisesti vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta (ETL 3.2 §). Tutkinnan aloittamisesta on tällöin viipymättä ilmoitettava asianomistajalle ja tutkinta on lopetettava, jos asianomistaja tiedon rikoksesta saatuaan ei ilmoita vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta (ETL 3.2 § i. f.). RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa tarkoitetut rikokset eivät yleensä ole sellaisia, joiden tutkinta voitaisiin aloittaa niin kiireellisesti, ettei asianomistajalle varattaisi tilaisuutta esittää kantaansa rangaistusvaatimuksen esittämiseen. Esitutkinta on kuitenkin syyttäjän pyynnöstä toimitettava, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, jos syyttäjä saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta (ETL 3.3 §).

Edellä selostetuista esitutkintalain asianomistajarikoksen esitutkintaa koskevista säännöksistä seuraa käytännössä, että poliisi ei aloita epäillyn yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen, kunnianloukkauksen eikä törkeän kunnianloukkauksen esitutkintaa, jos asianomistaja ei esitä rangaistusvaatimusta, tai lopettaa jo aloitetun esitutkinnan, jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Poliisille ei ole lailla asetettu velvollisuutta ilmoittaa syyttäjän tietoon edellä mainittuja asioita sen harkitsemiseksi, olisiko esitutkinta kuitenkin ETL 3.3 §:n nojalla syyttäjän pyynnöstä toimitettava. VKS ei ole myöskään EPA (asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista) 7 §:n nojalla pyytänyt poliisia ilmoittamaan sanottuja asioita VKS:lle.¹⁷ On siten oletettavaa, että poikkeuksel-

¹⁷ Tällaisen ilmoitusvelvollisuuden asettamista ehdotettiin Sananvapausrikostyöryhmän mietinnössä s. 49.

lisen törkeissä ja taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi tehdyissä RL 24 luvun 12 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa rikoksissa kustannusyhtiöt maksavat asianomistajat – saatuun rikoshyötyyn nähden ehkä aivan mitättömällä rahasummalla – hiljaisiksi viimeistään esitutinnan aikana, jolloin rikosepäily ei missään vaiheessa saavu syyttäviranomaiselle saakka. Tällöin VKS ei käytännössä saa tilaisuutta harkita esitutinnan toimitamisen edellytyksiä yleisen edun kannalta. RL 24:8–10 §:iä koskevaa ns. piilorikollisuuden määrää on vaikea arvioida, mutta lienee niin, että sellaisia rikoksia, joissa syyte olisi perusteltua RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla nostaa ilman asianomistajan myötävaikutusta, jää rikosoikeudellisen järjestelmän ulottumattomiin. Tässä suhteessa puutteena voidaan pitää sitä, ettei poliisille ole asetettu ilmoitusvelvollisuutta niistä RL 24:8–10 §:issä tarkoitetuista joukkoviestintävälinettä käyttäen tapahtuneeksi epäillyistä rikoksista, joissa asianomistaja ei ole esittänyt rangaistusvaatimusta tai on peruuttanut sen.

4. Syyteoikeussäätelystä de lege ferenda

Lakisystemaattiselta kannalta nykyistä RL 24 luvun 12 §:n 2 momenttia voidaan pitää tarpeettomana siltä osin kuin siinä säädetään valtakunnansyyttäjän toimivallasta syytemääräyksen antamiseen. Jos syyteoikeus kyseisistä joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehdyistä rikoksista olisi säädetty *viralliselle* syyttäjälle, SVL 24.1 §:stä johtuisi, että VKS suorittaisi tällaista rikosta koskevan syyteharkinnan.

Mitä muuten tässä kirjoituksessa tarkastellun syyteoikeussäännöksen tarpeellisuuteen tulee, on oikeuspoliittinen kysymys, onko viralliselle syyttäjälle sallittava syyteeseenpano-oikeus näissä asianomistajarikoksissa ilman asianomistajan myötävaikutusta. RL 24 luvun 12 §:n 2 momentin esitöissä syyteoikeussäätelyn puolesta esitettyjä kannanottoja voidaan kuitenkin nähdäkseni pitää yleisen edun kannalta puolustettavina ja sääntelyn tavoitteita siten kannatettavina. Mitään varteenotettavia näkökohtia syyteoikeussäätelyä luopumiseksi ei ole tullut esiin.

Kuitenkin tuntuu turhalta formalismilta siirtää AVKS:n harkittavaksi erittäin tärkeän yleisen edun harkintaa edellyttäviä kysymyksiä tilanteissa, joissa on selvästi nähtävillä, etteivät tapauskohtaiset seikat ole lähelläkään niitä syyteoikeussäännöksen esitöissä kuvattuja olosuhteita, joissa syytteen nostaminen VKS:n toimesta saattaisi tulla kyseeseen. Voisi myös ajatella de lege ferenda, että syyteharkinta annettaisiin kaikissa tapauksissa RL 24:8–10 §:issä tarkoitetuissa rikoksissa paikallissyöttäjien tehtäväksi. Jos sananvapauslain erityisestä syytetoimivaltasäätelyä luovutaan – kuten olen lisenasiaatintutkimuksessani ehdottanut –, olisi johdonmukaista saattaa myös tässä kirjoituksessa tarkoitettujen rikosten syyteoikeus yleisten syyteoikeuden järjestelyjen varaan. Tällöin paikallissyöttäjä voisi tarvittaessa nostaa syytteen joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehdystä rikoksesta, jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatisi syytteen nostamista. Valtakunnansyyttäjä voisi tuki devoluutio-oikeuttaan käyttämällä ottaa itselleen alaiseltaan syyttäjältä erittäin tärkeää yleistä etua koskevan harkinnan, milloin esim. asian yhteiskunnallinen merkittävyys sitä edellyttäisi.

Joka tapauksessa asianomaisten rangaistussäännösten ohjausvaikutuksen parantamiseksi ja syyteoikeuden käytön tehostamiseksi olisi jollakin tavoin kehitettävä joukkotiedotusvälineissä tehdyksi epäiltyjen rikosten selvittämistä siten, etteivät ne jäisi pelkästään asianomistajan aktiivisuuden varaan, vaan että yleisen edun kannalta tärkeät rikosepäilyt selvitettäisiin ja rikokset pantaisiin tarvittaessa syytteeseen.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

Frände, Dan: Finsk straffprocessrätt I. Helsingfors 1999.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 27 luvun, painovapauslain 18 ja 39 §:n sekä oikeudenkäytön julkisuudesta annetun lain 1 ja 2 §:n muuttamisesta (*HE 84/1974 vp.*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi (*HE 184/1999 vp.*).

Rautio, Jaakko : Asianomaiset rikosprosessissa, s. 314–340 teoksessa *Lappalainen, Juha – Frände, Dan – Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Nylund, Anna – Rautio, Jaakko – Sihto, Juha – Virolainen, Jyrki* (toim.): Prosessioikeus. Toinen, uudistettu painos. Saarijärvi 2007.

Valtakunnansyyttäjänviraston Sananvapausrikostyöryhmän mietintö 24.5.2004.

Valtakunnansyyttäjänviraston työjärjestys. Annettu 29.3.2007.

Virolainen, Jyrki : Rikosprosessioikeus I. Toinen painos. Jyväskylä 1999.

Oikeuskäytäntö

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisut

AVKS 11.2.2005 (dnro R 05/10)

AVKS 12.4.2006 (dnro 42/27/06)

AVKS 13.6.2006 (dnro 42/27/06)

AVKS 19.7.2006 (dnro 42/27/06)

AVKS 2.10.2006 (dnro 42/27/06)

AVKS 18.1.2007 (dnro 25/27/07)

AVKS 19.1.2007 (dnro 23/27/07)

AVKS 29.1.2007 (dnro 19/27/07)

AVKS 14.2.2007 (dnro 78/27/07)

AVKS 29.3.2007 (dnro 160/27/07)

AVKS 4.6.2007 (dnro 251/27/07)

AVKS 14.11.2007 (dnro 488/27/07)

AVKS 6.2.2008 (dnro 47/27/08)

AVKS 14.5.2008 (dnro 216/27/08)

AVKS 16.5.2008 (dnro 195/27/08)

AVKS 10.6.2008 (dnro 195/27/08)

AVKS 31.7.2008 (dnro 333/27/08)

AVKS 11.12.2008 (dnro 546/27/08)

AVKS 17.3.2009 (dnro 113/27/09)

Jussi Heiskanen

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan

1. Johdanto

Rikoslain säännös kiihottamisesta kansanryhmää vastaan perustuu perus- ja ihmisoikeussäännöksiin. Siitä säädetään rikoslain 11 luvussa, jonka otsikkona on ”Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan”. Viime aikoina erityisesti verkkosivujen kautta, mutta myös muutoin, on levitetty enenevässä määrin erilaisia muukalaisvihamielisiä mielipiteitä.¹ Osin tämän seurauksena on syntynyt hyvinkin tulkinnanvaraisia tilanteita, milloin kyse on sanavapauden piiriin kuuluvasta toiminnasta. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan erityisesti sitä, millaiset ja missä yhteydessä annetut lausumat voivat kuulua kyseessä olevan rikoksen tunnusmerkistön piiriin.

2. Säännöksen syntyhistoriaa

Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous hyväksyi 21.12.1965 kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen. Suomi allekirjoitti yleissopimuksen 6.10.1966, ja se tuli Suomen osalta voimaan 13.8.1970. Sopimus täydensi niitä jo aikaisemmin voimassa olleita sopimuksia, joiden tarkoituksena on toteuttaa ajatusta ihmisten samanarvoisuudesta ja heidän oikeuksiensa yhdenvertaisuudesta. Tämä käy ilmi myös sopimuksen johdanto-osasta, jossa viitataan ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen, yleiskokouksen päätöslauselmaan 1514 (XV) sekä YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevaan julistukseen.

¹ Tilastotietoa rasistisista rikoksista Euroopan unionin jäsenmaissa esim. Euroopan yhteisöjen komission ehdotus neuvoston puitepäätökseksi rasismien ja muukalaisvihan vastaisesta toiminnasta 2001/0270 (CSN). Tämän kirjoituksen valmistumisen jälkeen on Oikeusministeriön julkaisussa Mietintöjä ja lausuntoja 3/2010 julkaistu Rasistiset rikokset -työryhmän mietintö ”Rasistiset rikokset”. Mietinnössä ehdotetaan eräisiin kansainvälisiin sopimuksiin perustuvien velvoitteiden voimaansaattamista. Rikoslakiin ehdotetaan mm. lisättäväksi erityinen törkeää kiihottamista kansanryhmää vastaan koskeva tunnusmerkistö sekä ehdotetaan selvennettäväksi ns. viha- ja rasististen rikosten vaikuttimia ja sellaisia vaikutimia koskevaa rangaistuksen koventamissäännöstä. Lisäksi ehdotetaan oikeushenkilön rangaistusvastaun ulottamista eräisiin tapauksiin sekä sanavapauden merkitystä korostavan 2 momentin lisäämistä kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevaan säännökseen. Tätä tämän artikkelin valmistumisen jälkeen valmistunutta mietintöä ei ole voitu enemmälti huomioida artikkelin sisällössä.

Yleissopimuksen 4 artiklan a) kohdan mukaan sopimukseen liittyvät valtiot sitoutuivat määräämään rasismiin yllyttämisen lain mukaan rangaistavaksi teoksi:

”Sopimusvaltiot tuomitsevat kaiken propagandan ja kaikki järjestöt, joiden perustana ovat aatteet tai opit jonkin rodun tahi samaa ihonväriä tai etnistä alkuperää olevan henkilöryhmän paremmuudesta tai jotka pyrkivät perustelemaan tai edistämään rotuvihaa ja syrjintää missä muodossa tahansa, sekä sitoutuvat ryhtymään välittömiin positiivisiin toimiin poistaakseen kaiken sellaisen syrjinnän ja siihen yllyttämisen. Niiden tulee tässä tarkoituksessa, huomioonottaen Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen sisältyvät periaatteet ja tämän yleissopimuksen 5 artiklassa erityisesti luetellut oikeudet, mm.:

a) selittää lain mukaan rangaistaviksi teoksi kaiken rodulliseen ylemmyyteen tai vihaan perustuvien aatteiden levittämisen, rotusyrjintään kiihottamisen samoin kuin kaikki väkivaltaiset teot tai yllyttämisen sellaisiin tekoihin toista rotua tai toista ihonväriä tahi etnistä alkuperää olevaa henkilöryhmää vastaan, samoin kuin myös kaiken rotusortotoiminnan avustamisen, sen rahoittamisen mukaan lukien;”

Tämän sopimuksen ohella tärkeä merkitys on myös YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevalla yleissopimuksella, joka hyväksyttiin yleiskokouksessa 16.12.1966. Sopimus tuli voimaan 23.3.1976. Yleissopimuksen 20 artiklan mukaan kaikki kansallisen, rotu- tai uskonnollisen vihan puoltaminen, joka merkitsee yllytystä syrjintään, vihollisuuksiin tai väkivaltaan, on kiellettävä lailla.

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevaan kansanväliseen yleissopimukseen liittyminen edellytti lainsäädännön saattamista vastaamaan sopimuksen sisältöä. Tämän vuoksi rikoslain 16 lukuun lisättiin 6a ja 6b §, joista ensin mainittu pykälä koskee sopimuksen 4 artiklan a) kohdassa tarkoitettuja rangaistussäännöksiä. Säännökset tulivat voimaan 1.8.1970. Rikoslain 16 luvun 6 a § kuului seuraavasti:

6 a § (7.7.1970/465). Joka yleisön keskuuteen levittää lausuntoja tai muita tiedonantoja, joissa uhataan, panetellaan tai solvataan määrättyä rotua, ihonväriä, kansallista tai etnistä alkuperää taikka uskontotunnustusta olevaa kansanryhmää, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmän syrjintään vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai sakkoon.²

Säännös siirrettiin vuonna 1974 rikoslain 13 luvun uudistamisen yhteydessä samansisältöisenä rikoslain 13 luvun 5 §:ään.

Rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen yhteydessä säännös siirrettiin 11 luvun 8 §:ään. Sitä tarkennettiin eräiltä osin ja rikosnimike sai nykyisen sanamuotonsa kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Säännös tuli voimaan 1.9.1995 seuraavan sisältöisenä:

8 § (21.4.1995/578). Joka yleisön keskuuteen levittää lausuntoja tai muita tiedonantoja, joissa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin kansallista, rodullista, etnistä tai uskonnollista ryhmää taikka niihin rinnastettavaa kansanryhmää, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

² Säännöksen suojelukohteena oli myös määrättyä uskontunnustusta oleva kansanryhmä, mitä yleissopimus ei sinänsä edellyttänyt.

Hallituksen esityksessä (HE 94/1993) pykälää oli ehdotettu tarkistettavaksi siten, että rangaistavuuden edellytyksenä olisi ollut se, että teko olisi omiaan aiheuttamaan ryhmään kohdistuvaa väkivaltaisuutta, vihamielisyyttä tai syrjintää. Lisäksi tahallisuusvaatimusta ehdotettiin tiukennettavaksi siten, että teon rangaistavuus olisi edellyttänyt sitä, että tekijän tarkoituksena olisi ollut aiheuttaa ryhmään kohdistuvaa väkivaltaisuutta, vihamielisyyttä tai syrjintää. Näiden esitysten tarkoituksena oli rajoittaa säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle esimerkiksi leikkiset, harkitsemattomat tai tunteita ilmaisevat huomautukset tai muut lausumat, joita ei ole syytä ottaa vakavasti. Lisäksi rangaistusasteikkoa ehdotettiin muutettavaksi siten, että enimmäisrangaistus olisi ollut yksi vuosi vankeutta. Näitä muutosehdotuksia ei hyväksytty eduskuntakäsittelyssä. Lakivaliokunta totesi mietinnössään (LaVM 22/1994), että soveltamisedellytysten tiukennukset olisivat liian pitkälle meneviä, sillä tuolloin voimassa olleiden säännösten soveltamisessa ei ollut ilmennyt ehdotettuja muutoksia puoltavia epäkohtia. Lakivaliokunnan mielestä säännöksessä mainitut teot olivat sellaisinaan, ilman ehdotuksessa mainittuja seurauksia, niin haitallisia, että rikosoikeudellinen sanktiouhka oli perusteltu. Lakivaliokunta totesi edelleen, että viime kädessä tuomioistuinten oli arvioitava, onko esimerkiksi tiedonvälityksessä tai taiteellisessa esityksessä syyllistytty rangaistavaan tekoon, ottaen huomioon erilaiset intressit ja niitä koskevat oikeusnormit.

Vuonna 2008 rikoslain muuttamisen yhteydessä säännös siirrettiin saman luvun 10 §:ään. Säännöksen sisältöä ei muutettu. Sanamuotoa kylläkin muutettiin siten, että sana ”muuta” lisättiin kansanryhmää koskevan ilmaisun eteen.³ Voimassaoleva säännös on seuraavan sisältöinen:

10 § (11.4.2008/212). Kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Joka yleisön keskuuteen levittää lausuntoja tai muita tiedonantoja, joissa uhataan, panetellaan tai solvataan jokin kansallista, etnistä, rodullista tai uskonnollista ryhmää taikka niihin rinnastettavaa muuta kansanryhmää, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

3. Suhde sananvapauteen

Sanavapaus on turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) 10 artiklassa ja perustuslain 12 §:ssä. Sanavapaus käsittää myös oikeuden esittää sellaista informaatiota, mielipiteitä ja ajatuksia, jotka loukkaavat, järkyttävät tai häiritsevät muita ihmisiä.⁴ Demokraattista yhteiskuntaa ei olisi ilman monikulttuurisuutta, suvaitsevaisuutta ja vapaamielisyyttä. Tämän vuoksi demokratialle on olennaista sallia erilaisten mielipiteiden esittäminen ja herättäminen, kunhan ne eivät vahingoita demokratiaa itseään. Sellainen sanavapauden vää-

³ Kts. HE 55/2007 vp., jossa todetaan, että lisäystä ehdotetaan ”selvyyden vuoksi”.

⁴ Tätä korostetaan useissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuissa (esim. Vicente Jorge Lopes Gomes da Silva, 28.09.2000).

rinkäyttö, jolla pyritään tekemään tyhjäksi muiden sopimuksessa turvattujen oikeuksien toteutuminen, voidaan ihmisoikeussopimuksen 10 (2) artiklan nojalla säätää rangaistavaksi:

”2. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.”

Sitä, onko sanavapauden puuttuminen ihmisoikeussopimuksen vastaista, tutkitaan artiklan 10 (2) kohdan ja EIT:n ratkaisukäytännön mukaan nelivaiheisesti. Ensimmäinen ratkaistava kysymys on se, onko kyse ylipäänsä sanavapauden rajoittamisesta. Jos sanavapautta on rajoitettu, välttämätön edellytys on, että rajoitus perustuu lakiin. Kolmanneksi sanavapautta rajoittavalla säännöksellä tulee olla jokin artiklassa mainittu rajoittamiseen oikeuttava tarkoitus. Viimeksi kyse on siitä, onko rajoitus välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa tällaisen hyväksytyyn tarkoituksen turvaamiseksi.

4. Säännöksen tunnusmerkistön tarkastelua

4.1. Kansanryhmä

Kiihottamisrikoksen kohteena on kansallinen, rodullinen, etninen tai uskonnollinen ryhmä tai niihin rinnastettava muu kansanryhmä. Käytännössä säännös kieltää rasisen propagandan.⁵ Koska kiihottamisrikoksen suojeluobjektina on kansanryhmä, teolla ei ole asianomistajaa.⁶ Tavallisimmin rikoksen kohteena ovat Suomessa olleet tummaihoiset (erityisesti somalit), pakolaiset, juutalaiset ja muslimit, usein myös venäläiset.⁷

Sen arviointi, mitä ylipäänsä tarkoitetaan kansallisella, rodullisella, etnisellä tai uskonnollisella tai niihin rinnastettavalla kansanryhmällä, ei ole yksiselitteistä. Määrittely, onko kussakin yksittäistapauksessa rikoksen kohteena etninen vai kansallinen ryhmä taikka rodullinen vai etninen ryhmä ei kuitenkaan ole merkityksellistä.⁸

⁵ Kts. Nuutila – Nuotio 2009 s. 265, Illman 2005 s. 248–250.

⁶ Jos lausumalla loukataan samanaikaisesti myös yksittäistä henkilöä, tekijä voidaan tuomita sekä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan että kunnianloukkausrikoksesta. Jälkimmäisen osalta asianomistaja on loukattu yksityishenkilö.

⁷ Tällainen johtopäätös on tehtävissä ainakin tätä kirjoitusta varten tutkimieni hovioikeuden ratkaisujen perusteella. Samanlaiseen arvioon olen päätenyt sinänsä melko sattumanvaraisella haululla verkkojulkaisuista. Myös Nuutila – Nuotio 2009 s. 265.

⁸ Kts. esimerkiksi Nuutila – Nuotio 2009 s. 265, jossa mainitaan esimerkkinä somalit, joka lienee sekä kansallinen että etninen ryhmä.

Säännöksessä käytetään termiä ”rodullinen”, vaikkakaan käsitettä ei pidetä biologisesti perusteluna, ja yleisesti katsotaankin, että on olemassa vain yksi ihmisrotu.⁹ Yleiskielessä rodun perusteella ihmisiä kuitenkin luokitellaan ryhmiin esimerkiksi ulkonäköpiirteiden, maantieteellisen alkuperän tai geeniperimän perusteella. Perinteiset länsimaiset rodun määritelmät ovat perustuneet näkyviin eroihin erityisesti ihonvärissä.¹⁰ Vuoden 1970 hallituksen esityksen määritelmän mukaan rodulla tarkoitetaan antropologisen rotuajattelun mukaisia ihmisryhmiä, joiden eroavaisuudet perustuvat määrättyihin perinnöllisiin fyysisiin ominaisuuksiin.¹¹

Määrättyyn etnistä alkuperää olevaan kansaryhmään luetaan kansanryhmät, joiden jäsenillä on samantapainen kansallisuudesta riippumaton yhtenäiskulttuuri. Tällainen ryhmä on esimerkiksi romanit. Säännöksessä tarkoitettu ”niihin rinnastettava kansanryhmä” voi koostua useista kansanryhmistä.¹² Siten kansanryhmänä voidaan pitää esimerkiksi pakolaisia tai maahanmuuttajia, vaikka näihin ryhmiin kuuluu hyvinkin monen kansanryhmän edustajia. Myös oikeuskäytännössä kansanryhmänä on pidetty Suomessa asuvia pakolaisia.¹³

Kuten edellä on todettu, että vaikka yleissopimuksessa ei mainita määrättyyn uskontokuntaan kuuluvia, lain valmistelussa katsottiin myös heidän kuulumisensa säännöksen suojapiiriin sopivaksi ja tarpeelliseksi.¹⁴ Säännös suojaa uskonnollisia ryhmiä riippumatta siitä, onko uskonnollinen ryhmä järjestäytynyt. Aikaisemmin voimassa olleen rikoslain 16 luvun 6 a §:n eduskuntakäsittelyssä hallituksen esityksen ilmaisu ”uskontokuntaan kuuluvia” korvattiin sanamuodolla ”uskontunnustusta olevaa”. Valiokunta totesi, että uskonnustuksesta voidaan puhua myös sellaisten uskonnollisten ryhmien kohdalla, joita ei voida pitää uskontokuntina. Lisäksi valiokunnan mielestä uskontokuntaan kuuluva olisi ollut rikoksen tunnusmerkkinä tarpeettoman rajoittunut myös sikäli, että muodollinen eroaminen uskontokunnan jäsenyydestä ei aina merkitse uskosta ja uskonnustuksesta luopumista. Ratkaisevaa on se, että henkilö on omaksunut ja tunnustanut määrätyn uskon. Valiokunta piti mahdollisena, että ateistitkin

⁹ Jo vuonna 1950 julkaistussa Unescon kannanotossa *The Race Question* suositellaan rotu-termistä luopumista ihmisrajista puhuttaessa ja sen korvaamista termillä ”etninen ryhmä”. Ilman jättäminen pois säännöksestä olisi kuitenkin voinut aiheuttaa merkityksellisiä seuraamuksia säännöksen tarkoituksen kannalta (Illman 2005 s. 249). Tähän käsitykseen voi yhtyä.

¹⁰ Ensimmäiset rodun määritelmät ovat peräisin 1600-luvulta ja liittyvät eurooppalaiseen imperialismiin ja siirtomaiden hankintaan. Luokittelua ihmiset rotuihin käytettiin perusteena esimerkiksi orjakaupan sallittavuudelle.

¹¹ HE 19/1970 vp. s. 1.

¹² Tältä osin kriminalisoinnin täsmällisyysvaatimuksesta Illman 2005 s. 253.

¹³ Esim. Vaasan HO 13.11.1990 nro 2038 R 90/322 (VaaHO 1991:6). Ratkaisussa rikoksen kohteeksi on yksilöity ”eri kansanryhmistä koostuva ja Suomessa oleskeleva pakolaisjoukko”. Myös HelHO 5.9.2001 nro 2267 R 99/1521, HelHO 22.5.2003 nro 1453 R 01/3777, I-SHO 14.12.1999 nro 1200 R 99/663, RovHO 2.2.1999 nro 73 R 98/277, HelHO 18.2.2009 nro 366 R 08/607.

¹⁴ Uskonnollisen ryhmän sisällyttäminen suojelukohteeksi on vastannut käytännön tarpeita. Rikoksen kohteena ovat olleet tavanomaisesti islaminuskoiset ja juutalaiset. Kyseenalaista on, olisivatko nämä ryhmät säännöksen suojelukohteena ilman, että tunnusmerkistössä mainitaan erikseen uskonnollinen ryhmä. Ainakin islaminuskoiset muodostavat hyvin heterogeenisen ryhmän.

voisivat saada säännöksessä tarkoitettua rikosoikeudellista suojaa. Selvänä voidaankin pitää, että säännöksen piiriin kuuluvat myös ateistit ja agnostikot.¹⁵

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että säännöksen suojelukohteena voisivat olla myös kielen, yhteiskunnallisen tai poliittisen näkemyksen perusteella täsmällisesti erotettavat pysyvät kansanryhmät.¹⁶ Tähän käsitykseen on syytä yhtyä siltä osin, että esimerkiksi kielellistä vähemmistöä voidaan pitää kansalliseen tai etniseen ryhmään rinnastettavana kansanryhmänä. Siten kansanryhmänä voitaisiin pitää esimerkiksi suomenruotsalaisia. Sen sijaan se käsitys, että tunnusmerkistö käsittäisi suojelukohteena myös poliittiset ja yhteiskunnalliset näkemykset, ei liene perusteltu. Henkilöiden yhteiskunnallisen tai poliittisen mielipiteen perusteella muodostuva ryhmä on luonteeltaan hyvin erilainen kuin säännöksessä luetellut suojelukohteet ”kansallinen, etninen tai rodullinen ryhmä”. Säännöksen suojeluobjektina ei ole mielipide tai samanlaista mielipidettä edustava ryhmä. Tunnuksmerkistön laajentaminen rinnastamalla poliittinen ja yhteiskunnallinen näkemys uskonnolliseen vakaumukseen voisikin olla rikosoikeuden laillisuusperiaatteen vastaista.¹⁷

Tulkinnanvaraista on myös se, voidaanko esimerkiksi seksuaalisia vähemmistöjä pitää säännöksessä tarkoitettuna ”niihin rinnastettavana kansanryhmänä”. Tämän tapaista tulkintaa on pidetty mahdollisena rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä rangaistuksen koventamissäännöksen tulkinnassa.¹⁸ Rikoslain 6 luvun 5 §:n 4 kohdan mukaan rangaistuksen koventamisperuste on rikoksen kohdistaminen kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella.¹⁹ Hallituksen esityksessä on katsottu, että luonnollinen tulkinta sille, mitä on pidettävä kansallisiin, rodullisiin tai etnisiin vähemmistöihin rinnastettavana kansanryhmänä, saadaan yleisistä syrjintäsäännöksistä. Esityksessä todetaan, että rasisestisesti motivoituneisiin tai muukalaisvihamielisyyteen perustuviin rikoksiin voidaan kuitenkin monessa suhteessa rinnastaa myös rikokset, joiden motiivipohjana on kuuluminen määrättyyn uskontokuntaan, ja sama koskee rikoksia, joiden perustana on viha seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvia kohtaan.²⁰ Tämä pitää epäilemättä paikkaansa, ja

¹⁵ Nuutila – Nuotio 2009 s. 265, Illman 2005 s. 252.

¹⁶ Nuutila – Nuotio 2009 s. 265.

¹⁷ Tosin Illman (2005 s. 256) katsoo, että tällainen tulkinta ei olisi legaliteettiperiaatteen vastainen. Tämän tulkinnan puolesta on epäilemättä se, että suojeluintressi on samanlainen kuin syrjintäsäännöksessä (RL 11:9). Toisaalta syrjintäsäännöksessä luetellaan myös esimerkiksi ikä ja perhesuhteet, joten säännöksen suojapiiri on tarkoitettu laajemmaksi. Suojelukohteen täsmällisyysvaatimuksesta Melander 2008 s. 253. Vrt. myös esim. Euroopan neuvoston puitepäätös 2008/913/YOS, tehty 28 päivänä marraskuuta 2008, rasismien ja muukalaisvihamielisyyden muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin. Siinä suojeluobjektiksi on yksilöity rodun, ihonvärin, uskonnon, syntyperän taikka kansallisen tai etnisen alkuperän mukaan määrättyvä ihmisryhmä tai tällaisen ryhmän jäsen.

¹⁸ HE 44/2002 vp. s. 193.

¹⁹ Todettakoon, että kyseistä koventamisperustetta ei voida soveltaa silloin, kun rikoksena on kiihottaminen kansanryhmää vastaan (samoin HE 44/2002 vp.). Tämä johtuu siitä, ettei olosuhdetta, joka on jo otettu huomioon tunnusmerkistön laadinnassa, voida enää toistamiseen ottaa huomioon mittaamisessa (niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kieltö).

²⁰ Rikoslain 6 luvun 5 §:ää koskevilla esitöillä ei luonnollisesti ole merkitystä tulkittaessa aikaisemmin säädettyä rikoslain 11 luvun 10 §:ää.

viharikokset kohdistuvat käytännössäkin usein seksuaalisiin vähemmistöihin. Säännöksen soveltamisalaa ei kuitenkaan voida laajentaa pelkästään suojan tarpeen perusteella, ja on hyvin kyseenalaista, voidaanko seksuaalisen suuntautuneisuuden perusteella muodostuvaa ryhmää rinnastaa säännöksessä mainittuihin ryhmiin. Säännöstä voisi-kin olla aihetta tarkentaa lisäämällä suojeleobjektiksi seksuaaliset vähemmistöt.²¹

4.2. Yleisön keskuuteen levittäminen

Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että tekijä *levittää yleisön keskuuteen* lausuntoja tai tiedonantoja. Mitä sitten tarkoitetaan ”yleisön keskuuteen levittämällä”?

Sanan ”levittäminen” merkityssisältöön kuuluu se, ettei tunnusmerkistö täyty pelkästään säännöksessä tarkoitettun materiaalin hallussapidolla. Sen sijaan tunnusmerkistön täyttymisen kannalta ei ole merkitystä, onko ilmaistu lausuma ilmaisijan itsensä vai toisen henkilön laatima. Oikeuskäytännössä on katsottu, että rikoksen tunnusmerkistö voi täytyä myös silloin, kun kirjoituksen levittäjä itse ilmoittaa, etteivät kirjoituksessa julkaistut mielipiteet vastaa hänen omia mielipiteitään.

Helsingin hovioikeus 22.5.2003 nro 1453 R 01/3777. Yhden kirjoituksen osalta kyse oli siitä, mikä merkitys oli sillä, että teksti oli vastaajan mukaan ollut toisen henkilön laatima. Vastaja oli sijoittanut tekstiin lausuman, jossa hän ilmoitti, ettei hän ottanut vastuuta kirjoituksesta eikä allekirjoittanut kirjoittajan näkemyksiä. Hovioikeus hyväksyi kärjäoikeuden perustelut siltä osin, kuin kärjäoikeus oli katsonut, että tällä lausumalla, jota oli tekstiyhteys huomioon ottaen vaikea pitää vilpittömänäkään, ei ollut merkitystä vastaajan syyllisyyttä arvioitaessa.

Säännöksessä ei ole rajoitettu levittämisen tekotapaa. Levittäminen voi tapahtua suullisesti, jakamalla kirjallisia tiedoksiantoja, julkaisemalla kiellettyjä ilmaisuja painotuotteissa tai toimittamalla sähköisiä viestejä.²² Rikoksen täyttymisen edellytyksenä ei ole, että viesti toimitetaan vastaanottajalle. Tunnusmerkistö täyttyy myös siten, että viesti saatetaan yleisön saataville. Tunnusmerkistön täyttää esimerkiksi se, että tiedonanto toimitetaan tietoverkossa yksittäisen henkilön kotisivulle, jota muilla on mahdollisuus päästä katsomaan ja lukemaan.²³

²¹ Ruotsin vastaavan rikoksen (brottsbalken 16 kap. 8 §) tunnusmerkistössä mainitaan suojeleobjektina myös ryhmä seksuaalisen suuntautumisen perusteella (oikeuskäytännöstä NJA 2005 s. 805 ja NJA 2006 s. 467).

²² Itä-Suomen hovioikeus 14.12.1999 nro 1200 R 99/663. Paitojen etupuolelle oli painettu karrikoitu mustaihaisen henkilön kasvokuva ja sen yllä oli vedetty punainen viiva. Paidan selkämykseen oli painettu teksti ”Sano EI lakupekoille”, ja se oli ollut esillä erään ryhmittymän kerhohuoneistossa, jonne pääsyä ei ollut rajoitettu muilta kuin mahdollisesti henkilöiltä, joiden mielipiteet poikkeisivat ryhmittymän mielipiteistä. Paitoja oli myös myyty ulkopuolisille. Hovioikeus katsoi, että vastaajat olivat levittäneet tiedonantoja yleisön keskuuteen.

²³ Ruotsin oikeuskäytännössä on arvioitaessa, onko sanavapauteen puuttuminen välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa, annettu merkitystä sille, että verkkosivulla olevaa lausuntoa pääsevät lukemaan vain ne, jotka aktiivisesti etsivät kyseistä kotisivua (NJA 2007 s. 805).

Rovaniemen hovioikeus 2.2.1999 nro 73 R 98/277. Tekijä oli kirjoittanut kotisivuilleen kirjoituksia, joissa oli paneteltu pakolaisia, islaminuskoisia, juutalaisia ja mustaihoisia. Hovioikeus katsoi, että lainkohdassa tarkoitettujen levittämisen tunnusmerkistön täytti se, että tekijä oli internetin välityksellä kotisivuillaan tuonut esille mielipiteitään. Tekstit oli niiden luettavissa, jotka olivat löytäneet kyseisen kotisivun tekstin. Samoin *Helsingin hovioikeus 22.5.2003 nro 1453 R 01/3777.* Siinä osa tekijän verkkosivuilleen toimittamista kirjoituksista oli samoja, joista hänet oli tuomittu edellä mainitulla Rovaniemen hovioikeuden antamalla tuomiolla. Tekijä oli tämän tuomion jälkeenkin pitänyt kirjoitukset edelleen kotisivuillaan ja siten jatkanut levittämistä. Hovioikeus totesi, että tiedostoille oli päässyt sopivaa hakusanaa käyttäen, jolloin hakukone toi esiin kotisivut. Hovioikeus kiinnitti huomiota sivuilla käyneiden henkilöiden määrään (20.000 kertaa), mikä osoitti, että kävijöinä oli runsaasti muitakin kuin kotisivuosoitteen tienneitä. Verkkoviestien lukeminen ei edellyttänyt erityistä teknistä osaamista eikä asiassa ollut väitettykään, että kyseisten sivujen tarkastelua olisi pyritty millään tavoin rajoittamaan. Merkitystä ei ollut myöskään sillä, ettei vastaaja ollut väitteensä mukaan pyrkinyt mainostamaan kotisivujaan.

Tunnusmerkistö täyttyy, vaikka levitettävä materiaali ja sen sisältö eivät olisi julkisesti esillä ja materiaali toimitettaisiin huomiota herättämättä postitse.

Helsingin hovioikeus 5.9.2001 nro 2267 R 99/1521. Vastaajat olivat myyneet rasistisia ja pakolaisia solvaavia tarroja ja julisteita, toinen erään yhdistyksen postilokero-osoitteeseen tulleiden tilausten perusteella ja toinen yksittäisille henkilöille tilittämällä myyntitulot edelleen kyseiselle järjestölle. Myynnin onnistumisen edellytyksenä oli ollut aineiston saattaminen yleisön tietoon. Hinnastoissa oli mainostettu tarroja ja julisteita ja kehoitettu tilaamaan niitä yhdistyksen postilokero-osoitteesta. Hovioikeus katsoi, että vastaajat olivat levittäneet tarroja ja julistetta ennakolta määräämättömän ihmisjoukon keskuuteen. Sillä, että julistetta ja tarroja ei ollut toimitettu tilaajille julkisesti, ei ole merkitystä asiassa.

Onko sitten säännöksessä tarkoitettua tiedonannon levittämistä se, että joku verkossa jakaa ns. linkkiä sivuille, joihin sisältyy säännöksessä tarkoitettua materiaalia? Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tällainenkin teko täyttää tunnusmerkistön.²⁴ Tähän mielipiteeseen voi yhtyä. Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää tosin luonnollisesti tahallisuutta.²⁵ Linkin lisänneen henkilön on tullut tietää, että linkin tarkoittamalla sivuilla on rikollista materiaalia.

²⁴ Illman 2005 s. 220. Illman viittaa tässä yhteydessä myös siihen, että tämä tulkinta on omaksuttu saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä. Kuten Illman toteaa, mahdollista on, että tällöin olisi kyse avunannosta. Kts. myös valtakunnansyyttäjänviraston päätös 7.11.2007. Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että kiihottaminen kansanryhmää vastaan voitiin toteuttaa niin, että internetissä ylläpidetyille vapaasti luettavissa olevalle sivustolle luodaan linkkejä osoittamaan muille sivustoille, joiden sisältö on rasistinen. Kyseissä tapauksessa syytettyä ei kuitenkaan nostettu. Päätöksessä viitataan siihen, että sivustolla oli linkkejä hyvin moneen ulkopuoliseen sivustoon, joiden aiheet olivat vaihtelevia.

²⁵ Tahallisuudesta Itä-Suomen hovioikeus 12.10.2004 nro 1360 R 04/759. Syytetty oli ollut eräässä suuressa yleisötapahtumassa. Hän oli kertonut huomanneensa maassa pinon lehtisiä, joita oli silmäillyt. Hän oli jakanut lehtisiä muutamalle ohikulkijalle. Lehtisen sivulla 3 oli paneteltu ja solvattu tummaihoisia henkilöitä. Hovioikeus katosi jääneen näyttämättä, että syytetty olisi perehtynyt tuon kirjoituksen sisältöön. Kts. myös edellä selostettu valtakunnansyyttäjänviraston päätös 7.11.2007.

Sanamuoto ”yleisön keskuuteen” rajaa rangaistavuuden ulkopuolelle yksityisissä keskusteluissa esitetyt ilmaisut. Aikaisemmin voimassa olleen rikoslain 16 luvun 6 a §:n (465/1970) esitöissä todetaan, että tiedonannon ei tarvitse tapahtua julkisesti, vaan riittää, että sitä levitetään yleisön keskuuteen esimerkiksi toistamalla sitä yksityisissä keskusteluissa.²⁶ Edellytyksenä on kuitenkin, että tekijän tarkoituksena on levittää sitä epämääräiselle joukolla ihmisiä eikä vain määrätylle tuttavapiirilleen. Esimerkiksi sähköpostin tai muun tiedonannon lähettäminen yksittäiselle henkilölle ei ole yleisön keskuuteen levittämistä. Sen sijaan sähköpostin lähettäminen voi olla ”yleisön keskuuteen levittämistä” esimerkiksi silloin, kun vastaanottajat voivat tilata viestejä sähköpostiosoitteisiinsa ja sähköpostiviesti lähetetään tällaisen jakelulistan perusteella.²⁷

Yleisön keskuuteen levittämistä on myös se, että tiedonannot asetetaan nähtäville paikkaan, johon yleisöllä on vapaa pääsy. Eräässä hovioikeuden ratkaisussa (*Turun hovioikeus 5.1.1999 nro 2551 R 99/314*) oli kyse siitä, että tekijä oli pystyttänyt varhain aamulla urheilukentän läheisyyteen 25 taulua, joissa oli solvattu ja uhkailtu pakolaisia, etenkin somaleja. Poliisi oli poistanut taulut vajaa tunti myöhemmin. Hovioikeus totesi, että urheilukenttä oli yleinen alue, ja sinne oli ihmisillä vapaa ja rajoittamaton pääsy mihin vuorokauden aikaan tahansa, eikä ollut käynyt ilmi, että kenttä olisi tapahtuma-aikaan ollut jostain syystä poissa käytöstä. Myöskään se, että julistetaulut olivat tekijästä riippumattomasta syystä saaneet olla esillä vain lyhyen ajan, ei antanut aihetta arvioida asiaa toisin.

Yleisön keskuuteen levittämisenä on pidetty sitä, että tekijä lähettää kirjeitä esimerkiksi tietotoimistoille, vaikka vastaanottaja ei julkaise viestiä:

Helsingin hovioikeus 20.6.2000 Nro 1579 R 98/684. Vastaaja oli lähettänyt kolmelle tietotoimistolle, Venäjän ja Yhdysvaltojen Suomessa oleville suurlähetystöille sekä useille suomalaisille yhteiskunnallisesti merkittävissä asemassa oleville yksityishenkilöille kirjeitä. Niissä esitettiin lausumia, joissa uhattiin ja solvattiin venäläisiä kansanryhmänä. Käräjäoikeus oli katsonut, ettei toimintaa ollut pidettävä lainkohdassa tarkoitettuna levittämisenä. Sen sijaan hovioikeus katsoi, ettei sillä, julkaiseeko vastaanottaja saamansa sopimattoman viestin, ollut merkitystä. Vastaaja oli lähettänyt viestit ainakin Yhdysvaltojen suurlähetystölle ja Suomen tietotoimistolle osoittamatta kirjeitä yksityishenkilöille. Vastaajan tarkoituksena oli ollut levittää kirjeiden sisältö ennakolta määräämättömän ihmisjoukon keskuuteen.

Tulkinnanvaraista on, täyttykö tunnusmerkistö, jos levittäminen tapahtuu esimerkiksi jonkun yhdistyksen kokouksessa tai muutoin yhdistyksen jäsenille osoitetuissa tiedoksiannoissa. Ratkaisevaa ei liene se, ovatko kokoukseen osallistuvat tai jakelulistalle kuuluvat yhdistyksen jäseniä. Jos yhdistys koostuu henkilöistä, jotka kuuluvat tekijän tuttavapiiriin, kyse ei liene ”yleisön keskuuteen levittämisestä”. Sen sijaan jos levittäminen tapahtuu suuremmalle ryhmälle, rikoksen tunnusmerkistö voi täytyä, vaikka kyse

²⁶ HE 19/1970 vp. s. 1.

²⁷ Illman 2005 s. 221.

olisi vain yhdistyksen jäsenille suunnatuista viesteistä.²⁸ Selvää on, jos yhdistyksen tilaisuuteen pääsevät muutkin kuin yhdistyksen jäsenet, tällaisessa tilaisuudessa esitetyt ilmaisut ovat säännöksessä tarkoitettulla tavalla yleisön keskuuteen levittämistä.

Kysymykseen siitä, mikä täyttää levittämisen tunnusmerkistön, liittyy osaltaan se, ketä voidaan pitää tekijänä tai osallisena. Jos kyse on joukkotiedotusvälinettä käyttäen tehdystä rikoksesta, jossa vastuu perustuu viestin sisältöön, vastuuseen voi joutua myös sisällöltään rikollisen viestin kirjoittajan lisäksi myös toimittaja ja ohjelmasta tai julkaisusta vastaava toimittaja, päätoimittaja ja julkaisija.²⁹

4.3. Lausunto tai muu tiedonanto

Lain esitöissä todetaan, että tiedonannolla ei tarkoiteta ainoastaan suullista tai kirjallista, vaan myös kuvallista esitystä. Oikeuskäytännössä myös pilapiirroksen on katsottu voivan olla säännöksessä tarkoitettu tiedonanto.³⁰

Turun hovioikeus 21.11.2002 nro 2962, R 01/1485. Vastaaja oli julkaissut erään yhdistyksen kotisivuilla rasistisen pilapiirroksen ja islamilaisia vastustavan kirjoituksen, jossa oli muun muassa nimitetty islaminuskaisia kurkunleikkaajiksi, ja väittänyt heidän olevan lähes poikkeuksetta osapuolena kansallisissa ja kansainvälisissä selkkauksissa ja panttivankiriiseissä sekä alistavan ihmisiä voimakkaalla väkivallalla. Kärjäjäoikeus oli katsonut, että melko kärjekkään ja monia ehkä ärsyttävän esittämistavan käyttäminen ei tee mielipiteiden esittämisestä rikollista. Pilapiirros, jossa islaminuskoinen mies tikari kädessä ja housut alaslaskettuina on tehnyt väkivaltaa vertavuotavalla Suomi-neidolle, oli kuitenkin esittämistavaltaan niin törkeä ja täysin vailla asiallista sisältöä, että säännöksen tunnusmerkistö täyttyi. Hovioikeus ei muuttanut kärjäjäoikeuden tuomiota.

Epäselvää on, voiko teko täytyä esimerkiksi laittamalla julkisesti nähtäväksi hakaristilipun tai esittämällä natsitervehdyksen.³¹ Tunnusmerkistön täyttyminen riippuu pitkälti

²⁸ Illman 2005 s. 222. Nuutila – Nuotio 2009 s. 266: ”Esimerkiksi rasistisen seuran tai yhdistyksen sisäinen, yksityisluonteinen tiedotustoiminta ei täytä tunnusmerkkiä, ellei ryhmään kuulu suurta määrää ihmisiä. Jos taas vastaanottajien määrää ei ole ennakolta rajattu esimerkiksi jaettaessa lentolehtisiä tai esitettäessä kulkueessa iskulauseita, rikos täyttyy, vaikka tiedonanto tulisi tosiasiaa vain pienen vastaanottajaryhmän tietoon.”

²⁹ Laki sanavapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 4 §. Ruotsin oikeuskäytännöstä myös NJA 2007 s. 805, jossa katsottiin, että avunantoon voi syyllistyä myös se, joka ylläpitää sähköistä palstaa, jolle voidaan lähettää viestejä, kun ylläpitäjä oli laiminlyönyt poistaa viestit, joissa syyllistettiin kiihottamisen kansanryhmää vastaan. Syyte kyseisessä tapauksessa hylättiin. Korkein oikeus totesi, että vaikka objektiivisesti arvioiden lausuntojen voitiin katsoa täyttävän kiihottamisen kansaryhmää vastaan, se ei ole ollut ilmeistä. Asian arvioinnissa kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, että vastaaja oli tietoinen velvollisuuksistaan ja oli myös poistanut sivuilta lausumia sekä harkinnut kyseisten lausumien poistamista. Julkaisut tekstit olivat otteita Vanhasta testamentista.

³⁰ Kts. myös edellä (av 22) Itä-Suomen hovioikeus 14.12.1999 nro 1200 R 99/663, jossa lausuntona tai muuna tiedonantona pidettiin karrikoitua mustaihaisen henkilön kasvokuvaa, jonka yli oli vedetty punainen viiva. Paidan selkämukseen oli painettu teksti ”Sano EI lukupekoille”.

³¹ Kts. Nuutila – Nuotio 2009 s. 266, jossa todetaan, että Ruotsissa on katsottu, että natsitervehdykset voisivat olla laissa tarkoitettuja tiedonantoja.

siitä, missä yhteydessä tällainen tunnus tai ele on ilmaistu. Perusteltua on lähteä siitä, että kaikenlaiset ilmaisut (ja siten myös esimerkiksi natsitervehdykset ja -tunnukset) voivat kuulua tunnusmerkistön piiriin. Sanamuoto ”lausunto tai muu tiedonanto” ei aseta rajoituksia esittämistavan suhteen. Rikoksen tunnusmerkistön täytymisen kannalta ratkaisevaa puolestaan on se, millaisessa asiayhteydessä ilmaisu on esitetty, ja täyttyykö tunnusmerkistö siltä osin, että lausunnolla tai muulla tiedonannolla uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin kansanryhmää.

4.4. Uhkaus, panettelu tai solvaus

Kiihottamisrikoksen tunnusmerkistön edellyttää, että lausunnolla tai tiedonannolla kansanryhmää uhataan, panetellaan tai solvataan. Merkityksellistä ei ole vain lausuman sisältö, vaan myös se yhteys, jossa lausuma on esitetty.

Myös oikeuskäytännössä on katsottu, että merkityksellinen on se yhteys, jossa lausuma tai muu tiedonanto on esitetty. Vaikka yksittäiset sanat tai merkit kokonaisuudesta irrotettuna eivät täyttäisikään tunnusmerkistöä, asiayhteydestä voi olla seurauksena se, että ilmaisulla syyllistytään levittämään rasistisia ja muukalaisvastaisia mielipiteitä. Oikeuskäytännössä on katsottu, että esimerkiksi ilmaisut ”Thank god we were born white” ja ”white pride” voivat olla tunnusmerkistön täyttäviä ilmaisuja.

Helsingin hovioikeus 7.10.2002 Nro 2993 R 01/1459. Vastaajat olivat maallaneet erään vastaajan pakettiauton kylkeen tekstin ”Thank god we were born white”. Tapahtumai-
aikaan kyseisessä kaupunginosassa oli ollut suomalaisten ja somalialaisten välisiä mel-
lakoita. Vastaajat olivat lähteneet seuraamaan erästä somalialaista tämän lähde-
tyä autol-
laan pysäköintipaikalta sekä myöhemmin ajaneet tämän auton perään ja työntäneet au-
toa edellään. Peräänajo oli tapahtunut risteyksessä, jossa oli ollut suomalainen nuorisoi-
joukko osoittamassa mieltään somalialaisia vastaan. Auton kyljessä ollut teksti oli ollut
näkyvissä juuri väkijoukkoon päin. Hovioikeus katsoi, että tilanne huomioon ottaen
tekstiä voitiin pitää rasistisena. Tilanteessa vastaajien maalaamalla tekstillä oli ollut tar-
koitus solvata kansallista ja etnistä ryhmää, somaleja. Ottaen huomioon tilanteen ja asia-
yhteyden kokonaisuudessaan vastaajat olivat maalaamalla auton kylkeen edellä kerrotun
tekstin ja törmäämällä tahallaan somalialaisten kuljettaman auton perään kiihottaneet
paikalla ollutta väkijoukkoa somaleja vastaan.

Helsingin hovioikeus 5.9.2001 nro 2267 R 99/1521. Hovioikeus katsoi, että aineiston
sisältöä oli arvioitava kokonaisuutena, eikä merkitystä ollut sillä, että jotkut tarrojen tai
julisteiden yksittäiset sanat ja merkit kokonaisuudesta irrotettuna eivät täyty tunnusmer-
kistöä. Tarroja oli tarjottu ostettavaksi pakkauksissa, joihin oli sisällytynyt hakaristillä ja
tekstillä ”white pride” varustettu tarra. Yhdistyksen tiedotteesta kävi ilmi, että yhdistyk-
sen tarkoituksena oli puolustaa valkoista rotua ja pitää Suomi aatteellisesti ja rodullisesti
puhtaana. Kysymyksessä oli muukalaisvastainen toiminta. Julisteella ja tarroilla oli py-
rity levittämään pakolaisvihamielisyyttä ja rasistisia mielipiteitä muihin ihmisiin. Niiden
sisältämän viestin oli katsottava uhkaavan Suomessa oleskelevien pakolaisten oi-
keutta olla maassa.

Kts. myös jo edellä mainittu *Itä-Suomen hovioikeus 14.12.1999 nro 1200 R 99/663*. Paidan etupuolelle oli painettu karrikoitu mustaihaisen henkilön kasvokuva ja sen yli oli vedetty punainen viiva. Paidan takapuolelle oli painettu teksti ”Sano EI lakupekoille”. Käräjäoikeus totesi, että vastaajan väitteet tiedonannon leikillisyydestä tai lakritsin vastustuksesta eivät olleet uskottavia. Kuvan viesti oli selvästi solvaava ja kuvalla oli pyrkimys saada aikaan toisissa vihamielisyyttä ja halveksuntaa poikkeavan ihoväriin omaava ryhmittymää kohtaan. Tätä käsitystä tuki se, mitä vastaajat olivat esittäneet ”skinheadien” aatteellisesta ajattelutavasta ja ryhmän perustamisista.

Lainkohdassa tarkoitettuna panetteluna ja solvauksena voidaan pitää myös tiettyjen historiallisten tosiasioiden kiistämistä ja vääristelyä. Osin tällaisesta oli kyse Helsingin hovioikeuden tuomiossa 13.9.2006 nro 2641 R 04/2483. Vastaaja oli levittänyt yleisön keskuuteen kääntämänsä teoksen Romanovien viimeiset päivät. Vastaaja oli kirjoittanut esipuheen, jossa paneteltiin ja solvattiin juutalaisia. Esipuheessa käytettiin synonyymeina sanoja kasaari ja juutalainen sekä esitettiin, että juutalaiset olivat muita kansanryhmiä, erityisesti kristittyjä uhkaava vaara, ja että juutalaiset pyrkivät alistamaan muita kansaryhmiä.³² Esipuheeseen sisältyi muitakin yleistäviä juutalaisia panettelevia ja solvaavia lausuntoja. Lisäksi siinä vähäteltiin ja osin kiistettiin toisen maailmansodan aikaista juutalaisen joukkotuhontaa.³³

4.5. Erityisesti suhteesta sananvapauteen

Koska rangaistavuudella puututaan sananvapauteen, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 (2) artikla edellyttää, että sananvapauteen puuttuminen on demokraattiselle yhteiskunnalle välttämätöntä. Ihmisoikeustuomioistuin on useissa ratkaisuisaan korostanut rasismien vastustamisen tärkeyttä, ja sananvapauden rajoittaminen voi olla jopa näennäisesti asiallisesta käsittelytavasta huolimatta välttämätöntä. Tällaisesta esimerkkinä mainittakoon EIT:n tuomio 10.7.2008 (Soulas ym. -tapaus), jossa kyseessä olleeseen kirjaan sisältyi tilanteen analyysi, korjaus ehdotukset ja niiden mahdolliset vaikutukset sekä tulevaisuuden ennakointi. Kirjan tekijä esitti käsityksiään Euroopan ulkopuolelta ja erityisesti muslimimaista peräisin olleen maahanmuuton haitoista. Kirjalla yritettiin osoittaa, että islam pyrki Ranskan ja Euroopan valloittamiseen ja että nuorisoriikollisuus merkitsi etnisen kansalaissodan aloittamista alueita vallattaessa. Tekijöiden mielestä Eurooppa joutuisi kaaokseen, mikä vaarantaisi sen sivilisaation ja olisi pahempaa kuin kaikki vakavat kulkutaudit ja sodat, joita eurooppalaiset olivat kokeneet. Kirjan tekijä moitti eurooppalaisia välinpitämättömyydestä ja monietnistä kommuuniyhteiskuntaa koskevista utopioista. Kirjassa annettiin monessa kohden negatiivinen kuva siinä tarkoitetuista yhteisöistä. EIT katsoi, ettei sanavapautta ollut loukattu.

³² Kasaarit olivat turkinsukuinen puolipaimentolaiskansa, joka hallitsi 700–900-luvuilla suuria osia Ukrainasta, Etelä-Venäjältä, Kaukasiasta ja Kazakstanista.

³³ EIT:n ratkaisukäytännössä holokaustin kiistämistä tai vähätelyä on pidetty vakiintuneesti sellaisena antisemitistisenä lausumana, jollaisen rajoittamista on pidettävä välttämättömänä demokraattiselle yhteiskunnalle.

Myös historiallisten tosiasioiden kieltäminen voi olla peruste sanavapauden rajoittamiselle. EIT:n ratkaisukäytännössä on katsottu, että sanavapauden rajoittaminen on perusteltua sillä perusteella, että kirjan tekijä oli kiistänyt ihmisyyttä vastaan tehdyt natsien rikokset. EIT katsoi, että selvästi näytettyjen historiallisten tapahtumien, kuten juutalaisten joukkomurhan, todellisuuden kiistäminen valittajan tavoin ei ollut totuuteen pyrkivää historiallista tutkimustyötä. Sellaisen toiminnan päämäärät olivat täysin muita, sillä tosiasiallisesti kysymys oli kansallissosialistisen järjestyksen saattamisesta entiseen arvoonsa, ja siitä, että tuon järjestyksen uhrien historiankirjoitusta syytettiin väärennyksestä. Siten ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kiistäminen oli yksi kaikkein pahimmista juutalaisia vastaan tehdyistä rasistisista herjauksista. Tuon tyyppisellä kiistämällä tai oikaisulla kyseenalaistettiin rasismien ja antisemitismien vastaisen taistelun perustana olevia arvoja ja ne olivat omiaan rikkomaan vakavasti yleistä järjestystä.

Sen sijaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on katsonut, ettei sanavapauden rajoittaminen ole aina välttämätöntä, vaikka yksittäiset asiayhteydestä irrotetut lausumat olisivat hyvinkin loukkaavia ja alentavia. Usein siteeratussa EIT:n tuomiossa *Jersild v. Tanska* (23.9.1994) oli kyse siitä, että ohjelmassa haastatellut nuoret olivat esittäneet hyvinkin karkeita loukkauksia muukalaisia ja etnisiä ryhmiä kohtaan. Ohjelman esittelyssä oli viitattu ajankohtaiseen rotusyrjinnästä käytyyn keskusteluun ja aiheesta oli tarkoitus käsitellä kuvaamalla rasististen henkilöiden henkistä tilaa sekä sosiaalista taustaa. Ohjelma ei kokonaisuutena objektiivisesti arvioiden voinut antaa vaikutelmaa, että sen tarkoituksena olisi ollut rasististen mielipiteiden tai ajatusten levittäminen. Ohjelmassa päinvastoin oli pyritty haastattelun keinoin valottamaan, analysoimaan ja selittämään sosiaalisesti turhautuneita nuoria, jotka olivat väkivaltaisista ja tehneet rikoksia.

Hovioikeuden ratkaisussa ei ole juurikaan perusteltu sitä, että sanavapauden rajoitukselle on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 (2) artiklan mukainen peruste. Sen sijaan tätä kysymystä on tarkasteltu Valtakunnansyyttäjänviraston päätöksissä. Useissa valtakunnansyyttäjänviraston päätöksissä on korostettu, ettei viesti sisältönsä puolesta välttämättä ylitä syytekynnystä, vaikka sitä voitaisiin pitää loukkaavana. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon ihmisoikeussopimuksen sanavapaussäännökset ja se, että sanavapauden rajoittamisen tulee olla välttämätöntä demokraattiselle yhteiskunnalle. Tyypillisesti syytekynnystä eivät ole ylittäneet selvästi humoristisiksi tarkoitetut ilmaisut. Syytettä ei nostettu esimerkiksi tapauksessa, jossa oli kyse siitä, että epäilty oli asettanut internetissä olevalle sivustolleen julkisesti nähtäväksi uskonnollisaiheisen pilakuvakokoelman. Kyse oli muun ohella siitä, oliko riittävä epäily tekijän syyllistymisestä kristillisiin uskovaisiin kohdistuvaan kiihottamisrikokseen. Päätöksessä katsottiin, että vaikka pilakuvat saattoivat loukata kristinuskoa tunnustavia henkilöitä, kyse oli sanavapauden piiriin kuuluvasta toiminnasta.³⁴ Syytettä ei nostettu myöskään, kun epäilty oli ylläpitänyt internetsivustoa, jossa oli hänen kirjoittamiaan juutalaisvitsejä. Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että sanavapautta rajoittavaa rikostun-

³⁴ Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 22.1.2007.

nusmerkistöä oli tulkittava pidättyvästi varsinkin, kun epäillyn ensisijainen tarkoitus oli ollut tekijän mielestä hauskojen kirjoitusten pitäminen yleisön saatavilla.³⁵

Kokonaisarvostelussa merkitsevää on asiayhteyden ohella kirjoituksen tyyllillä. Esimerkiksi pakinaan suhtaudutaan sallivammin. Syytettä ei nostettu tapauksessa, jossa eräässä sanomalehdessä oli julkaistu pakina, jonka otsikkona oli ”Ne jyrää meitin”. Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että arvioinnissa oli otettava huomioon asiayhteys, johon kirjoitus liittyi, sekä kirjoituksen edustama tyyllilaji. Kirjoitus oli tarkoitettu pakinaksi, ja siinä käytetty tyyli perustui värikkäisiin ja liioitteleviin sanontoihin sekä hätkähdyttäviin kielikuviin. Liioitteleva ja yliampuva tyyli oli ollut lukijoiden havaittavissa. Todennäköisesti pääosa lukijoista oli tehnyt sen johtopäätöksen, ettei kirjoituksen laatija tosissaan esittänyt sitä, mitä kirjoituksessa oli sanamuodonmukaisesti luettuna esitetty. Ratkaisussa todetaan, että kirjoitusta on myös arvioitava sananvapautta vastaan. Sananvapauden piiriin kuuluivat myös sellaiset kirjoitukset, jotka loukkaavat, järkyttävät tai herättävät levottomuutta.³⁶

Myös poliittisiin lausumiin on suhtauduttu sallivammin ainakin silloin, kun ne esitetään vaalikampanjan yhteydessä. Valtakunnansyyttäjä ei nostanut syytettä eduskuntavaaleissa ehdokkaana olevaa vastaan. Epäilty oli julkaissut kirjoituksia, joiden kirjoitustyyli oli muistuttanut kansallissosialistisissa julkaisuissa käytettyä, paikoin aggressiivista tyyliä. Kirjoitusten sanoma oli ollut selkeästi noudatettua virallista maahanmuutto- ja EU-politiikkaa arvosteleva. Valtakunnansyyttäjän mukaan kirjoituksia arvioitaessa oli kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että ne olivat poliittisia ilmaisuja, joita epäilty oli esittänyt osana poliittista kampanjaa rekisteröityneen puolueen edustajana ja eduskuntavaaliehdokkaana, mistä syystä asia oli tässä suhteessa poikkeuksellinen. Kirjoitusten paikoin aggressiivinen tyyli tai se, että ne olivat sisällöltään ulkomaalaisvastaisia, ei yksistään oikeuttanut niiden luokittelamista RL 11 luvun 8 §:ssä tarkoitetuiksi tiedonannoiksi.³⁷ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useissa ratkaisuissaan korostanut sitä, että sananvapauden rajoituksen oikeutukseen suhtaudutaan erityisen pidättyvästi silloin, kun on kyse poliittisista lausumista tai yleistä mielenkiintoa herättävistä kysymyksistä.³⁸

³⁵ Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 16.2.2006.

³⁶ Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 14.2.2006.

³⁷ Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 14.2.2008. Pidän ratkaisua ongelmallisena. Selvää on, että poliittisiin lausumiin, jotka esitetään vaalikampanjan yhteydessä, tulee suhtautua sallivammin. Tässä olisi kuitenkin voinut olla perusteita syytteen nostamiselle, sillä ainakin valtakunnansyyttäjänviraston verkkosivuilla olevan päätöksen tiivistelmän (joka oli sisällöltään valitettavan niukka) perusteella ilmaiset ja niiden esittämistapa olivat varsin törkeitä.

³⁸ Esim. EIT:n tuomiot 27.1.2001 (Jerusalem v. Itävalta) ja 10.7.2003 (Murphy v. Irlanti). Jossain määrin samalla lailla suhtaudutaan myös uskonnollisissa yhteyksissä esitettyihin lausumiin, kts. EIT 25.5.1993 (Kokkinainen v. Kreikka). Vrt. kuitenkin Kutlular-tapaus 29.4.2008. Yleisölle jaetuissa esittelylehtisissä ja vastaajan pitämässä puheissa oli annettu sellainen käsitys, että tiettyjen poliittisten tapahtumien ja maanjäristysten välillä oli yhteys. EIT katsoi, että valittajan puhe oli ollut omiaan edistämään taikauskoa, suvaitsemattomuutta ja valistuksen vastaisuutta, kun luonnonkatastrofille oli annettu uskonnollinen merkitys. EIT korosti erityisesti sitä, että puheessa oli väitetty, että katastrofi oli ollut syy-yhteydessä siihen, ettei väestön enemmistö ollut vastustanut hallituksen tiettyjä toimenpiteitä. EIT katsoi kuitenkin, ettei seuraamus (1,5 vuotta vankeutta) ollut oikeassa suhteessa asianomaisen kansallisen lain

5. Lopuksi

Kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ei ole julkaistu yhtään korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä. Hovioikeuden ratkaisuja olen löytänyt 15 kappaletta. Tiedossani ei ole, onko niistä yhdessäkään pyydetty valituslupaa. Ruotsin korkein oikeus on antanut aivan viime vuosina kolme ratkaisua. Näistä kahdessa syyte hylättiin sillä perusteella, että sanavapauden rajoittaminen ei ollut demokraattiselle yhteiskunnalle välttämätöntä. Edellä johdantojaksossa kerrotuista syistä olisi tärkeää saada Suomessakin korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja siitä, millaisissa tilanteissa sanavapauden rajoittaminen on välttämätöntä demokraattiselle yhteiskunnalle. Erityisesti tämä koskee sitä, milloin verkkosivuilla käytävää keskustelua voidaan estää. Ongelmallista on se, että selvästi rasistisia lausuntoja esitetään muutoin asiallisen maahanmuuttokeskustelun yhteydessä. Myös tällaisia osana yhteiskunnallista keskustelua esitettyjä lausumia on voitava joskus rajoittaa, ja niiden rajoittaminen on Euroopan ihmisoikeussopimuksen sanamuodon ja hengen mukaista.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä eräillä rotu- ynnä muuta syrjintää koskevilla rangaistussäännöksillä (*HE 19/1970 vp.*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (*HE 94/1993 vp.*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (*HE 44/2002 vp.*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevien rikoslainsäädännösten muuttamiseksi sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi (*HE 55/2007 vp.*).
- Illman Mika*: Hets mot folkgrupp. Jyväskylä 2005.
- Lakivaliokunnan mietintö n:o 22 hallituksen esityksestä rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (*LaVM 22/1994 vp.*).
- Melander, Sakari*: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Vammala 2008.
- Nuutila Ari-Matti – Nuotio Kimmo*: Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan, s. 247–278 teoksessa Rikosoikeus, *Lappi-Seppälä, Tapio (toim.) – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala Timo – Rautio Ilkka*. Juva 2009.

tavoitteisiin. Samoin Nur Radyo Ve Televizyon Yayinciligi A.S. -tapaus 27.11.2007. Kts. myös Giniewski-tapaus 31.1.2006. Siinä tekijä oli kritisoinut katolista kirkkoa opeista, jotka hänen mielestään olivat johtaneet Auschwitzin tapahtumiin. Tekijä tuomittiin maksamaan korvausta symbolinen 1 frangia. Lisäksi tekijä oli velvoitettu julkaisemaan tuomio valtakunnallisessa lehdessä, millä EIT katsoi voivan olla tiettyä lehdistöön kohdistuvaa ehkäisevää vaikutusta. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon asianomaisen keskustelun (juutalaisten tuhoamisen syyt) tärkeyden seuraamus oli EIT:n mukaan suhteeton.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

Kokkinais v. Kreikka (25.5.1993)
Jersild v. Tanska (23.9.1994)
Vicente Jorge Lopes Gomes da Silva v. Portugali (28.09.2000)
Jerusalem v. Itävalta (27.1.2001)
Murphy v. Irlanti (10.7.2003)
Giniewski v. Ranska (31.1.2006)
Nur Radyo Ve Televizyon Yayinciligi A.S. v. Turkki (27.11.2007)
Kutlular v. Turkki (29.4.2008)
Soulas ym. v. Ranska (10.7.2008)

Hovioikeuksien ratkaisut

Helsingin hovioikeus 20.6.2000 nro 1579 (R 98/684)
Helsingin hovioikeus 5.9.2001 nro 2267 (R 99/1521)
Helsingin hovioikeus 7.10.2002 nro 2993 (R 01/1459)
Helsingin hovioikeus 22.5.2003 nro 1453 (R 01/3777)
Helsingin hovioikeus 13.9.2006 nro 2641 (R 04/2483)
Helsingin hovioikeus 18.2.2009 nro 366 (R 08/607)
Itä-Suomen hovioikeus 14.12.1999 nro 1200 (R 99/663)
Itä-Suomen hovioikeus 12.10.2004 nro 1360 (R 04/759)
Rovaniemen hovioikeus 2.2.1999 nro 73 (R 98/277)
Turun hovioikeus 5.1.1999 nro 2551 (R 99/314)
Turun hovioikeus 21.11.2002 nro 2962 (R 01/1485)
Vaasan hovioikeus 13.11.1990 nro 2038 (R 90/322)

Valtakunnansyyttäjänviraston ratkaisut

Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 14.2.2006
Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 16.2.2006
Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 22.1.2007
Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 14.2.2008

Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisut

NJA 2005 s. 805
NJA 2006 s. 467
NJA 2007 s. 805

Heli Sankari

Rikosasian asianosaisten yksityiselämän suoja

1. Johdanto

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on luoda katsaus rikosasian asianosaisten yksityiselämän suojaan suhteessa tiedotusvälineisiin ja oikeudenkäyntiutuusointiin. Oikeudenkäynnit ovat pääsääntöisesti julkisia, ja julkisista oikeudenkäyntiasiakirjoista asianosaisten yksityiselämään liittyvät tiedot ovat myös tiedotusvälineiden saatavissa. Lain-säädäntö antaa tietyissä tilanteissa mahdollisuuden rajoittaa oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta muun ohella rikosasian asianosaisten yksityiselämän suojaamiseksi. Yksityiselämän suojaamista koskevat ongelmat liittyvätkin yleensä julkisiin oikeudenkäynteihin ja niistä tiedottamiseen. Yksityiselämän suojaaminen oikeudenkäyntiutuusoinnin yhteydessä tarkoittaa usein sananvapauden käytön jonkinasteista rajoittumista. Kahden perusoikeuden kohtaaminen ei aina suju vaikeuksista.

Yksityiselämän suojan laajuus henkilön asemasta ja käsiteltävästä asiasta riippuen on herättänyt paljon keskustelua. Tässä kirjoituksessa tarkastelu pyritään kohdistamaan niin sanottujen tavallisten ihmisten yksityiselämän suojaan. Aina ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, milloin henkilöä voidaan pitää yksityishenkilönä. Myös käsiteltävien tapahtumien yhteiskunnallisella merkittävyydellä ja henkilön osallisuudella tapahtumiin on vaikutusta yksityiselämän suojan laajuuden arviointiin.

Rikoksesta epäillyn ja rikoksesta tuomitun henkilön nimen ja kuvan julkistamista koskien on olemassa oikeuskäytäntöä korkeimmasta oikeudesta (KKO) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta (EIT). Aiheesta on jonkin verran oikeuskirjallisuutta, ja siitä on käyty keskustelua myös julkisuudessa. Tiedotusvälineiden tarve julkistaa asianomistajista tunnistettavia yksityiselämään liittyviä tietoja ei nouse esille yhtä usein. Tuoreimpana asianomistajan yksityiselämän suojaan liittyvänä tapauksena voidaan kuitenkin mainita ennakkopäätös KKO 2009:3, jota selostetaan myöhemmin tässä kirjoituksessa.

Henkilöllisyyden paljastamista koskevat säännöt rikosjutuissa on luotu aikanaan joukkoviestinnän itsesääntelyn piirissä. Journalistien perinteiseen nyrkkisääntöön, jonka mukaan julkisessa oikeudenkäynnissä rangaistukseen tuomitun nimen julkaiseminen ei ole rikos, ei kuitenkaan sellaisenaan enää voi luottaa.¹ Rikosasian vastaajan henki-

¹ Vuortama – Kerosuo 2004 s. 91.

öllisyyden ilmaisemista julkisesta oikeudenkäynnistä kerrottaessa on pidetty yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ennakkopäätöksessä KKO 2001:96.

Rikoslain 24 luvun 9 §:ssä säädetään kunnianloukkausrikoksesta. Kunnian loukkaamiseen kuuluvat valheellisen tiedon tai vihjauksen esittäminen sekä halventaminen muulla tavalla. Kunnianloukkausrikokset jäävät tämän kirjoituksen ulkopuolelle. Kirjoituksessa käsitellään sinänsä totuudenmukaisten tietojen julkistamisen sallittavuutta yksityiselämän suojan kannalta.

2. Sananvapaus ja julkisuus

2.1. Sananvapaussäännökset perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa

Sananvapautta koskee Suomen perustuslain 12 §:n 1 momentin säännös:

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Hallituksen esityksen 309/1993 vp. mukaan sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Ydinajatukseltaan sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena. Sananvapaus ei kuitenkaan rajoitu vain poliittisiin ilmaisuihin, vaan sen piiriin on totunnaisesti luettu muunkin tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riippumatta. Sananvapaus antaa yleisesti turvaa erilaisille luovan toiminnan ja itseilmaisun muodoille. Sananvapautta ei ole sidottu mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon, esimerkiksi painettuun sanaan, vaan sananvapaus turvataan riippumatta ilmaisemiseen tai julkistamiseen kulloinkin käytettävästä menetelmästä.²

KKO on ottanut kantaa sananvapauden ja yksityiselämän suojan suhteeseen ennakkopäätöksessä KKO 2005:82:

”Sananvapauden asema ja tärkeys perusoikeutena liittyy nimenomaan demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömän yhteiskunnallisen keskustelun ja arvostelun vapauden turvaamiseen. Ihmisen yksityiselämän hyödyntäminen vastoin hänen tahtoaan viihteellisen tai sensaatiohakuisen mediatoiminnan piirissä ei sitä vastoin kuulu sananvapauden perusoikeussuojan tarkoitukseen. Yksityiselämän suojan asema perusoikeutena ilmenee osaltaan tätä ja asettaa sananvapaudelle yksilön suojan vaatimia oikeudellisia rajoja. Se seikka, että sananvapaus turvaa myös oikeuden liioittelevaan, kärjistävään ja yleisöä

² HE 309/1993 vp. s. 56. Hallitusmuodon uudistetut perusoikeussäännökset tulivat voimaan 1.8.1995. Säännökset on siirretty sellaisinaan uuden perustuslain 2 lukuun 1.3.2000.

kohahduttavaan ilmaisuun, ei myöskään merkitse, että tällaista saisi harjoittaa yksilölle turvattujen oikeuksien kustannuksella. Mainitunlaiset, sananvapauden käyttötapoja koskevat periaatteet eivät laajenna yksityiselämän suojasta johtuvia sananvapauden rajoja.”

KKO totesi mainitussa ratkaisussaan useisiin EIT:n tapauksiin viitaten myös, että EIT:n ratkaisukäytännön mukaan yksityiselämän suojan ja sananvapauden yhteensovittamisessa noudatettavat olennaiset arviointiperusteet vastaavat niitä periaatteita, jotka on omaksuttu yksityiselämän loukkaamista koskevassa rikoslain 27 luvun 3a §:n (908/1974) säännöksessä³. Sananvapaudesta perusoikeutena ei siten johdu estettä soveltaa yksityiselämän loukkaamista koskevaa rangaistussäännöstä sisältönsä mukaisesti.

Sananvapautta koskee Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10 artikla:

Sananvapaus

1. Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtioita tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.
2. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

EIT:n sananvapautta koskevissa ratkaisuihin sananvapautta on pidetty yhtenä demokraattisen yhteiskunnan peruspilarina. Käytännössä lähes kaikki ihmisoikeusrikkomuksen toteavat, sananvapautta koskevat tuomiot ovat perustuneet EIS 10 artiklan 2 kappaleessa tarkoitetun sananvapauden rajoittamisen välttämättömyyden tulkintaan. Välttämättömyyden arvioinnin EIT on jakanut kolmeen osaan: 1) perustuuko rajoitus pakottavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen, 2) onko rajoitus oikeassa suhteessa hyväksyttävään tavoitteeseen ja 3) ovatko kansallisen viranomaisen rajoitukselle esittämät syyt relevantteja ja riittäviä.⁴

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 19 artikla sisältää myös säännöksen sananvapaudesta. Koska KP-sopimuksen osalta ei ole yksilövalitusmahdollisuutta, sen tulkinnallinen merkitys sananvapauden käyttämisestä koskevissa yksittäistapauksissa on jäänyt vähäisemmäksi kuin EIS:n merkitys.⁵

³ Rikoslain 27 luvun 3a §:n säännöstä vastaa nykyisin rikoslain 24 luvun 8 §.

⁴ Tiilikka 2008 s. 62.

⁵ Tiilikka 2007 s. 128.

2.2. Asiakirja- ja tallennejulkisuus

Asiakirja- ja tallennejulkisuuden periaatteesta säädetään Suomen perustuslain 12 §:n 2 momentissa:

Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetään nykyisin laissa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007, YTJulkL), joka tuli voimaan 1.10.2007. YTJulkL:n 1 §:n mukaan oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia, jollei kyseisessä tai muussa laissa toisin säädetä. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen mukaan lain tavoitteena oli muun ohella lisätä oikeudenkäyntien julkisuutta yleisissä tuomioistuimissa sekä parantaa yleisten tuomioistuinten mahdollisuuksia tapauskohtaisen harkinnan perusteella ottaa monipuolisemmin ja joustavammin oikeudenkäynnissä huomioon sekä oikeudenkäynnin julkisuus, yksityiselämän suoja että muut oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamiseen vaikuttavat seikat. Esityksellä pyrittiin myös edistämään tiedotusvälineiden mahdollisuuksia hoitaa tehtävänsä oikeudenkäynnin tosiasiallisen julkisuuden toteuttajina.⁶ Hallituksen esityksen mukaan laki on ensisijassa perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitettu laki, jolla pyritään takaamaan osaltaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ja erityisesti oikeudenkäynnin julkisuutta kokonaisuutena.⁷

Edellä mainitussa hallituksen esityksessä on todettu myös, että esitykseen sisältyvät oikeudenkäynnin julkisuuden rajoitusperusteet vastaavat EIS:ssa ja KP-sopimuksessa tarkoitettuja perusteita. Näitä rajoitusperusteita ovat muun ohella yksityiselämän ja erityisesti rikoksen uhrin suoja. Harkinnanvaraiset eli tuomioistuimen yksittäistapauksellisen harkinnan kautta sovellettavaksi tulevat julkisuuden rajoitusperusteet edellyttävät sitä, että kyseisen tiedon salassapidosta on säädetty muualla laissa. Keskeisin tällainen laki olisi julkisuuslaki.⁸

Yksityiselämän suojaaminen on eräs YTJulkL:ssa nimenomaisesti mainituista perusteista oikeudenkäyntiasiakirjojen ja tuomioistuinten suullisten käsittelyiden sekä ratkaisujen julkisuuden rajoittamiselle. YTJulkL:n 6 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä salassa pidettäväksi asianomistajan henkilöllisyyden rikosasiassa, joka koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämäänsä liittyvää seikkaa taikka turvapaikanhakijan henkilöllisyyden säilöön ottamista koskevassa asiassa, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuutta. Asianosaisen pyynnöstä tieto hänen henkilöllisyydestään on kuitenkin julkinen. Saman lain 9 §:n mu-

⁶ HE 13/2006 vp. s. 15–16.

⁷ HE 13/2006 vp. s. 83. Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

⁸ HE 13/2006 vp. s. 84.

kaan oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä salassa siltä osin kuin se sisältää muun ohella arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista (9 §:n 1 momentin 2 kohta), tietoja rikoksen uhrista, jos tiedon antaminen loukkaisi rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään (9 §:n 1 momentin 3 kohta) tai tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, nuoresta rikosentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta, nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmasta, vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä, pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelyä varten annetusta lausunnosta tai rikosrekisteristä (9 §:n 1 momentin 4 kohta).

Suullinen oikeudenkäynti voidaan YTJulkL:n mukaan määrätä pidettäväksi yleisön läsnäolematta muun ohella silloin, kun asiassa esitetään arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista (15 § 1 momentin 2 kohta) tai lain 9 §:ssä salassa pidettäväksi säädetty tai 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi määrätty oikeudenkäyntiasiakirja taikka ilmaistaan muussa laissa salassa pidettäväksi säädetty tieto, jonka julkinen käsittely todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty (15 §:n 1 momentin 3 kohta).

Tuomioistuimen ratkaisun määrääminen salassa pidettäväksi voi tapahtua YTJulkL:n 24 §:ssä määrätyillä edellytyksillä.

Asiakirjajulkisuutta yleisesti koskee laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999, julkisuuslaki). Lain 24 §:n 1 momentissa on 32 kohtaa käsittävä luettelo viranomaisten salassa pidettävistä asiakirjoista. Osaa asiakirjoista koskee ehdoton salassapitovelvollisuus, osa on pidettävä salassa vain, jos tiedon antamisesta aiheutuu haittaa suojeltaville eduille. Kolmantena ryhmänä säännöksessä ovat asiakirjat, jotka ovat lähtökohtaisesti salaisia, mutta salassapidosta voidaan tietyin edellytyksin poiketa. Julkisuuslaki tulee yleisessä tuomioistuimessa sovellettavaksi vain, jos YTJulkL:ssa ei jonkin asian osalta ole säännöksiä (YTJulkL 2 §).

3. Yksityiselämän suoja

3.1. Yksityiselämän suoja koskevista säännöksistä

Yksityiselämän suojasta säädetään Suomen perustuslain 10 §:ssä seuraavasti:

Yksityiselämän suoja. Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Yksityiselämän suojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puutumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityiselämän piiriin kuuluvat muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Säännöksessä luetellaan erikseen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisesti yksityiselämä, kotirauha ja kunnia. Kyseiset oikeushyvät eivät ole täysin erotettavissa toisistaan kaikissa tilanteissa. Käsite ”yksityiselämä” voidaan ymmärtää myös henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi. Käsitettä käytetään sekä KP-sopimuksessa (17 art.) että EIS:ssa (8 art.). Laissa ei ole kansainvälisten ihmisoikeussopimusten tavoin erityistä mainintaa perhe-elämän suojasta. Tämä johtuu muun muassa perhekäsitteen ongelmallisuudesta ja sen määrittelyn vaikeudesta. Perhe-elämäkin kuuluu kuitenkin säännöksen tarkoittaman yksityiselämän suojan piiriin.⁹

Yksityiselämää suojataan myös EIS:n 8 artiklassa:

Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.
2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalisen suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Muita ihmisoikeussopimusten yksityiselämää suojaavia säännöksiä ovat YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 12 artikla ja edellä mainittu KP-sopimuksen 17 artikla.

Suomessa yksityisyyden suoja on tullut osaksi rikosoikeutta vuonna 1974, kun yksityiselämän loukkaaminen säädettiin rangaistavaksi rikoslain 27 luvun 3a §:n (908/1974) säännöksellä.¹⁰ Rikoslain uudistamisen yhteydessä mainittu säännös on korvattu rikoslain 24 luvun 8 §:n (531/2000) säännöksellä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Säännös kuuluu seuraavasti:

Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen

Joka oikeudettomasti

- 1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai
- 2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

⁹ HE 309/1993 vp. s. 52–53.

¹⁰ Neuvonen 2005 s. 144.

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

Säännöksen tulkinnassa voidaan esitöiden mukaan edelleen käyttää rikoslain 27 luvun 3a §:n säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 84/1974 vp.) perusteluja.¹¹ Näin ollen myös aikaisemman säännöksen soveltamiskäytäntö on edelleen relevanttia, joskaan siihen ei ole syytä suhtautua varauksetta. Uutta säännöstä tulkittaessa on otettava huomioon myös perus- ja ihmisoikeuksien vahvistunut merkitys.

Kumotun rikoslain 27 luvun 3a §:n esitöissä katsottiin, että yleistä yksityisyyden määritelmää ei ollut mahdollista muodostaa. Jonkin seikan kuuluminen yksityiselämään riippui toisaalta henkilön yhteiskunnallisesta asemasta ja toisaalta seikan tai toiminnan laadusta ja liittynästä yhteiskunnalliseen asemaan. Taloudellinen tai poliittinen vallankäyttö tai siihen liittyvät seikat eivät hallituksen esityksen mukaan olleet yksityiselämää. Myös taloudellisen ja poliittisen vallan käyttäjillä oli yksityiselämän piirinsä, jonka ulkopuolelle jäivät vain vallankäyttöön liittyvät seikat.¹² Yksityiselämän suoja oli mainitun hallituksen esityksen mukaan varsin laaja. Haettaessa yksityiselämän käsitteelle sisältöä yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan säännöksen esitöistä on huomioitava, että Suomi ei RL 27 luvun 3a §:n säätämisaikana ollut sitoutunut EIS:een, eikä lainkohtaa säädettäessä ole otettu huomioon sopimuksen sananvapauden ulottuvuutta määrittävää oikeuskäytäntöä. Sen sijaan nykyistä rikoslain 24 luvun 8 §:ää säädettäessä ihmisoikeussopimuksen oikeuskäytäntö olisi jo ollut käytettävissä, mutta sitä ei juurikaan ole lainvalmistelussa huomioitu.¹³

Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä kriminalisoivalla RL 24 luvun 8 §:n säännöksellä suojataan yhtä yksityiselämän osa-aluetta, eikä sen kautta määrittyvä yksityiselämän käsite ole tyhjentävä. Yksityiselämää suojataan myös esimerkiksi henkilötietolailalla (523/1999), sähköisen viestinnän tietosuojalailalla (516/2004) ja lailla yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004). Yksityiselämän käsitteellä on erilaisia merkityssisältöjä sovellettavasta lainsäädännöstä riippuen.¹⁴

Julkisistakaan asiakirjoista saatava tieto ei aina ole vapaasti julkaistavissa. Rikoslain 24 luvun 8 §:n säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä on todettu, että esimerkiksi asiakirjan julkisuus ei automaattisesti anna oikeutta esittää asiakirjaan sisältyvää, yksityiselämää koskevaa tietoa joukkoviestimissä.¹⁵ Ratkaisevaa on se, millaista tietoa on julkaistu, eikä tiedon alkuperä. Tämä on vahvistettu myös ratkaisussa KKO 2005:136, jonka perusteluissa on todettu seuraavasti:

¹¹ HE 184/1999 vp. s. 31.

¹² HE 84/1974 vp. s. 3.

¹³ Tiilikka 2005 s. 118.

¹⁴ Tiilikka 2007 s. 440.

¹⁵ HE 184/1999 vp. s. 32.

”Rikosoikeudenkäynnin ja siihen liittyvien asiakirjojen julkisuudesta ei sinänsä seuraa, että oikeudenkäynnissä julkisiksi tulleet tiedot olisivat sellaisenaan joukkoviestimien vapaasti julkaistavissa.”

Todettakoon tässä yhteydessä vielä journalistin ohjeiden 30. kohdan sisältö:

”Julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja. Kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa. Erityistä varovaisuutta on noudatettava, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita.”

Julkisessa oikeudenkäynnissä esille tulleiden asioiden tavanomainen uutisointi ilman nimien mainitsemista on kuitenkin yleensä oikeutettua siitä huolimatta, että tällaiset uutiset voivat aiheuttaa yksilölle vahinkoa tai kärsimystä, jos hänet voidaan tunnistaa uutisesta.¹⁶

3.2. Yksityiselämän suojan laajuuden riippuvuus henkilön asemasta

Tavallisen henkilön yksityiselämän suoja on yleensä laaja. Sananvapauteen kuuluvan yleisön tiedonsaantioikeuden vuoksi tärkeät ja uutisarvoiset tapahtumat voivat kuitenkin oikeuttaa julkisuuden myös tavallisten henkilöiden osalta, toisin kuin tapahtumat, joilla on pelkästään viihdearvoa. Ratkaistaessa sitä, milloin tapahtumasta on oikeutettua kertoa, on merkitystä mm. niillä syillä, jotka liittyvät henkilön uutistapahtumaan. Tahtomattaan uutisarvoisiin tapahtumiin joutuneen henkilön suojan on perusteltua katsoa olevan lähtökohtaisesti suuremman kuin henkilöllä, joka on itse aiheuttanut uutisarvoisen tapahtuman tai ainakin myötävaikuttanut sen syntyyn. Jos asian yhteiskunnallinen merkitys ja yleisön tiedonsaantioikeus eivät edellytä uutisarvoisiin tapahtumiin omatta syytä joutuneen henkilön yksityiselämän piiriin kuuluvien seikkojen paljastamista, siihen on suhtauduttava pidättyvästi.¹⁷ KKO katsoi ennakkopäätöksessään KKO 2005:136, että tavanomaista törkeämmästä rikoksesta tuomittu henkilö oli voinut varautua siihen, että hänen nimensä voi sen yhteydessä tulla julkisuuteen. KKO:n mukaan rikoksentehtäjän nimen tai henkilöllisyyden paljastamisen sallittavuutta tuli arvioida lehtikirjoituksen sisällön, sanoman, yleissävyn, otsikoinnin ja kuvituksen kautta.

Edellä mainitussa ennakkopäätöksessä KKO 2005:136 oli kysymys Alibi-lehdessä vuonna 1998 ilmestyneestä, erästä rikosjuttua koskevasta artikkelista. Valittaja oli jutussa tuomittu pahoinpitelystä, pakottamisesta ja vapaudenriistosta sekä heitteillejätöstä 1 vuodeksi 1 kuukaudeksi vankeuteen. Syytettynä myös ollut alaikäinen tuomittiin pääosasta näitä tekoja 8 kuukaudeksi vankeuteen. Artikkelissa mainittiin valittajan koko nimi. Alaikäisestä oli artikkelissa etunimi ja sukunimen ensimmäinen kirjain. Muiden henkilöiden nimiä ei artikkelissa mainittu.¹⁸

¹⁶ Nuutila – Majanen 2009 s. 668.

¹⁷ Tiilikka 2007 s. 468–469 ja Vuortama 1983 s. 126.

¹⁸ Asia ratkaistiin KKO:ssa vahvennetussa jaostossa äänestyksen jälkeen (äänin 7-3-1).

EIT katsoi ennakkopäätöstä KKO 2005:136 koskevassa ratkaisussaan *Lappalainen v. Suomi* (20.1.2009), että edellä mainitussa artikkelissa julkaistut tiedot oli perustettu tosiasioihin, eikä syyttömyysolettama siten tullut esille tuolta kannalta. Toisaalta kysymys jäi siitä, perustiko valittajan nimen maininta sellaisen rikoksen, joka vahingonkorvauslain mukaan oikeutti myöntämään korvausta henkisestä kärsimyksestä. KKO oli vastannut tähän kielteisesti todettuaan, että valittaja oli tuomittu asianomistajan ihmisarvoa loukanneista väkivaltarikoksista, eikä artikkelissa ollut hänen valokuvaansa. EIT:n mukaan KKO oli selvästi mieltänyt yksityiselämän suojaan ja sananvapauteen liittyneen konfliktin ja soveltanut kotimaisia säännöksiä relevantteja seikkoja harkittuaan. KKO oli myös analysoinut EIT:n oikeuskäytäntöä ja punninnut huolellisesti kilpailevia valittajan ja yhteiskunnan intressejä asianomaisessa tapauksessa eli kun kysymys oli poikkeuksellisen väkivaltaisesta ja vakavasta rikollisuudesta. EIT:n mukaan oli kiistatonta, että sellainen rikollisuus ja rikosentekijän henkilö herättivät merkittävää julkista mielenkiintoa ja huolta. KKO oli katsonut perustellusti, että kyseisen julkisesta oikeudenkäynnistä peräisin olleen tiedon julkaisuun liittynyt julkinen etu oli valittajan yksityiselämän suojaa painavampi. Sen vuoksi EIT ei pitänyt valittajalle tarjoomaa suojaa puutteellisena, ja valitus oli tältä osin jätettävä tutkimatta ilmeisen perusteettomana.

Rikosasian asianomaisen yksityiselämän suojaa koskee myös ennakkopäätös KKO 2001:96, jossa kysymys oli käräjäoikeudessa vireillä olevasta rikosasiasta ja sen uutisoinnista. Vastaajaa syytettiin muun ohella törkeistä petoksista. Asiaa käsittelevässä lehtiartikkelissa oli vastaajan luvatta käytetty kuvituksena eräässä toisessa lehdessä aikaisemmin julkaistua muuta asiaa koskevaa kirjoitusta, josta oli näkynyt vastaajan nimi, ja sen yhteydessä julkaistua kuvaa, josta hänet oli voitu tunnistaa. KKO katsoi, että kun kysymys ei ollut ollut asiasta, joka yksittäistapauksena olisi ollut sillä tavoin yhteiskunnallisesti merkittävä, että sitä koskevan artikkelin yhteydessä olisi ollut perusteita luvatta julkaista kuvituksena A:n kaltaisessa asemassa olevan henkilön nimi ja kuva, kysymyksessä oli rikoslain 27 luvun 3a §:ssä tarkoitettu yksityiselämän loukkaaminen.

EIT on ratkaisua KKO 2001:96 koskevassa tuomiossaan *Eerikäinen ym. v. Suomi* (10.2.2009) todennut, ettei valittajien sananvapauteen puuttumista ollut KKO:n tuomiossa perusteltu riittävin syin ja että EIS 10 artiklaa oli rikottu. EIT katsoi muun ohella, että artikkelin keskeinen aihe eli julkisten varojen väärinkäyttö oli yhteiskunnallisesti merkittävä kysymys ottaen varsinkin huomioon väärinkäytön huomattavat mittasuhteet. Siten oli ollut perusteltua edistää julkista keskustelua aiheesta. KKO:n päätöksestä ei EIT:n mukaan ilmennyt, oliko KKO antanut lainkaan merkitystä sille, että artikkelin tiedot oli saatu syytekirjelmästä ja että artikkelissa oli selkeästi tuotu esiin valittajan asema syytettynä. Myöskään ei ollut ilmeistä, minkä painoarvon KKO oli antanut rikosasian vastaajan valokuvan julkaisulle nimen julkaisuun verrattuna. Valokuvan julkaisu perusti yleensä nimen julkaisua syvemmän puuttumisen yksityiselämän suojaan. KKO:n tuomiossa ei ollut myöskään analysoitu sen merkitystä, että valokuvat oli otettu, tosin aiemman artikkelin ja eri olojen puitteissa, valittajan suostumuksella ja tarkoituksella julkaista kuvat.

Tavallisen henkilön yksityiselämän suoja on ollut esillä myös paljon huomioita ja kritiikkiäkin saaneessa ennakkopäätöksessä KKO 2002:55, joka koski entisen valtakunnansovittelijan kotona tapahtunutta välikohtausta, jossa oli ollut osallisena myös entisen valtakunnansovittelijan naisystävä. Naisystävä oli tuomittu sakkorangaistukseen välikohtauksen yhteydessä tapahtuneesta pahoinpitelystä. Naisystävän nimi samoin kuin hänen saamansa pahoinpitelytuomio sekä eräs hänen ja valtakunnansovittelijan väliseen suhteeseen liittyvä intiimi seikka oli mainittu televisio-ohjelmassa, jossa oli kysymyksessä oleviin tapahtumiin liittyen haastateltu sittemmin virastaan erotettua valtakunnansovittelijaa. KKO katsoi, ettei tapauksessa sovelletun rikoslain 27 luvun 3a §:n toisen virkkeen poikkeussäännös yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi tarpeellisesta yksityisyyden suojan rajoittamisesta koskenut julkisuuden henkilön lähipiiriin kuuluvaa henkilöä. Naisystävän osuudella ei KKO:n mukaan ollut merkitystä, eikä hänen henkilöllisyytensä paljastaminen ollut tarpeen valtakunnansovittelijan menettelyn kannalta. Myöskään pahoinpitelystä tuomittu sakkorangaistus ei ollut sellainen rikosoikeudellinen seuraamus, että se olisi oikeuttanut naisystävän nimen mainitsemiseen julkisuudessa. Myöskään se, että naisystävän nimi oli jo aikaisemmin mainittu joissakin tiedotusvälineissä, ei oikeuttanut myöhemmin loukkaamaan naisystävän yksityisyyden suojaa.

Sittemmin rikoslain 24 luvun 8 §:n säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä on ilmaistu, että yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon julkaisemista koskeva RL 24 luvun 8 §:n 2 momentti soveltuu vain yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa olevan henkilöön itseensä, ei tämän lähipiiriin. Samoin on KKO katsonut ennakkopäätöksessä KKO 2005:82, jossa kysymys oli presidentinvaalikampanjan viestintävastavaan avioliiton ulkopuolisesta suhteesta ja sen julkistamisesta.

Ennakkopäätökseen KKO 2002:55 liittyen Tiilikka on todennut, että tapauksessa valtakunnansovittelijan naisystävä ei ollut ollut tapahtumiin täysin liittymätön sivullinen, vaan hänen läsnäolollaan ja toiminnallaan valtakunnansovittelijan kotona oli ollut vaikutusta siihen, että tilanne oli kehittynyt riitaisaksi. Ratkaisevassa asemassa tapauksessa lienee ollut parisuhteeseen liittyvän intiimin seikan paljastaminen televisio-ohjelmassa. KKO:n ratkaisussa ei mainita kyseisen intiimin seikan laatua, kenties uuden loukkauksen välttämiseksi. Pelkästään naisystävän nimen ja sakkotuomion kertominen ei välttämättä olisi ylittänyt rangaistavuuden kynnystä.¹⁹ Myös Nuutila on katsonut, että naisystävä oli itse saattanut yksityiselämänsä piiriin kuuluvat asiat julkisten tietojen piiriin syyllistymällä pahoinpitelyyn valtakunnansovittelijan kotona. Naisystävä oli aktiivisesti toiminut tilanteessa, jonka julkisuusarvon tiesi olevan korkea.²⁰ Vuortaman ja Kerosuon mukaan KKO:n viesti kyseisessä tapauksessa on, että tapahtuman uutisarvo tai sen herättämä suuri julkinen huomio eivät kavenna tapahtumaan osallistuneen korkean virkamiehen lähipiiriin kuuluvan henkilön yksityiselämän suojaa, vaikka tämä itsekin olisi ollut aktiivisesti tapahtumassa mukana.²¹

¹⁹ Tiilikka 2007 s. 472.

²⁰ Nuutila 2002 s. 391.

²¹ Vuortama – Kerosuo 2004 s. 92.

3.3. Asianomistajan yksityiselämän suoja ja tunnistettavuus

Rikoksen uhri on usein joutunut rikostapahtumaan ilman omaa syytään tai korkeintaan lievään myötävaikutukseen perustuen. Hänellä ei välttämättä ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa tapahtumien kulkuun tai ehkäistä niitä. Tämän vuoksi rikoksenteikijän henkilöllisyyden paljastamista harkittaessa on otettava huomioon myös uhrin asema silloin, kun rikoksenteikijän nimen mainitseminen todennäköisesti johtaisi uhrin tunnistettavuuteen. Rikoksenteikijän henkilöllisyyden julkaisemisesta puoltava yleinen intressi lienee vain harvoin niin suuri, että se ylittäisi rikoksen uhrin tarpeen saada toipua rikoksesta ilman julkisuutta ja sitä seuraavaa ihmisten uteliaisuutta.²²

Rovaniemen kärjäoikeuden 25.8.2008 antamassa tuomiossa numero 663 kysymys oli HIV-infektion levittämisestä sukupuoliyhteyden välityksellä. Vastaaja tuomittiin 14 törkeän pahoinpitelyn yrityksestä, viidestä törkeästä pahoinpitelystä ja yhdestä raiskauksesta sekä täytäntöönpantavaksi määrätystä 1 vuoden 9 kuukauden ehdollisesta vankeusrangaistuksesta 10 vuoden yhteiseen vankeusrangaistukseen. Kärjäoikeus katsoi muun ohella, että asian erityisen tiivis käsittely tiedotusvälineissä ja muu julkisuus ei ollut ollut poikkeuksellista ja yllättävää vastaajan tekojen vakavuus, vaarallisuus ja lukumäärä huomioon ottaen. Rangaistusta ei sen vuoksi lievennetty asian saaman julkisuuden vuoksi. Kärjäoikeuden antama tuomio on julkinen muutoin paitsi asianomistajien ja kahden todistajan henkilötietojen osalta. Asianomistajien henkilöllisyyttä koskevien tietojen salaamisen perusteena on oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 6 §:n 1 momentin 1 kohta; asia koski kunkin asianomistajan osalta yksityiselämään liittyvää erityisen arkaluontoista seikkaa.

Asian esitutkinnan aikana poliisi pyrki löytämään tavoittamatta jääneitä asianomistajia tiedotusvälineiden avulla. Esimerkiksi sanomalehdissä ja niiden verkkoversioissa julkaistiin viiden asianomistajan osalta tapahtumatietoja kuten ikä, asuinpaikka, rikoksen tapahtumapaikka ja muita rikoksen kohteeksi joutuneeseen henkilöön liittyviä tietoja.²³ Erään asianomistajan osalta oli julkaistu arvioidun tapahtumavuoden ja sukupuolen lisäksi ikä, osoite (kaupunki ja kadunnimi) ja se, että hän oli käynyt paikallisessa ravintolassa laulamassa karaokea. Kysymyksessä olevan kuvauksen perusteella henkilön voitaneen katsoa olleen ennakkopäätöksessä KKO 2005:136 tarkoitetulla tavalla ainakin tietyn henkilöpiirin tunnistettavissa.

Asianomistajien tietojen julkaisemisessa lienee ollut kysymys poliisin rikoksen selvittämisen tarpeesta johtuvasta tietojen julkaisemisesta. Harkittavana eivät ole olleet sananvapaus ja yksityiselämän suoja perusoikeuksina siten kuin oikeudenkäyntejä koskevassa uutisoinnissa yleensä. Ennemminkin voidaan kysyä, onko rikoksen selvittämisen intressi vaatinut kyseisen kaltaista, melko järeääkin keinoa asianomistajien tavoittamiseksi. Myöntävää vastausta puoltaa se, että asianomistajien selvittäminen on

²² Tiilikka 2008 s. 203.

²³ Mm. <http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen>, 25.10.2007, luettu 9.4.2009 ja <http://www.kaleva.fi/plus>, 5.10.2007, luettu 9.4.2009.

ollut tarpeellista myös sen vuoksi, että rikoksesta on aiheutunut merkittävä vaara asianomistajien ja heidän välityksellään myös muiden henkilöiden hengelle ja terveydelle. Poliisi oli ennen tietojen julkaisemista tarkistanut jo useiden kymmenien naisten henkilöllisyyden ja liittymisen tapaukseen. Rikoksesta epäilty henkilö oli myös myötävaikuttanut rikoksen selvittämiseen kertomalla poliisille mahdollisten asianomistajien tietoja ja antamalla julkaista nimensä ja kuvansa tiedotusvälineissä. Selvittämättä jääneissä tapauksissa rikoksesta epäilty ei ollut voinut enempää tarkentaa kertomuksiaan.

Käräjäoikeuden tuomioon hakivat muutosta syyttäjä, yksi asianomistajista sekä vastaaja. Rangaistuksen alentamisvaatimuksensa perusteena vastaaja vaati muun ohella otettavaksi huomioon, että asian käsittely oli saanut erittäin laajaa julkisuutta tiedotusvälineissä. Rovaniemen hovioikeus antoi asiassa tuomionsa 5.6.2009. Hovioikeuden tuomio on julkinen lukuun ottamatta asianomistajien ja erään syytekohdan osalta kuultujen todistajien henkilöllisyyksiä. Hovioikeus ei muuttanut syyksilukemista, mutta korotti rangaistuksen kahdeksitoista vuodeksi vankeutta lausumatta perusteluissaan mitään asian saamista julkisuudesta. Vastaaja on hakenut asiassa valituslupaa KKO:lta.

Ennakkopäätöksessä KKO 2009:3 oli kysymys yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä, salassapitorikosta, yllytystä ja avunantoa siihen sekä törkeää kunnianloukkausta koskevien tunnusmerkistöjen täyttymisestä. Televisiossa oli esitetty ohjelma, jonka aiheena oli ollut lasten huoltoriitojen yhteydessä esitetyt inestisyttökset ja niiden lääketieteelliseen tutkimiseen sekä esitutkintaan ja oikeudenkäynteihin liittyvät ongelmat. Ohjelmassa oli käytetty esimerkkeinä kahta tapausta, joissa isä oli joutunut inestiepäilyn kohteeksi, ja esitetty kyseisten isien haastattelulausuntoja. Toinen haastatelluista henkilöistä oli tuomittu hovioikeuden tuomiolla rangaistukseen alaikäisiin poikiinsa kohdistuneista seksuaalirikoksista. Hovioikeus oli antanut asiassa salassapitomääräyksen, jonka mukaan pääkäsittely oli toimitettu kokonaan yleisön läsnäolematta ja oikeudenkäyntiaineisto sovellettuja lainkohtia ja tuomiolauselmaa lukuun ottamatta oli määrätty pidettäväksi salassa 20 vuotta. Haastateltavaan isään, ohjelman toimittajaan ja vastaavaan toimittajaan kohdistuneet syytteet perustuivat keskeisesti siihen, että ohjelmassa oli osin haastatellun isän kertomana ja osin muulla tavoin paljastettu tietoja ja lausumia, jotka olivat olleet salassa pidettäviä, kuuluneet lasten ja heidän äitinsä yksityiselämään sekä loukanneet heidän kunniaansa.

KKO totesi, että vastaajien menettelyn katsominen rangaistavaksi merkitsee heidän sananvapauteensa puuttumista. Kysymys on ollut valtakunnallisella televisiokanavalla esitetystä ajankohtaisohjelmasta, jonka aihe on ollut yhteiskunnallisesti merkityksellinen ja herättänyt keskustelua. Tämän vuoksi niiltä syyiltä, joiden nojalla sananvapauksen puututaan, edellytettävä painoarvo korostuu.

Tapauksessa oli KKO:n mukaan sananvapautta käyttäen puututtu seksuaalirikoksen alaikäisten uhrien ja heidän huoltajansa perusoikeutena turvattuun yksityiselämän suojaan. Yksityiselämän piiriin kuului tieto siitä, että lapset olivat joutuneet kyseisen rikoksen uhreiksi. Ohjelmassa oli käsitelty lisäksi seikkoja, jotka olivat liittyneet lasten terveydentilaan, sen tutkimiseen ja heidän saamaansa hoitoon sekä heidän äitinsä toimintaan seksuaalirikosasiassa. Mainitut tiedot olivat olleet lasten kannalta erityisen arkaluonteisia. Nämä perheen sisäiset asiat ovat kuuluneet, paitsi alaikäisten lasten itsensä,

myös heidän huoltajanaan toimivan äitinsä yksityiselämään, ja niiden esittäminen on sen vuoksi ollut omiaan aiheuttamaan kärsimystä myös hänelle. KKO totesi, että yksityisyyden suojan vaatimus oli edellä mainituista syistä ollut korostunut ja ohjelmassa paljastetut tiedot olivat kuuluneet heidän yksityiselämänsä suojan ydinalueelle. Toisaalta ohjelman merkitys, uskottavuus tai journalistinen sanoma eivät olisi olennaisesti vaarantuneet, vaikka haastateltu isä olisi esiintynyt ohjelmassa tunnistamattomana. Ohjelmassa tapahtunut tietojen paljastaminen oli merkinnyt niin olennaista yksityiselämän suojan loukkaamista, että sananvapauteen puuttuminen oli siihen nähden perusteltua. KKO katsoi, että tietojen paljastaminen oli tapahtunut rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentissa tarkoitettuin tavoin oikeudettomasti.

Asianomistajien tunnistettavuuden osalta KKO totesi, että arvioitaessa tunnistettavuutta rikoslain 24 luvun 8 §:n tunnusmerkistön täyttymisen kannalta tarkastelua ei voida rajoittaa niihin henkilöihin, jotka ovat todellisuudessa nähneet, lukeneet tai muuten vastaanottaneet joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai muutoin levitetyn viestin, ja näin konkreettisesti tunnistaneet henkilön, jonka yksityiselämää koskevasta tiedosta on kysymys. Tunnistettavuutta on sen sijaan arvioitava siitä lähtökohdasta, onko henkilö ollut ohjelman tai muun välitetyn viestin perusteella ylipäättään tunnistettavissa. Tapauksessa katsottiin, että useilla henkilöillä oli ollut edellytykset yhdistää lapset ohjelmassa esiintyneeseen isään ja ohjelmassa kerrottuihin tietoihin. Vaikka tämä henkilöpiiri ei ilmeisesti ollut ollut kovin laaja, rikoksen tunnusmerkistö asianomistajien tunnistettavuuden osalta oli toteutunut.

Salassapitorikoksen osalta KKO katsoi sen tunnusmerkistön täytyneen, mutta rikos sisältyi yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen, eikä vastaajia sen lisäksi tuomittu rangaistukseen salassapitorikoksesta tai osallisuudesta siihen. Kunnianloukkausta koskevan syytteen kaikki oikeusasteet hylkäsivät.

Yksityiselämän suojan loukkaus tapauksessa vaikuttaa KKO:n ratkaisuselosteen perusteella selvältä: kysymyksessä ovat niin sanotut tavalliset ihmiset, vieläpä osaksi lapset, ja loukkaus koskee yksityisyyden ydinaluetta. Aihe on sinänsä kuitenkin ollut tärkeä, ja keskustelu siitä aiheellista. Kuten KKO on todennut, ohjelma olisi voitu toteuttaa myös siten, etteivät isä ja sitä kautta lapset ja heidän äitinsä olisi olleet ohjelmasta tunnistettavissa.

Salassapitorikosta koskevan rikoslain 38 luvun 1 §:n soveltamisen osalta tapaus on herättänyt keskustelua journalistien keskuudessa.²⁴ KKO katsoi, että ohjelman toimittajan aloitteellinen menettely oli ollut keskeinen syy isän esiintymiseen ohjelmassa. Vastaava toimittaja puolestaan oli nähnyt ohjelman ennen sen esittämistä ja hyväksynyt sen lähetettäväksi. Hänen myötävaikutuksensa ohjelman lähettämiseen oli siten tapahtunut ennen kuin rikos kaikilta osiltaan oli toteutunut.

²⁴ Ks. Virtanen 2009, Sipilä 2009, Reinboth 2009, Niskasaari 2009a ja 2009b, Lehtola 2009. Ratkaisun on muun ohella tulkittu muuttaneen oikeustilaa siltä osin kuin kysymys on salassapidettävien tietojen käyttämisestä uutisoinnissa. Ennen KKO:n ratkaisua toimittaja oli voinut käyttää haltuunsa saamiaan oikeusjutun salassapidettäviä tietoja salassapitomääräyksen sitoessa vain jutun asianosaisia. Näin esimerkiksi Niskasaari 2009a ja 2009b. Toisin Lehtola 2009, joka katsoo, että KKO:n ratkaisu ei tuonut muutosta toimittajien mahdollisuuksiin käyttää salassapidettäviä tietoja.

KKO tarkasteli toimittajien osalta asiaa siltä kannalta, oliko ohjelmatoimintaan kuuluva sananvapauden suoja tehnyt heidän menettelynsä oikeutetuksi. EIT:n ratkaisukäytännössä on KKO:n mukaan annettu merkitystä sille, onko salassa pidettävää tietoa saatu yllyttämällä salassapitovelvollista tämän velvollisuuden rikkomiseen. EIT on myös todennut viitaten tapaukseen *Dupuis ym. v. Ranska* (7.6.2007), että ihmisoikeus-sopimuksen 10 artikla ei vapauta journalisteja noudattamasta rikoslakia. EIT:n ratkaisussa on edellytetty sen tutkimista, onko tapauksessa painotettava enemmän yleisön informoinnin tarvetta kuin asiakirjojen kyseenalaiseen alkuperään liittyviä velvollisuuksia ja vastuita. Siten on harkittava, voidaanko sananvapauteen puuttumista pitää oikeasuhtaisena ja välttämättömänä. KKO antoi merkitystä sille, että isän esiintyminen ohjelmassa oli tapahtunut toimittajan yllytyksestä ja vastaavan toimittajan myötävaikutuksella. Salassa pidettävien tietojen paljastamisen ei voitu katsoa perustuneen yleisön tiedon tarpeeseen, kun taas mainittujen tietojen suojaamiseen oli ollut pakottava tarve. Sananvapauteen puuttuminen oli sen vuoksi KKO:n mielestä perusteltua. Toimittajan menettely täytti siten salassapitorikoksen yllytyksen ja vastaavan toimittajan menettely mainitun rikoksen avunannon tunnusmerkistön.

Huomionarvoista tapauksessa on se, että käräjäoikeusvaiheessa oikeudenkäyntiai-neisto ja tuomio ovat olleet julkisia. Salassapitopäätös on tehty vasta hovioikeusvaiheessa, ja sitä ennen tietoja asiasta on pystynyt saamaan kuka tahansa. Lisäksi eri oikeusasteiden ratkaisut ovat keskeisten seikkojen osalta toisistaan poikkeavia. Varsinkin hovioikeus on päätenyt asiassa täysin erilaiseen lopputulokseen kuin käräjäoikeus ja KKO.

Käräjäoikeus oli tuominut isän ja toimittajat yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Käräjäoikeuden mukaan ohjelman toimittaja oli saanut salassapidettävistä asioista tiedon jo ennen kuin hän oli ottanut yhteyttä ohjelmassa esiintyneeseen isään. Isää ei käräjäoikeuden mukaan ollut saatu ohjelmaan painostamalla tai petollisesti vietelemällä, vaan hänen motiivinsa oli ollut tuoda julki, että hänet oli syyttömänä tuomittu. Sen vuoksi ei voitu katsoa, että toimittajan menettely olisi ollut pääasiallinen syy siihen, että isä oli paljastanut salassapidettäviä asioita. Toimittaja ei käräjäoikeuden mukaan ollut kysymyksiä esittämällä syylistynyt yllytykseen salassapitorikokseen. Vastaavan toimittajan osalta käräjäoikeus katsoi, että tämän nähdessä ohjelman salassapidettäväksi määrätty tiedot oli jo paljastettu, eikä ohjelman jälkikäteinen hyväksyminen voinut olla avunantona rangaistavaa.

Hovioikeus katsoi muun ohella, että asiassa ei ollut näytetty, että kukaan olisi tunnistanut lapsia ohjelman perusteella ja ettei ohjelmassa ollut esitetty oikeudettomasti tietoa, vihjausta tai kuvaa siitä, että lapset olisivat olleet asianomistajina isän syyksi luetuissa teoissa, eikä myöskään esitetty tai levitetty lasten äidin yksityiselämään kuuluvaa tietoa. Hovioikeus huomioi myös, että käräjäoikeuden tuomio ja oikeudenkäyntiai-neisto olivat olleet julkisia käräjäoikeuden tuomion antamisen jälkeen lähes vuoden ajan ennen hovioikeuden antamaa salassapitomääräystä. Sen vuoksi oli jäänyt varteenotettava epäily siitä, oliko toimittaja saanut salassapidettäviä tietoja ohjelmassa esiintyneeltä isältä. Hovioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että isä olisi paljastanut ohjelman toimittajalle ennen ohjelmaa tai muutoin haastattelunsa aikana salassapidettäviä

seikkoja taikka kertonut sellaisia tietoja, joiden nojalla lasten henkilöllisyys olisi paljastunut. Hovioikeus hylkäsi kaikki syytteet. Tapauksen tarkempia yksityiskohtia tunteematta on vaikea arvioida, miksi hovioikeus on päätenyt näinkin erilaiseen ratkaisuun kuin kärjäoikeus tai KKO. Hovioikeuden tuomio oli äänestysratkaisu, yksi hovioikeudenneuvos olisi tuominnut isän ja toimittajat yksityiselämää loukkaavasta tiedon levitämisestä.

Salassapitorikosta ja varsinkin siihen yllytystä koskevalta osalta KKO:n ratkaisu herättää kysymyksen, milloin toimittajan osallisuus salassapidettävien tietojen paljastamiseen todella on siten merkittävä, että rikosoikeudellinen vastuu on perusteltu. Toimittajan aloitteellinen menettely lienee useimmiten se syy, miksi henkilö esiintyy lehtiartikkelissa tai tv- tai radio-ohjelmassa. Yllytystä koskevan rikoslain 5 luvun 5 §:n mukaan yllytyksestä rikokseen tuomitaan se, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Toimittajan yhteydenotto isään ja tiedustelu halukkuudesta esiintyä ohjelmassa sekä isälle ilmoitettu kanta, että hänen lausumansa ovat uskottavampia, jos hän esittää ne omalla nimellään, ovat KKO:n ratkaisuselosteen mukaan tässä tapauksessa riittäneet toteuttamaan salassapitorikoksen yllytyksen.²⁵

4. Lopuksi

Yleistä mielenkiintoa herättävien rikosasioiden uutisointi alkaa tänä päivänä usein jo rikosasian ollessa esitutkintavaiheessa. Rikosasian etenemistä seurataan oikeudenkäyntiin ja tuomioon asti, joskus vielä lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeenkin. Eräs esimerkki uutisoinnin aikaistumisesta ja sen seurauksista tavallisen ihmisen elämään on niin sanottu Bodom-oikeudenkäynti, joka johti lopulta murhasyytteiden hylkäämiseen. Vastaajan elämään oikeudenkäynti vaikutti kuitenkin pysyvällä tavalla; hänen nimensä ja kasvonsa ovat tulleet tiedotusvälineiden välityksellä tutuiksi koko kansalle.²⁶

Bodom-oikeudenkäynti lienee kuitenkin ääritapaus oikeudenkäyntiuutisoinnissa. Usein kysymys on asioista, joilla ei ole aivan samassa määrin yhteiskunnallista merkittävyyttä tai kiinnostavuutta. Yksityiselämän suojaa koskevia KKO:n ennakkopäätöksiä rikosasian asianosaisen – lähinnä vastaajan – tai hänen lähipiiriinsä kuuluvan henkilön osalta on annettu 2000-luvulla jo useita. Myös EIT:n ratkaisukäytännöstä löytyy tuoreitakin aihetta koskevia ratkaisuja.²⁷ KKO:n tuomioiden perustelutavassa on havaittavissa muutosta, jos verrataan ratkaisua KKO 2001:96 esimerkiksi ratkaisuihin KKO 2005:136 ja KKO 2009:3. EIT:n ratkaisut ovat entistä näkyvämmiin esillä KKO:n perusteluissa, samoin perusoikeuksien välinen punninta.

²⁵ Isä oli keskustelussa tuonut esille myös mahdollisuuden esiintyä ohjelmassa tunnistamattomana.

²⁶ Nuutila 2006 s. 68 ja 72–73.

²⁷ Edellä tässä kirjoituksessa on selostettu tapauksia Lappalainen v. Suomi 20.1.2009 ja Eerikäinen ym. v. Suomi 20.1.2009. Ks. lisäksi Egeland ja Hanseid 16.4.2009, jossa kysymys oli kolmoismurhasta tuomitun henkilön valokuvaamisesta vastoin kansallisia säännöksiä tuomion julistamisen jälkeen. Hieinan vanhempi ratkaisu on Sciacca v. Italia 11.1.2005, jossa oli kysymys talousrikoksista epäillyn henkilön valokuvan julkistamisesta esitutinnan aikana.

Perustuslaki suojaa sekä yksityisyyttä että oikeutta tiedonsaantiin. Huolimatta viimeaikaisista yksityiselämän suojaa ja sananvapautta koskevista tuomioistuinratkaisuksista jännite näiden perusoikeuksien välillä on edelleen olemassa, ja niiden yhteensovittaminen yksittäisessä tapauksessa saattaa olla haastavaa. Suuntaviivoja on kuitenkin nykyisin saatavissa oikeuskäytännöstä ja aihetta koskevasta oikeuskirjallisuudesta. Rikosasian asianomistajan yksityiselämän suojan osalta ongelmia ei näytä ilmenneen vastaavassa määrin kuin vastaajaa koskevassa oikeudenkäyntiuutisoinnissa. Selvältä näyttää kuitenkin, että rikosasiaa koskevassa uutisoinnissa uutisoinnin kohde (asianosainen) saattaa yhteiskunnallisesta asemastaan riippumatta joutua vakavien ja suurta yhteiskunnallista merkitystä omaavien rikosten kohdalla luopumaan jossakin määrin yksityiselämän suojastaan ja sietämään uutisoinnin hänelle mahdollisesti aiheuttamaa haittaa.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 27 luvun, painovapauslain 18 ja 39 §:n sekä oikeudenkäytön julkisuudesta annetun lain 1 ja 2 §:n muuttamisesta (*HE 84/1974 vp.*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (*HE 309/1993 vp.*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi (*HE 184/1999 vp.*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (*HE 13/2006 vp.*).
- Lehtola, Markku*: KKO ei tulkinnut uudelleen salassapitoa, *Journalisti* 5/2009.
- Mahkonen, Sami*: Oikeus yksityisyyteen. Werner Söderström lakitieto, Helsinki 1997.
- Neuvonen, Riku*: Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Talentum, Helsinki 2005.
- Niskasaari, Mikko*: KKO:n päätös tulkitsee salassapitoa uudelleen, *Journalisti* 3/2009.
- Niskasaari, Mikko*: KKO rikkoi lain tarkoitusta, *Journalisti* 6/2009.
- Nuutila, Ari-Matti*: KKO 2002:55. Julkisuuden henkilölle läheisen henkilön yksityisyys. s. 390–392 teoksessa *Timonen, Pekka* (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II. Talentum, Helsinki 2002.
- Nuutila, Ari-Matti*: Asiantuntijat ja ”asian tuntijat” Bodom-journalismissa, s. 63–75 teoksessa *Ruusunoksa, Laura* (toim.): Journalismikritiikin vuosikirja 2006. Tiedotusopillinen yhdistys TOY ry ja Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikkö, Tampere 2006.
- Nuutila, Ari-Matti – Majanen, Martti*: RL 24 luku. Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkamisrikokset, s. 633–680 teoksessa *Tapio Lappi-Seppälä et al.* (toim.): Rikosoikeus. 3. uudistettu painos. WSOYpro, Helsinki 2009.
- Reinboth, Susanna*: Seksuaalirikosten julkisuus vai salaisuus? *LakimiesUutiset* 2/2009.
- Sipilä, Jarkko*: Sananvapautta vietiin kuin kuoriämpäriä – taas, www.mtv3.fi/blogit/elinkautinen, kirjoitettu 22.1.2009, luettu 27.4.2009.
- Tiilikka, Päivi*: ”Julkkisten” yksityiselämän suoja, s. 105–177 teoksessa *Kenestä saa kertoa?* Viestintäoikeuden vuosikirja 2004. Forum Iuris, Helsinki 2005.
- Tiilikka, Päivi*: Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. WSOYpro, Helsinki 2007.
- Tiilikka, Päivi*: Journalistin sananvapaus. WSOYpro, Helsinki 2008.

Virtanen, Matti: Korkein oikeus opettaa. www.blogit.yle.fi/mot, kirjoitettu 22.1.2009, luettu 27.4.2009.

Vuortama, Timo: Yksityiselämä ja joukkotiedotus. Kustannus-Mäkelä Oy, Karkkila 1983.

Vuortama, Timo – Kerosuo, Lauri: Viestinnän lait ja säännöt. 6. uudistettu laitos. Kustannus-Mäkelä Oy, Karkkila 2004.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

Sciacca v. Italia (11.1.2005)

Dupuis v. Ranska (7.6.2007)

Lappalainen v. Suomi (20.1.2009)

Eerikäinen v. Suomi (10.2.2009)

Egeland ja Hanseid (16.4.2009)

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO 2001:96

KKO 2002:55

KKO 2005:82

KKO 2005:136

KKO 2009:3

Hovioikeuksien ratkaisut

Rovaniemen hovioikeus 5.6.2009 nro 499/2009 (R 08/982)

Käräjäoikeuksien ratkaisut

Rovaniemen käräjäoikeus 25.8.2008 nro 663/2008 (R 08/212)

Muut lähteet

Poliisi etsii viittä hiv-miehen seksipartneria ([http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen](http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/ uutinen), 25.10.2007, luettu 9.4.2009)

Poliisi julkaisi hiv-miehen uhrien tuntomerkkejä (<http://www.kaleva.fi/plus>, 5.10.2007, luettu 9.4.2009)

Kaisa Arponen

Poliitikon ja muun vallankäyttäjän yksityiselämän suojasta

1. Johdanto

Kirjoituksen tarkoituksena on selvittää, millä tavalla poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien yksityiselämän suoja eroaa tavallisten ihmisten yksityiselämän suojasta. Kirjoituksen toisessa luvussa tarkastellaan aluksi yksityiselämän suojaa ja sananvapautta perusoikeuksina ja niiden suhdetta toisiinsa sekä yksityiselämän käsitettä ja muita rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentin tunnusmerkistökiteijöitä. Kirjoituksen kolmannessa luvussa keskitytään poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien yksityiselämän suoja koskevaan, rikoslain 24 luvun 8 §:n 2 momentin rajoitussäännökseen sekä sen tulkintaan esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa. Mainitussa luvussa selvitetään myös poliitikon ja muun vallankäyttäjän läheisten yksityiselämän suoja. Poliitikon ja muun vallankäyttäjän yksityiselämän suoja koskevaa oikeuskäytäntöä esitellään neljännessä luvussa, jossa luodaan katsaus EIT:n ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön sekä tarkastellaan Helsingin hovioikeuden pääministerin yksityiselämän suoja koskevaa ratkaisua.

Kirjoituksessa poliitikolla ja muulla vallankäyttäjällä tarkoitetaan sellaista poliittisessa tehtävässä, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa toimivaa henkilöä, joka on julkisuudessa pääasiassa vain edellä mainitun vallankäyttäjääsemansa vuoksi. Kirjoituksessa ei siis lähtökohtaisesti käsitellä sellaisten poliittisten tai muiden vallankäyttäjien yksityiselämän suoja, jotka esiintyvät julkisuudessa muissakin yhteyksissä kuin mitä vallankäyttötehtävän hoitaminen edellyttää.

2. Yksityiselämän suojasta yleisesti

2.1. Yksityiselämän suoja vs. sananvapaus

Yksityiselämän suoja on perus- ja ihmisoikeutena suojattu oikeus. Perustuslain 10 § sisältää säännökset yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suojasta¹. Perusoikeusuu-

¹ PL 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Säännöksen 2 momentin mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton ja säännöksen 3 momentin mukaan lailla voidaan sää-

distuksen esitöiden mukaan käsite ”yksityiselämä” voidaan ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi. Se ei ole aina selvästi erotettavissa esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden, kunnian tai kotirauhan suojasta. Suojan lähtökohdiana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityiselämään kuuluu esimerkiksi yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan. Myös perhe-elämä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin.²

Yksityiselämän suojaa säännellään myös useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen (jäljempänä EIS) 8 artiklassa³, YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (jäljempänä KP-sopimus)⁴ ja yleissopimuksessa lapsen oikeuksista⁵.

Kunnian ja yksityisyyden loukkaamista tarkoittavissa rikoksissa on kyse sananvapauden sekä yksityisyyden ja kunnian välisestä jännitteestä. Sananvapaudesta on säädetty perustuslain 12 §:ssä, jonka mukaan sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä⁶. Sananvapaus on yksityiselämän suojan tavoin turvattu myös EIS:ssa (10 artikla)⁷ ja

tää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

² HE 309/1993 vp. s. 52–53.

³ EIS:n 8 artikla kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

”1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömästi kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalisen suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.”

⁴ KP-sopimuksen 17 artikla kuuluu:

”1. Kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniaansa tai mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä.

2. Jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan.”

⁵ Viljanen 1999 s. 334.

⁶ PL 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Säännöksen 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

⁷ EIS:n 10 artikla kuuluu seuraavasti:

”1. Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtiota tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

2. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovalan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.”

KP-sopimuksessa (19 artikla)⁸. Sananvapauden tarkoituksena on turvata vapaa mielipiteenmuodostus ja julkinen keskustelu sekä mahdollistaa joukkotiedotuksen vapaa kehitys⁹. Sananvapautta on perinteisesti pidetty erityisesti tiedotusvälineiden oikeutena välittää uutisia ja arvostella ja sitä kautta valvoa vallankäyttäjiä¹⁰.

Perusoikeuksien turvaamiseksi käytetään usein apuna rikosoikeudellista sääntelyä¹¹. Rikoslain 24 luvussa on kriminalisoitu yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaaminen. Luvun 8 §:ssä (531/2000) säädetään yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, joka on tyypillinen joukkoviestintärikos¹². Säännöksen 1 momentin mukaan yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä rangaistaan sitä, joka oikeudettomasti joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saattaville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Säännöksen 2 momentissa on poliitikkoja ja muita vallankäyttäjiä koskeva rajoitussäännös, johon palataan tarkemmin myöhemmin.

Rikoslain 24 luvun 8 §:n säännös perustuu aikaisempaan rikoslain 27 luvun 3a §:n säännökseen, joka tuli voimaan 1.1.1975 (908/1974)¹³. Sääntelyn taustalla oli koventunut kilpailu television ja aikakauslehdistön välillä. Sensaatiolehtien toimintaa rajoittamaan säädetty säännös saikin kutsumanimekseen Lex Hymy.¹⁴ Alkuperäisen säännöksen esitöissä todetaan, että yksityiselämää koskevan kirjoittelun rajoittaminen liittyy pyrkimykseen edistää tosiasiapohjaista tietoa yhteiskunnallisesti tärkeitä asioista levittävää joukkotiedotusta kaupallisen viihteen kustannuksella¹⁵.

⁸ KP-sopimuksen 19 artikla kuuluu seuraavasti:

”1. Jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista.

2. Jokaisella on sananvapaus; tämä oikeus sisältää vapauden hankkia, vastaanottaa ja liittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tahi muulla hänen valitsemallaan tavalla.

3. Edellisessä kohdassa tarkoitettujen vapauksien käyttö merkitsee erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Se voidaan sen tähden saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi, mutta näiden tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä 1) toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, 2) valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen (”ordre public”), terveydenhoidon tai moraalien suojelemiseksi.”

⁹ Neuvonen 2005 s. 9.

¹⁰ Ruotsalainen 2006 s. 15.

¹¹ Nieminen 1999 s. 137.

¹² Nuutila – Majanen 2009 s. 666.

¹³ Esitöiden mukaan 1.10.2000 voimaan tulleeseen uuteen säännökseen tehtiin vain teknisluontoisia muutoksia, minkä vuoksi vanhan 27 luvun 3a §:n esityöt muodostavat edelleen relevantin oikeuslähteen uuden säännöksen tulkinnassa. Ks. HE 184/1999 vp. s. 31. Kumottu RL 27 luvun 3a § kuuluu seuraavasti: ”Joka ilman laillista oikeutta joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai muulla sen kaltaisella tavalla julkisesti levittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan, joka on omiaan aiheuttamaan hänelle vahinkoa tai kärsimystä, on tuomittava yksityiselämän loukkaamisesta vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai sakkoon. Yksityiselämän loukkaamisena ei ole pidettävä julkistamista, joka koskee henkilön menettelyä julkisessa virassa tai tehtävässä, elinkeinoelämässä, poliittisessa toiminnassa tai muussa näihin rinnastettavassa toiminnassa ja on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.”

¹⁴ Nuutila – Majanen 2009 s. 658, 666.

¹⁵ HE 84/1974 vp. s. 2.

Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskeva säännös kytkeytyy suoraan perus- ja ihmisoikeuksiin, koska säännöksessä annettu yksityiselämän suoja konkretisoi PL 10 §:ssä ja EIS:n 8 artiklassa turvattua oikeutta yksityiselämään. Koska säännöksessä samalla kriminalisoidaan tiedon levittäminen, merkitsee se tosiasiallisesti PL 12 §:ssä ja EIS:n 10 artiklassa tarkoitetun sananvapauden rajoittamista.¹⁶ Yksityiselämän suojaaminen joukkotiedotusvälineiden loukkauksia vastaan merkitsee sellaisen alan rajaamista, jota koskevaa tietoa joukkotiedotusvälineet eivät saa ainakaan ilman asianomaisen suostumusta julkaista¹⁷.

2.2. Yksityiselämän käsitteestä

Yksityiselämän käsitteellä voi olla erilaisia merkityssisältöjä sovellettavasta lainsäädännöstä riippuen. Yksityiselämää suojataan rikoslain 24 luvun 8 §:n säännöksen lisäksi myös esimerkiksi lailla yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) ja henkilötietolailla (523/1999). Tässä alaluvussa tarkastellaan ainoastaan rikoslain 24 luvun 8 §:ssä tarkoitettua yksityiselämän käsitettä.

Kumotun rikoslain 27 luvun 3a §:n esitöissä todetaan, että yksityiselämän käsitteen täsmällinen määrittely on vaikeaa¹⁸. Esitöiden mukaan yksityiselämän käsite sisältää sen, että yksilöllä tulee olla tietty rauhoitettu ala, johon kuuluvat asiat hänellä on oikeus pitää omana tietonaan, jos hän niin haluaa. Tähän rauhoitettuun elämänalueeseen voidaan lähtökohtaisesti katsoa kuuluviksi tiedot henkilön perhe-elämästä, vapaa-ajan käytöstä, terveydentilasta ja ihmissuhteista.¹⁹ Yksityiselämään kuuluu yksilön oikeus pitää yksityiselämänsä kuuluvat, edellä kuvatun kaltaiset asiat omana tai vain lähipiirinsä tietona. Kriminalisoinnilla suojataan nimenomaan viimeksi mainittua yksityiselämän osa-aluetta.²⁰

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2005:82 katsonut, että tunneperäisiä suhteita, perhe-elämää ja seurustelua koskevat tiedot kuuluvat paitsi yksityiselämän suojan piiriin, myös aivan suojan ydinalueelle. Tapausta on selostettu tarkemmin jäljempänä.

¹⁶ Frände – Wahlberg 2006 s. 436.

¹⁷ HE 84/1974 vp. s. 2.

¹⁸ HE 84/1974 vp. s. 3. Näin on todettu myös esimerkiksi voimassa olevan yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan säännöksen esitöissä ja JSN:n vuonna 1980 julkaisemassa lausumassa. Ks. LaVM 6/2000 vp. s. 5 ja JSN:n lausuma 1980. Myös perusoikeusuudistuksen esitöissä on todettu yksityiselämän piirin tarkan määrittelemisen olevan vaikeaa. Ks. HE 309/1993 vp. s. 53.

¹⁹ HE 84/1974 vp. s. 3. Samoin KM 1973:1 s. 102, 104–105. Frände ja Wahlberg (2006 s. 438) katsovat, että suojattuun yksityiselämän alueeseen kuuluvat tiedot henkilön seksuaalisista taipumuksista, perhestatuksesta (naimaton, lapseton, eronnut), henkilökohtaisista suhteista (avioliiton ulkopuoliset suhteet), vapaa-ajan käyttäytymisestä, päihteiden väärinkäytöstä, sairaushistoriasta, henkilökohtaisesta taloudellisesta tilanteesta ja itsemurhasta. Nuutilan ja Majasen (2009 s. 666) JSN:n ratkaisusta koostama luettelo vastaa pääpiirteittäin Fränden ja Wahlbergin luetteloa. JSN:n ratkaisukäytännöstä koostetussa luettelossa yksityiselämään on katsottu kuuluvan lisäksi poliittinen ja uskonnollinen vakaumus.

²⁰ Tiilikka 2008 s. 125.

Tietyn seikan tai toiminnan kuuluminen henkilön yksityiselämään riippuu paitsi kyseisen seikan tai toiminnan laadusta ja merkityksestä, myös henkilön yhteiskunnallisesta asemasta²¹. Seikalla, joka jonkun henkilön osalta kuuluu hänen yksityiselämänsä piiriin, voi jonkun toisen henkilön osalta olla merkitystä arvioitaessa tämän edellytyksiä hoitaa yhteiskunnallisesti merkittävää tehtäväänsä, jolloin kyseinen seikka ei kuulu tämän henkilön yksityiselämän piiriin²².

Esitöissä yksityiselämän käsitteelle on annettu suhteellisen laaja sisältö. Esitöiden mukaan yksityiselämän piirin ulkopuolelle jäävät ainoastaan sellaiset seikat, jotka liittyvät asianomaisen henkilön yhteiskunnalliseen vallankäyttöön. Näin ollen kaikki muut kuin merkittävää yhteiskunnallista vaikutusta omaavat seikat kuuluisivat yksityiselämän piiriin.²³ Tiilikka on aivan aiheellisesti todennut, ettei sananvapautta voida erityisesti yleisön tiedonsaantioikeus huomioon ottaen tulkita niin ahtaasti ja yksityiselämän piiriä niin laveasti, että kaikki vallankäytön ulkopuolelle jäävät seikat kuuluisivat automaattisesti henkilön yksityiselämään²⁴.

Julkisen sanan neuvoston vuonna 1980 antaman yksityiselämän suojaa koskevan lausuman mukaan yksityiselämän suoja merkitsee yksilön oikeutta halutessaan pitää tietyt henkilökohtaiset asiansa poissa julkisuudesta. Tiedotusvälineiden kannalta se merkitsee sitä, ettei yksilön suojattuun piiriin kuuluvista asioista yleensä saa julkaista tietoja ilman kyseisen henkilön suostumusta. Yksityiselämän piirin laajuus riippuu monista eri tekijöistä, ja se voi vaihdella samankin henkilön kohdalla. Yksityiselämän suoja ei tule tulkita niin laajasti, että se olennaisesti vaikeuttaisi tiedotusvälineiden keskeisten tehtävien toteuttamista²⁵. Mitä suurempia yhteiskunnallisia vaikutuksia jollakin seikalla on, sitä tärkeämpää on sitä koskevan tiedon julkaisemismahdollisuus.²⁶

Yksityiselämän suojan laajuutta määriteltäessä on usein käytetty arvioinnin apuvälineenä henkilöiden jakamista kolmeen eri luokkaan julkisuuden asteen perusteella. Ensimmäisessä ryhmässä, jonka yksityiselämän suoja on vähäisin, ovat merkittävää poliittista, hallinnollista tai taloudellista valtaa käyttävät henkilöt, toisessa aikalaishistoriaan kuuluvat, tunnetut julkisuudessa esiintyvät henkilöt eli ns. julkkikset ja kolmannessa tavalliset ihmiset.²⁷ Jaottelu ei perustu lakiin, joka tuntee vain jaotellun tavallisiin ihmisiin (1 momentti) ja vallankäyttäjiin (2 momentti). Näiden kahden kategorian väliin sijoittuva ns. julkkisten ryhmä on kuitenkin perusteltu, koska kyseiseen ryhmään kuuluu pääasiassa ihmisiä, jotka ovat, toisin kuin tavalliset ihmiset ja useimmat vallankäyttäjät, itse päättäneet antaa yksityiselämänsä koskevaa tietoa julkisuuteen.²⁸

²¹ HE 84/1974 vp. s. 3.

²² Tiilikka 2007 s. 443.

²³ HE 84/1974 vp. s. 3.

²⁴ Tiilikka 2008 s. 127.

²⁵ Lausuman mukaan joukkotiedotuksen keskeisiä tehtäviä ovat todenmukaisen ja yleiseltä kannalta merkityksellisen tiedon välittäminen, keskustelun ja mielipiteen vaihdon edistäminen sekä yhteiskunnallisen vallankäytön valvominen. Myös viiheellä on joukkotiedotuksessa näkyvä asema.

²⁶ JSN:n lausuma 1980.

²⁷ Luokittelu perustuu edellä mainittuun JSN:n lausumaan vuodelta 1980. Esimerkiksi lakivaliokunta on viitannut JSN:n luokitteluun yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan nykyisen säännöksen esitöissä. Ks. LaVM 6/2000 vp. s. 5.

²⁸ Niemi-Kiesiläinen 2002 s. 430.

Pelkästään henkilön asemaan nojautuva yksityiselämän suojan arviointiperuste olisi liian yksinkertainen ja jättäisi huomiotta monia arvioinnissa tärkeitä asioita. Yksityiselämän suojan ulottuvuuden arviointiin vaikuttavat henkilön aseman ja käsiteltävän asian laadun ja merkityksen lisäksi esimerkiksi henkilön aikaisempi vapaaehtoinen esiintyminen julkisuudessa, yleisön perusteltu oikeus saada tietoa julkistettavasta seikasta, asian paikallinen tai valtakunnallinen merkitys, tiedon julkaisevan viestintävälineen paikallisuus tai valtakunnallisuus sekä viestin julkaisemistapa ja tyyli²⁹.

Korkein oikeus otti ratkaisussaan KKO 2005:82 kantaa muun ohella siihen, mikä merkitys on sillä, että yksityiselämää koskeva julkaistava asia on tapahtunut julkisella paikalla. Korkein oikeus katsoi, ettei yksityiselämän suoja rajoitu pelkästään seikkoihin tai tapahtumiin, jotka sijoittuvat yksityisiin tiloihin tai suljettuihin tilaisuuksiin. Se, että yksityiselämään kuuluva seikka on läsnä olevien havaittavissa jossakin tilaisuudessa tai julkisella paikalla, ei merkitse mainitun seikan sulkeutumista yksityiselämän suojan ulkopuolelle.³⁰ Tapausta on selostettu tarkemmin jäljempänä.

3. Lyhyesti muista rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentin tunnusmerkistökiteijöistä

3.1. Tiedon levittämistapa

RL 24 luvun 8 §:n soveltaminen edellyttää, että yksityiselämää koskeva tieto levitetään joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla se lukuisten ihmisten saataville. Joukkotiedotuksen kaltaista levittämistä voi olla esimerkiksi riittävän suurelle ihmisjoukkoille kohdistettu sähköpostiviesti³¹ tai tiedon toimittaminen tietoverkkoon lukuisten ihmisten saataville³². Tiedon esittämisessä käytetty väline ei ole säännöksen tulkinnan kannalta olennainen, vaan keskeistä on se, miten suuren joukon käytetty väline saavuttaa³³.

3.2. Tiedon sisältö

Rangaistussäännös koskee yksityiselämää koskevan totuudenmukaisen tiedon, vihjauksen tai kuvan levittämistä. Tiedolla tarkoitetaan erityyppisiä väitteitä ja toteamuksia,

²⁹ Tiilikka 2008 s. 152.

³⁰ Ks. myös EIT:n ratkaisu von Hannover v. Saksa 24.6.2004, jossa yksityiselämän suoja on arvioitu samantyyppisesti kuin mainitussa KKO:n ratkaisussa.

³¹ Frände – Wahlberg 2006 s. 438.

³² HE 184/1999 vp. s. 31. Vanhan säännöksen esitöissä mainitaan muuksi joukkotiedotuksen kaltaiseksi levittämiseksi esimerkiksi monisteiden levittäminen, mikäli se tapahtuu niin laajana, että sitä voidaan pitää joukkotiedotuksen veroisena, tai suullinen tiedottaminen julkisella paikalla kovaäänisellä. Molemmat tavat lienevät nykyisin jo suhteellisen harvinaisia. Ks. HE 84/1974 vp. s. 4.

³³ HE 184/1999 vp. s. 31.

jotka koskevat esimerkiksi intiimejä suhteita tai tuomittuja rangaistuksia. Vihjaukselle taas on tunnusomaista, ettei tosiasioita ilmaista varmoina tai että kuvataan vain osa tapahtumankulusta.³⁴ Vihjaus synnyttää käsityksen jonkin tiedon olemassaolosta, vaikka vihjaus itsessään ei tietoa sisältäisikään³⁵. On tärkeää huomata, että yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä rangaistaan nimenomaan totuudenmukaisten, yksityiselämää koskevien tietojen tai vihjausten levittäjää. Valheellisen tiedon tai vihjauksen levittäminen tulee sen sijaan rangaistavaksi kunnianloukkauksena³⁶.

3.3. Vaarantamistunnusmerkistö

Teon rangaistavuus ei edellytä, että yksityiselämään puuttumisesta aiheutuisi tosiasiallista vahinkoa tai todellista haittaa. Riittää, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Arvioinnin lähtökohtana on esitetyn tiedon tai vihjauksen luonne. Rangaistavan loukkauksen tulee olla sellainen, jonka yleisesti ajatellaan aiheuttavan kärsimystä.³⁷ Lisäksi huomioon voidaan ottaa objektiivisesti arvioitavissa olevia, tapaukseen liittyviä yksilöllisiä seikkoja, kuten asianosaisen ammatti tai luottamustoimi, tottumattomuus julkisuuteen tai tiedon julkistamistapa. Joissain tapauksissa esimerkiksi kuvan julkistaminen voi aiheuttaa enemmän kärsimystä kuin nimen julkistaminen.³⁸

3.4. Suostumuksen merkitys

Rangaistusvastuu edellyttää, että tekijä on esittänyt tiedon oikeudettomasti. Yksityiselämää koskevan tiedon levittäminen voi olla oikeutettua silloin, kun asianomainen henkilö on antanut suostumuksensa määrätyn tiedon julkaisemiseen³⁹. Suostumus on annettava vapaaehtoisesti, etukäteen ja riittävän täsmällisesti, jotta se olisi pätevä⁴⁰. Tavanomaista on, että suostumus annetaan esimerkiksi haastattelutilanteessa kysymyksiin vastaamisen myötä⁴¹. Suostumuksenantajan on kyettävä ymmärtämään, mitä tietoja hänestä kerrotaan, minkälaista juttua ollaan tekemässä ja minkä tyyppisessä tiedotusvälineessä juttu julkaistaan⁴². Hallituksen esityksen mukaan suostumus on aina peru-

³⁴ Frände – Wahlberg 2006 s. 439.

³⁵ HE 184/1999 vp. s. 31.

³⁶ LaVM 6/2006 vp. s. 5–6.

³⁷ HE 184/1999 vp. s. 31–32.

³⁸ Tiilikka 2008 s. 133–134.

³⁹ Toinen pääperuste, jonka nojalla yksityiselämää koskevan tiedon levittäminen on oikeutettua, liittyy yleisen järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseen. Esimerkiksi poliisiin on tiettyissä tilanteissa tiedotettava vaarallisista rikoksista epäillyistä tai tuomituista henkilöistä. Ks. Tiilikka 2008 s. 135 ja Frände – Wahlberg 2006 s. 440.

⁴⁰ Tiilikka 2008 s. 135.

⁴¹ Frände – Wahlberg 2006 s. 440.

⁴² Tiilikka 2008 s. 136.

tettavissa ja se koskee vain sen antajaa, ei esimerkiksi suostumuksenantajan sukulaisia, tuttavien tai muita ulkopuolisia henkilöitä⁴³.

Ns. hiljaisesta suostumuksesta yksityiselämää koskevien tietojen julkaisemiseen voi olla kysymys sellaisten julkisuuden henkilöiden kohdalla, jotka saattavat jatkuvasti ja omasta aloitteestaan yksityiselämänsä joukkotiedotusvälineiden huomion kohteeksi esimerkiksi myymällä paljastavia haastatteluja. Tällöin henkilön voitaisiin katsoa suostuneen hiljaisesti vastaavatyypisten yksityiselämänsä koskevien tietojen julkaisemiseen jatkossakin. Kuitenkaan pelkästään se seikka, että julkisuuden henkilö ei reagoi hänen yksityisyyttään loukkaaviin kirjoituksiin, ei tarkoita suostumusta kirjoittelun jatkamiseen.⁴⁴ Ilman nimenomaista lupaa ei ole yleensä perusteltua olettaa, että henkilö olisi suostunut ainakaan yksityiselämän ydinalueelle kuuluvien tietojen julkistamiseen⁴⁵ varsinkaan, jos julkaistavia tietoja ei ole saatu kohteelta itseltään ja ne on hankittu kohteelta salassa⁴⁶. Suostumuksen peruuttamisoikeus koskee aina myös ns. hiljaista suostumusta.⁴⁷

4. Poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien erityisasemasta

4.1. Rajoitussäännös

Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen ei ole oikeudetonta myöskään silloin, kun siihen on rikoslain 24 luvun 8 §:n 2 momentissa tarkoitettu vallan käyttämisen valvontaan liittyvä peruste. Lainkohdan mukaan yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka

⁴³ HE 184/1999 vp. s. 32.

⁴⁴ Nuutila – Majanen 2009 s. 668. Frände käyttää käsitettä ”katkeamaton” suostumus tilanteesta, jossa esimerkiksi viihde-elämässä viihtyvä henkilö luo toiminnallaan ja suorituksillaan läheisen suhteen joukkotiedotusvälineisiin. Ks. Frände – Wahlberg 2006 s. 440.

⁴⁵ LaVM 6/2000 vp. s. 5.

⁴⁶ Nuutila – Majanen 2009 s. 668.

⁴⁷ Hiljaisen suostumuksen tilanteet koskevat nähdäkseni lähinnä paljon julkisuudessa esillä olevia henkilöitä, ”julkikkia”, joita ovat Suomessa perinteisesti olleet esimerkiksi laulajat, näyttelijät ja muut viihdyttäjät, huippu-urheilijat tai missit. Viime aikoina julkiskategoriaan on tultu myös esimerkiksi tositv-ohjelmien kautta tai ilmoittautumalla jonkun tunnetun henkilön salarakkaaksi. Julkkisiin kuuluu myös poliitikkoja ja muita vallankäyttäjiä. Osa heistä on noussut julkisuuteen vasta poliittisen tai taloudellisen asemansa myötä, osa heistä on ollut julkisuudessa jo aikaisemmin muiden meriittien vuoksi, hyvänä esimerkkinä aikaisemmin missinä julkisuudessa ollut, sittemmin ministerinä ja nyttemmin kansanedustajana toimiva Tanja Karpela. Tässä työssä tarkastelun kohteena ovat nimenomaan poliitikot ja muut vallankäyttäjät riippumatta siitä, ovatko he julkisuuden henkilöitä vai ei. Poliitikkoja ja vallankäyttäjiä tarkastellaan tässä kirjoituksessa ensisijaisesti heidän vallankäyttötehtävänsä kautta, minkä vuoksi kysymystä hiljaisen suostumuksen merkityksestä yksityiselämää koskevien tietojen julkaisemisesta ei ole tässä kirjoituksessa enemmälti käsitelty. Ks. julkisten yksityiselämän suojasta esim. Tiilikka 2005 ja 2007.

näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

Säännöksellä rajoitetaan poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien yksityiselämän suojaa. Esitöiden mukaan säännöksen tarkoituksena on sallia säännöksessä mainitussa virassa tai tehtävässä toimivan henkilön yksityiselämään liittyvän asian kertominen, jos tieto voi vaikuttaa henkilön toiminnan arviointiin tässä tehtävässä⁴⁸. Julkistamisessa ei ole oikeutettua mennä pidemmälle kuin yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsitteleminen vaatii, eikä julkisen viran hoitoa tai muuta vastuullista asemaa saa käyttää verukkeena asianosaisen yksityiselämään puuttumiseksi⁴⁹. Mitä korkeammassa asemassa henkilö on ja mitä vaikuttavamman asian uutisoinnista on kysymys, sitä painavammaksi muuttuu yleisön tiedonsaantioikeus ja sitä vähemmän voidaan antaa merkitystä asianomaiselle aiheutuville haitoille tai kärsimyksille⁵⁰. Julkaisemiseen ei momentin soveltamisalan piiriin kuuluvissa asioissa tarvita asianomaisen henkilön suostumusta⁵¹.

Tietojen julkistamisoikeus koskee myös muita kuin varsinaisia virka- tai muita tehtäviä. Käyttäytyminen, joka ei suoranaisesti liity julkisen tehtävän hoitamiseen, mutta joka kuvaa vallankäytön kannalta tärkeitä ominaisuuksia, on joissakin tapauksissa oikeutettua julkistaa.⁵² Vastaavasti yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa toimivan henkilön yksityiselämää koskevaa tietoa ei saa levittää, jos kyseisellä tiedolla ei ole merkitystä henkilön vallankäyttötehtävän arvioinnin kannalta. Poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien yksityiselämän suojaa on siten supistettu vallankäytön kannalta merkityksellisten yksityiselämän piiriin kuuluvien tietojen osalta.⁵³

Asian julkistamisen yhteiskunnallisen merkityksen arvioinnissa keskeistä on sen seikan arvioiminen, vaikuttaako julkaistava seikka vallankäyttäjän kykyyn suoriutua tehtävistään. Jos esimerkiksi merkittävä virkamies vapautetaan tehtävistään alkoholin väärinkäytön vuoksi, asian saa yleensä julkaista, vaikka alkoholin käyttö tavallisen ihmisen kyseessä ollessa kuuluu yksityiselämän suojan piiriin. Samoin esimerkiksi tasavallan presidentin terveydentilaa koskevien tietojen julkistamisella on yhteiskunnallista merkitystä, koska sairaus voi muodostaa esteen tehtävän hoitamiselle. Myös esimerkiksi korkean virkamiehen ja elinkeinoelämän vaikuttajan läheisellä ystävyys-suhteella saattaa olla painavaa yhteiskunnallista merkitystä.⁵⁴

Rajoitussäännöksessä mainitut toimialat, politiikka, elinkeinoelämä tai julkisen viran tai tehtävän hoito, ovat esitöiden mukaan sellaisia, joilla yleensä esiintyy yhteiskunnallisesti merkittäviä toimintoja kuten merkittävää vallankäyttöä⁵⁵. Lakivaliokunnan

⁴⁸ LaVM 6/2000 vp. s. 6.

⁴⁹ HE 84/1974 vp. s. 4.

⁵⁰ Tiilikka 2008 s. 177–178.

⁵¹ Tiilikka 2007 s. 457.

⁵² Nuutila – Majanen 2009 s. 667.

⁵³ Tiilikka 2007 s. 484.

⁵⁴ Nuutila – Majanen 2009 s. 667.

⁵⁵ HE 184/1999 vp. s. 32.

ehdotuksesta pykälään lisättiin yleislauseke muista edellä mainittuihin tehtäviin rinnastettavista tehtävistä, joita voivat olla esimerkiksi yhteiskunnallista valtaa käyttävä järjestökenttä, kuten työmarkkinajärjestöt ja muut etujärjestöt⁵⁶. Myös esimerkiksi valtakunnalliset urheilujärjestöt voidaan lukea yleislausekkeen tarkoitamiin vallankäyttäjiin⁵⁷. Tehtävän on lakivaliokunnan mukaan oltava rinnastettavissa toimimiseen politiikassa tai elinkeinoelämässä taikka julkisessa virassa tai toimessa. Arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota erityisesti tehtävän yhteiskunnalliseen merkitykseen esimerkiksi vallankäytön kannalta. Kyseeseen tulevia tehtäviä rajaa myös säännöksen loppuosan edellytys, jonka mukaan esittämisen on oltava tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.⁵⁸

Tiilikka on katsonut, että taloudellisen vallan käyttäjien yksityiselämän suoja on jossain määrin laajempi kuin poliitikkojen, koska esimerkiksi suuren pörssiyrityksen johtamiseen kuuluvissa tehtävissä ei ole yhtä korostuneesti kysymys yhteisten asioiden hoitamisesta ja äänestäjiltä saadun luottamuksen arvoisena toimimisesta kuin politiikassa. Yritysjohdon nimittämän ja sen valvonnan alla toimivan taloudellisen vallan käyttäjän yksityisasioiden uutisoinnille ei ole samoja perusteita kuin poliitikkojen osalta, joiden toimintavaltuus tulee äänestäjiltä. Taloudellisen vallan käyttäjien henkilökohtaisten luonteenpiirteiden tai ominaisuuksien uutisointia ei edellä kerrottujen seikkojen vuoksi voitane ulottaa yhtä pitkälle kuin poliitikkojen. Sen sijaan uutisointi esimerkiksi siitä, että yhtiön johto on salannut osakkeenomistajilta merkityksellistä tietoa, voi olla perusteltua.⁵⁹

4.2. Vallankäyttäjä vai tavallinen kansalainen?

Rajanveto sen suhteen, milloin kysymyksessä on ns. tavallinen kansalainen ja milloin rajoitussäännöksessä tarkoitettu vallankäyttäjä, ei aina ole yksiselitteistä. Esimerkiksi monilla virkamiehillä on virkansa puitteissa omalla sektorillaan tietyt valtaoikeudet, vaikka henkilöä ei voida pitää yhteiskunnallisesti merkittävän vallan käyttäjänä sanonnan yleisessä merkityksessä. Arviointiperusteina toimivat tällöinkin henkilön asema ja julkaistavan seikan luonne: mitä merkittävämmässä asemassa henkilö toimii, sitä perustellumpi on kansalaisen tiedonsaantioikeus. Mitä enemmän yksityiselämään kuuluvalla seikalla on yleistä yhteiskunnallista merkitystä, sitä perustellumpaa on sitä koskevan tiedon esittäminen.⁶⁰ Missä tahansa julkisessa virassa toimiminen tai pienimuotoinen elinkeinotoiminta eivät tuo henkilöä rajoitussäännöksen piiriin. Rajoitussäännöksen soveltamisalaan kuuluakseen henkilön tehtävältä edellytetään jonkinlaista yhteiskunnallista tai yleistä merkittävyyttä.⁶¹

⁵⁶ LaVM 6/2000 vp. s. 5.

⁵⁷ Frände – Wahlberg 2006 s. 440.

⁵⁸ LaVM 6/2000 vp. s. 5.

⁵⁹ Tiilikka 2008 s. 180–181.

⁶⁰ Tiilikka 2008 s. 155.

⁶¹ Tiilikka 2007 s. 480.

Joissakin tilanteissa julkaistavalla seikalla voi olla paikallista merkitystä, kun taas asian nostaminen valtakunnalliseen julkisuuteen suurempilevikkisessä mediassa saattaa merkitä yksityiselämän loukkaamista, jos asialla ei ole valtakunnallista merkitystä. Esimerkiksi kunnanjohtajan rähinöinti vapaa-ajallaan paikallisessa ravintolassa voi olla paikallisesti merkittävä uutisaihe kunnallisvaalien äänestäjinä toimiville kuntalaisille ja paikallinen joukkotiedotusväline voi näin ollen perustella asian julkistamista vallankäytön kontrollifunktiolla.⁶²

Myös ajan kulumisella voi olla merkitystä henkilön vallankäyttöaseman suhteen. Merkittävän vallankäyttöaseman jättäneiden yksityiselämän suoja palautuu ajan myötä lähelle tavallisen kansalaisen yksityiselämän suojaa. Tietoja esimerkiksi entisten poliitikkojen yksityiselämästä on tämän jälkeen oikeutettua julkaista vain yleisen kiinnostavuuden tai yleisen merkityksen perusteella.⁶³ Merkittävästä vallankäyttöasemasta vetäytyminen ei kuitenkaan palauta yksityiselämän suojaa kokonaan tavallisen henkilön suojan tasolle. Vallankäyttöasemassa tehtyjä mahdollisia väärinkäytöksiä tai virkavirheitä voi olla perusteltua julkaista vielä tehtävästä vetäytymisen jälkeenkin, jos niillä on ollut vaikutusta vallan käyttämiseen. Julkistamisella voidaan vaikuttaa esimerkiksi tulevien väärinkäytösten estämiseen.⁶⁴

Vastaavasti siirtyminen tavallisen henkilön roolista vallankäyttäjän rooliin voi antaa uutta merkitystä aikaisemmin yksityiselämän piiriin kuuluville seikoille, jos ne voivat vaikuttaa vallankäyttöasemassa toimivan henkilön kykyjen tai toiminnan arviointiin tässä uudessa tehtävässä. Mitä kauemman aikaa yksityiselämän piiriin kuuluvasta seikasta on kulunut, sitä merkittävämpi sen tulisi olla, jotta sen julkaiseminen olisi vallankäytön valvonnan kannalta perusteltua. Merkitystä voi olla myös henkilön iällä tai elämänolosuhteilla kyseisen seikan tapahtuma-aikaan sekä sillä, kuinka läheisesti kysymyksessä oleva seikka liittyy vallankäytön toimialaan.⁶⁵

4.3. Vallankäyttäjien läheisten yksityiselämän suojasta

Vallankäyttäjien kapeampaa yksityiselämän suojaa koskeva rajoitussäännös ei sovellu heidän lähipiiriinsä kuuluviin henkilöihin. Poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien läheiset nauttivat lähtökohtaisesti samantasoista yksityiselämän suojaa kuin tavalliset ihmiset.⁶⁶

Nuutila ja Majanen katsovat, että esimerkiksi poliitikon tai muun vallankäyttäjän puolison tai nais- tai miesystävän yksityiselämään puuttuminen ei ole sallittua silloinkaan, kun se on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.⁶⁷ Tiilikan

⁶² Nuutila – Majanen 2009 s. 667.

⁶³ Ruotsalainen 2006 s. 59.

⁶⁴ Tiilikka 2008 s. 153–154 ja Tiilikka 2007 s. 448.

⁶⁵ Tiilikka 2008 s. 154 ja Tiilikka 2007 s. 448.

⁶⁶ HE 184/1999 vp. s. 12.

⁶⁷ Nuutila – Majanen 2009 s. 667.

näkemyksiä asiasta ei ole aivan yhtä jyrkkiä. Vallankäyttäjän läheisen yksityiselämän suojaamista arvioitaessa on Tiilikan mukaan otettava huomioon ne vaikutukset, jotka läheisen henkilön yksityiselämän piiriin sinällään kuuluvalla asialla on vallankäyttötehtävän kannalta. Muutoin katsantokanta olisi sananvapauden tarkoituksena ja EIS:n 10 artikla huomioon ottaen liian kapea. Tiilikan mukaan on välttämätöntä, että myös vallankäyttäjän läheisiin kuuluvan henkilön yksityiselämän suojaamista voidaan jossain määrin puuttua vallankäytön kontrolloimiseksi ja demokraattisen päätöksenteon takaamiseksi, vaikka rajoitussäännös ei sanamuotonsa mukaan koske vallankäyttäjien läheisiä.⁶⁸

Joissain tapauksissa vallankäyttäjän lähipiiriin kuuluvan henkilön tekemä rikos, vakava sairaus tai häiriökäyttäytyminen saattaa vaikuttaa vallankäyttöasemassa olevan henkilön toiminnan arviointiin tässä tehtävässä, jolloin myös läheistä henkilöä koskevan tiedon julkaiseminen saattaa olla perusteltua⁶⁹. Esimerkkeinä tilanteesta, joissa vallankäyttäjän läheisen sinänsä yksityiselämän piiriin kuuluvan tiedon julkistaminen voisi olla sallittua, Tiilikka mainitsee talousrikoslainsäädännön muuttamista ajavan oikeusministerin puolison talousrikosepäilyt⁷⁰. Asian arviointiin vaikuttaa keskeisesti se, kuinka suuri yhteiskunnallinen merkitys asian julkaisemisella on. Vaikutusta on myös sillä, kuinka yksityisluontoisesta asiasta on kysymys ja kuinka paljon vahinkoa tai kärsimystä tiedon julkaiseminen sen kohteelle aiheuttaisi.⁷¹

Tiilikan kanta tuntuu perustellulta. Tiedotusvälineillä oleva yhteiskunnan vallankäytön kontrollifunktio ja yleisön oikeus tiedonsaantiin yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista oikeuttavat puuttumaan jossain määrin myös vallankäyttäjien läheisten yksityiselämän suojaamista. Huomionarvoista on, että vallankäyttäjän läheisellä on mahdollisuus jossain määrin myös itse etukäteen arvioida sitä, millaisilla hänen teoillaan voi olla merkitystä vallankäytön tai sen valvonnan kannalta⁷². Vallankäyttäjän läheisen yksityiselämän piiriin kuuluvista asioista ei kuitenkaan ole oikeutta kertoa enempää kuin mitä yhteiskunnallisen vallankäytön kontrolloimiseksi on tarpeen.⁷³

⁶⁸ Tiilikka 2008 s. 160.

⁶⁹ Tiilikka 2007 s. 473.

⁷⁰ Tiilikka 2008 s. 160.

⁷¹ Tiilikka 2007 s. 473.

⁷² Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2005:136 nostanut esiin uutisoinnin ennakoitavuuden yksityiselämän suojaamista kaventavana perusteena. Tapauksessa, joka koski rikoksentehtäjän nimen suojaamista, KKO katsoi, että yksityiselämää suojaavien säännösten ei ole tarkoitettu antavan suojaamista sellaista maineen menetystä vastaan, joka johtuu omaan rikolliseen tekoon liittyvistä tavanomaisista seuraamuksista. Tärkeään tahalliseen rikokseen syyllistynyt henkilö voi jo rikosta tehdessään ennalta varautua siihen, että hänen teollaan ja sitä koskevalla oikeudenkäynnillä tulee olemaan uutisarvoa.

⁷³ Tiilikka 2008 s. 160–161.

4.4. Vallankäyttäjien yksityiselämän suoja koskevasta oikeuskäytännöstä

4.4.1. EIT ja poliittisen vallan käyttäjän yksityiselämän suoja

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut demokraattisen yhteiskunnan keskeisiin perusteisiin kuuluvaa oikeutta arvostella poliitikkoja ja heidän toimintaansa⁷⁴, lehdistön yhteiskunnallista tehtävää ja journalistista sananvapautta. EIT on katsonut poliittisten ja yleisesti merkittäviä asioita koskeneiden aiheiden nauttivan varsin suurta suojaa sekä korostanut lehdistön sananvapautta ja roolia yhteiskunnallisten epäkohtien esiintuojana⁷⁵. Myös korkein oikeus on todennut esimerkiksi ratkaisussaan KKO 2009:3, että EIT on useissa ratkaisuisaan kiinnittänyt huomiota siihen, onko kysymys ollut yleisen yhteiskunnallisen keskustelun kannalta merkityksellisten tietojen julkaisemisesta.

EIT:n ratkaisukäytännön perusteella yksityiselämän suoja saa suuren painoarvon, jos levitetystä tiedolla ei ole yhteyttä yhteiskunnallisesti merkittävään keskusteluun. Jos julkistettavalla tiedolla on yhteyttä poliittisen, yhteiskunnallisen tai taloudellisen vallan käyttämiseen tai näiden toimien valvontaan, sananvapaus saa useimmiten yksityiselämän suoja suuremman painoarvon.⁷⁶

EIT:n ratkaisuisissa, joissa julkisuuden kohteena on ollut poliittinen vallankäyttäjä, sananvapaus on saanut yksityiselämän suoja painavamman merkityksen. Näin on ollut esimerkiksi tapauksessa *Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi* (16.11.2004), jossa EIT katsoi, että poliitikolla on myös yksityiselämän suojan osalta tavallista ihmistä suurempi sietovelvollisuus julkisen sanan suhteen. EIT totesi myös, etteivät rangaistukset ja korvausvelvollisuus saa olla suhteettoman suuria suhteessa loukkaukseen.

Tapauksessa sanomalehti oli tuomittu käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa sillä perusteella, että poliitikon puolison oikeudenkäyntiä koskeva uutisointi oli liittynyt enemmän rikosprosessin osapuolena olleen henkilön puolison asemaan poliittisena vallankäyttäjänä kuin itse tapaukseen. KKO ei myöntänyt valittajille valituslupaa. EIT viittasi käräjäoikeuden tuomion perusteluissa olevaan toteamukseen, jonka mukaan poliitikon puolison käyttäytyminen saattoi vaikuttaa äänestyskäyttäytymiseen ja näin ollen asialla oli yleistä mielenkiintoa. Avioliitto oli tuotu aikaisemmin esiin myös paikallislehdessä, jota vastaan kansanedustaja ei ollut nostanut kannetta. EIT:n mukaan tuomion perusteluista seuraava sananvapauden rajoitus ei ollut tarpeellinen demokraattisessa yhteiskunnassa, koska kansanedustaja on poliitikko ja yksityiselämän loukkaus rajoittui aviosuhteen ilmoittamiseen, mikä muutenkin oli yleisessä tiedossa.

Toisessa poliittisen vallankäyttäjän yksityiselämän suoja koskevassa tapauksessa *Éditions Plon v. Ranska* (18.5.2004) EIT katsoi, ettei ollut perusteita kieltää edesmen-

⁷⁴ Nuutila – Majanen 2009 s. 658.

⁷⁵ Tiilikka 2005 s. 109.

⁷⁶ Tiilikka 2007 s. 529.

neen presidentin terveydentilaa koskevia tietoja sisältäneen kirjan levittämistä, kun presidentin kuolemasta oli kulunut 9,5 kuukautta. Omaisten mielipaha oli menettänyt ajan kulumisen vuoksi merkitystään. Presidentin kahta virkakautta koskeneen julkisen keskustelun tärkeydelle oli pantava suurempi paino kuin lääkärin salassapitovelvollisuudesta johtuneille vaatimuksille.

EIT on useasti tehnyt eron siinä, pyritäänkö tietojen julkistamisella vaikuttaman yleiseltä kannalta kiinnostavista ja tärkeiksi koetuista asioista käytävään keskusteluun vai tähdätäänkö sillä yksinomaan tietyn lukijakunnan uteliaisuuden tyydyttämiseen. Esimerkiksi Monacon prinsessa Carolinea koskevassa ratkaisussaan *von Hannover v. Saksa* (24.6.2004) EIT totesi, että punnittaessa yksityiselämän suojaa sananvapautta vasten ratkaisevan kriteerin tulee olla julkaisun vaikutus yleisesti kiinnostavaan keskusteluun. EIT katsoi, että prinsessa Carolinea koskevien valokuvien ja artikkelien julkaisulla oli yksinomaan pyritty tyydyttämään tietyn lukijakunnan uteliaisuutta, eikä niillä voitu katsoa edistetyn yhteiskunnallisesti kiinnostavaa keskustelua, vaikka valittaja olikin yleisölle tuttu. Näissä oloissa sananvapautta oli tulkittava ahtaammin.

Tapauksessa oli kysymys prinsessa Carolinesta julkisilla paikoilla otettujen valokuvien julkistamisesta. Valokuvissa prinsessa Caroline oli tehnyt arkipäivän elämään kuuluvia asioita, kuten käynyt ostoksilla, pyöräillyt, pelannut tennistä ja ratsastanut. EIT totesi, ettei ollut epäilystä siitä, että prinsessa Carolinesta arkipäivän elämässä joko yksin tai muiden kanssa otettujen valokuvien julkaisu saksalaisissa lehdissä kuului hänen yksityiselämänsä piiriin.

EIT on ratkaisuisaan painottanut myös joukkotiedotusvälineiden tärkeää tehtävää yhteiskunnassa välittää ihmisille tietoja yleiseltä kannalta kiinnostavista asioista. Prinsessa Carolinea koskevassa ratkaisussaan EIT totesi, että silloin, kun uutisointi koskee seikkoja, joilla voidaan edistää keskustelua esimerkiksi poliitikoista heidän tehtävissään, lehdistö toimii tärkeässä ”vahtikoiran” tehtävässä jakamalla tietoja ja ajatuksia näistä yleisesti kiinnostavista asioista. Yleisön oikeudesta saada tietoja EIT totesi, että tietyissä erityisissä oloissa se saattaa koskea jopa julkisuuden henkilön ja erityisesti poliitikon yksityiselämää. Edellytyksenä on, että tilanne kuuluu poliittisen tai julkisen keskustelun piiriin.

Ratkaisussa *Standard Verlags GmbH v. Itävalta* (4.6.2009) EIT katsoi, että turhanpäiväinen juoruilu poliitikon avioliitosta tai väitetyistä avioliiton ulkopuolisista suhteista, toisin kuin yleisön informointi esimerkiksi poliitikon terveydentilasta, ei mitenkään edistänyt sellaista julkista keskustelua, jossa lehdistön oli täytettävä tehtävänsä ”julkisena vahtikoirana”. Kysymys oli vain tietyn lukijakunnan uteliaisuuden tyydyttämisestä. Tapauksessa oli kysymys valittajalehden politiikan sivuilla otsikoilla ”Juoruilua” ja ”Seurapiirihuhuja” ilmestyneestä artikkelista, jossa kerrottiin Itävallan tuolloisen presidenttiparin avioliiton hajoamisesta ja presidentin puolison miessuhteista liikkeellä olleista huhuista. Artikkelit julkaistiin myös lehden internetsivuilla. Lehti ei ollut väittänyt, että huhut olivat tosia. EIT totesi, että jopa julkisuuden henkilöillä oli hyväksyttävviä odotuksia sen suhteen, että he saivat suojaa heidän yksityiselämänsä kuuluvia intiimejä seikkoja koskevien perusteettomien huhujen levittämistä vastaan. EIT katsoi, etteivät kotimaiset tuomioistuimet olleet ylittäneet harkintamarginaaliaan

ja että tuomioita oli perusteltu relevantein ja riittävin syin. EIT ei myöskään pitänyt lehdelle määrättyjä seuraamuksia kohtuuttomina. EIS 10 artiklaa ei ollut rikottu.

Jäsenvaltioiden harkintamarginaali sananvapauden rajoitusten osalta on kapea silloin, kun on kysymys poliittisesta journalismista. EIT on esimerkiksi ratkaisussaan *Lingens v. Itävalta* (8.7.1986) todennut, että politiikkoihin kohdistuu tavanomaista suurempi arvostelunvapaus, koska poliittinen keskustelu on sananvapauden ydinaluetta ja koska poliitikko on vapaaehtoisesti ryhtynyt esiintymään poliittisen keskustelun keulahahmona. Näin ollen poliitikon on siedettävä enemmän kritiikkiä kuin tavallisen kansalaisen.

4.4.2. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä

Korkein oikeus on soveltanut rikoslain 24 luvun 8 §:n 2 momentin rajoitussäännöstä ainoastaan yhdessä ennakkotapauksessa⁷⁷. Ratkaisussa KKO 2006:20 oli kysymys talousrikossyyttäjänä toimivan johtavan kihlakunnansyyttäjän yksityiselämän suojasta hänen puolisoonsa kohdistuneen rikosepäilyn uutisoinnissa. Helsingin Sanomissa otsikolla ”Johtavan syyttäjän vaimoa epäillään valmisteveropetoksesta” ja alaotsikolla ”Firmassa ja kodissa kotietsintä” julkaistussa artikkelissa oli kerrottu syyttäjän vaimoa epäiltävän valmisteveroon liittyvästä veropetoksesta. Artikkelista kävi lisäksi ilmi, että yrityksen kirjanpitoaineistoa oli takavarikoitu ja syyttäjän ja hänen puolisonsa Helsingissä sijaitsevaan kotiin oli tehty takavarikkoisku. Syyttäjän kerrottiin olevan johtavana kihlakunnansyyttäjänä Uudellamaalla ja toimineen syyttäjänä talousrikosasioissa. Rikoksesta epäillyn, hänen yrityksensä tai syyttäjän nimeä ei mainittu artikkelissa. Artikkelissa oli kerrottu, ettei syyttäjää epäilty rikoksesta.

Asiaa arvioidessaan KKO kiinnitti huomiota siihen, että kirjoitus ei sisältänyt asiavirheitä eikä vaarantanut syyttäjän puolison syyttömysolettamaa. Syyttäjä tai hänen puolisonsa henkilönä eivät myöskään olleet artikkelissa pääasiana.

KKO totesi, että syyttäjä oli käyttänyt toimensa merkittävää itsenäistä päätösvaltaa huolehtiessaan rikosvastuun toteuttamisesta. Syyttäjä oli päättänyt muun muassa veropetoksia koskevien syytteiden nostamisesta ja ajanut tällaisia syytteitä tuomioistuimessa. KKO totesi, että johtavana kihlakunnansyyttäjänä toiminut syyttäjä oli laissa tarkoitettuna julkisessa virassa ja että tieto hänen läheiseensä kohdistuvasta rikosepäilystä oli lähtökohtaisesti sellainen seikka, jolla oli merkitystä tätä julkista toimintaa arvioitaessa. KKO totesi edelleen, että uutisen yhteiskunnallinen kiinnostavuus on suurelta osin johtunut nimenomaan siitä, että epäilty oli syyttäjän puoliso. KKO:n mukaan tieto puolisoa koskevasta vakavasta verorikosepäilystä oli antanut aiheen kiinnittää huomiota syyttäjän toimintaan tällaisissa asioissa. KKO:n mukaan puolison veropetosepäilyt herättivät kysymyksen talousrikossyyttäjänä toimineen syyttäjän mahdol-

⁷⁷ Tapauksessa KKO 2006:20 on sovellettu rikoksen tekoaikana voimassa ollutta lakia eli vanhaa rikoslain 27 luvun 3a §:ä. Vanhan säännöksen vallankäyttöä koskeva toinen virke vastaa asiallisesti voimassa olevan lain 2 momentin rajoitussäännöstä.

lisuuksista toimia puolueettomasti vastaavissa asioissa, minkä vuoksi asialla oli merkitystä tätä julkista toimintaa arvioitaessa. Toimittajan ei sen vuoksi asiasta uutisoidessaan katsottu loukanneen syyttäjän yksityiselämää⁷⁸.

Syyttäjä oli asiaa koskevan lehtikirjoituksen jälkeen muuttanut johtamansa syyttäjäsyyksikön juttujakoa siten, että hän ei jatkossa käsitellyt veropetoksia koskevia asioita, mitä KKO piti osoituksena siitä, että syyttäjä oli itsekin arvioinut puolisoonsa kohdistuvan rikosepäilyn olevan omiaan antamaan aiheutta epäillä hänen puolueettomuuttaan vastaavissa rikosasioissa.

KKO katsoi vielä, että syyttäjä oli kirjoituksessa mainittujen tietojen perusteella tunnistettavissa lähipiirinsä lisäksi melko laajasti toimialueensa poliisi- ja syyttäjäkunnan keskuudessa. Rikosepäilyn herättäneet, syyttäjän viranhoidon kannalta merkitykselliset kysymykset olivat KKO:n mielestä kuitenkin oikeuttaneet mainitsemaan kirjoituksessa sellaisia tietoja, jotka olivat mahdollistaneet syyttäjän tunnistamisen joidenkin lukijoiden taholta.

Tiilikan mukaan tapauksen KKO 2006:20 perusteella keskeistä ei ole pelkästään vallankäyttäjän oman menettelyn ja ominaisuuksien arviointi, vaan myös muita vallankäyttötehtävään vaikuttavia seikkoja voidaan julkaista, jos niillä on yhteiskunnallista merkitystä. Tiilikka arvelee EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenevän lehdistön keskeisen roolin vallankäytön ”vahtikoirana” vaikuttaneen KKO:n linjanvetoon.⁷⁹

Ratkaisuissa KKO 1997:80 ja KKO 1997:81 korkein oikeus arvioi palopäällikön yksityiselämän suojaa rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentin nojalla, vaikka palopäällikkö on julkisessa virassa toimiva henkilö. Kun otetaan lisäksi huomioon, että tapauksessa oli kysymys murhapoltoista, joiden syyttäjäksi epäiltiin palopäällikön vaimoa, yksityiselämän suojaa olisi nähdäkseni voitu arvioida myös rajoitussäännöksen kannalta, kuten on tehty edellä selostetussa talousrikossyyttäjän puolison rikosepäilyjä koskeneessa asiassa KKO 2006:20. Tapauksissa KKO 1997:80 ja KKO 1997:81 on sovellettu rikoksen tekoaikana voimassa ollutta lakia eli vanhaa rikoslain 27 luvun 3a §:ä, joka vastaa asiallisesti voimassa olevaa rikoslain 24 luvun 8 §:ä.

Ratkaisuissa KKO 1997:80 ja 1997:81 korkein oikeus katsoi, että palopäällikön yksityiselämää oli loukattu, kun Iltalehdessä ja Rikospostissa oli kerrottu, että palopäällikön vaimon epäiltiin syyllystyneen useisiin tuho- tai murhapolttoihin. Kun palopäälliköllä ei edes väitetty olleen osuutta tuhopolttoihin, hänen ja syyllyiseksi epäillyn aviosuhteen julkistamiselle ei KKO:n mukaan ollut hyväksyttävää perustetta. Tapauksessa KKO 2006:20 aviosuhteen julkistaminen katsottiin uutisen keskeiseksi asiasisällöksi, vaikka syyttäjällä ei ollut osuutta vaimonsa epäiltyyn valmisteveropetokseen.

Molemmista tapauksista vaimojen epäillyt rikokset liittyivät puolisoitten viranhoidon toimialaan. Tiilikan mukaan virkatoimintana syyttäjän toimi sisältää kuitenkin enemmän vallankäyttöä kuin palopäällikön tehtävä, mikä voi asioiden uutisointitavan ohel-

⁷⁸ Käräjäoikeus oli KKO:n tavoin hylännyt syytteen. Hovioikeus oli äänin 2–1 tuominnut toimittajan yksityiselämän loukkaamisesta.

⁷⁹ Tiilikka 2006 s. 155.

la selittää erilaisia lopputuloksia. Tapauksissa KKO 1997:81 ja 1997:81 tuhopolttoepäilyistä uutisoitiin Iltalehden lööpissä sekä Iltalehden ja Rikospöstin kansissa ja sisäsiivuilla suurin otsikoin ja varsin näyttävästi. Molemmat lehdet mainitsivat myös palopäällikön nimen. Tapauksessa KKO 2006:20 lehtijuttu oli asialliseen sävyyn kirjoitettu, eikä syyttäjän nimeä mainittu. Ratkaisusta on Tiilikan mukaan pääteltävissä, että rajatapauksissa tiedon esittämistavalla ja jutun kohteen tunnistamistietojen tarkkuusasteella voi olla merkitystä yksityiselämän loukkauksen toteutumista arvioitaessa.⁸⁰

Valtaosassa ratkaisemiaan tapauksia korkein oikeus on määrittänyt yksityiselämän suojaa rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan. Näin on tehty myös esimerkiksi ratkaisussa KKO 2001:96, jossa oli kysymys siivousalan yrittäjän yksityiselämän suojasta. Pienehköä siivousalan yrittäjää ei pidetty 2 momentissa tarkoitettuna elinkeinöelämän ”vallankäyttäjänä”, vaikka kysymyksessä olivat yrittäjän elinkeinotoimintaan liittyneet rikossyytteet.⁸¹

Ratkaisussa KKO 2005:82 presidentinvaaliehdokkaan keskeisenä kampanja-avustajana toiminutta viestintävastaavaa ei pidetty rajoitussäännöksessä tarkoitettuna poliitikkona tai muuna vallankäyttäjänä, koska viestintävastaava oli toiminut palkatussa asiantuntijatehtävässä pyrkimättä itse poliittiseen tehtävään tai muuhun virkaan.

Iltasanomissa julkaistussa lehtiartikkelissa oli kerrottu viestintävastaavan avioliiton ulkopuolisesta suhteesta erään TV-toimittajan entiseen puolisoon. Artikkelissa oli mainittu viestintävastaavan puoluekanta ja kerrottu hänen olevan lapsiperheen äiti. Artikkelin yhteydessä oli lisäksi julkaistu valokuvat viestintävastaavasta ja TV-toimittajasta. Artikkelin katsottiin loukanneen viestintävastaavan yksityiselämää.

Lehti vetosi puolustukseksien muun ohella siihen, että asialla oli yhteiskunnallista merkitystä, koska viestintävastaavan avioliiton ulkopuolinen suhde oli vastoin presidentinvaaliehdokkaan kampanjassaan korostamia perinteisiä perhearvoja.

Korkein oikeus totesi ratkaisussaan, että viestintävastaava ei ollut tullut tunnetuksi poliitikkona eikä hän tilapäiseksi kampanja-avustajaksi tulon myötä ollut myöskään asettunut tarjolle poliittiseen toimeen. Viestintävastaavan tehtävä kampanjassa ei ollut sellainen, että hänen olisi tullut omassa henkilökohtaisessa elämässään edustaa valiehdokkaan ajamia arvoja tai sitoutua niihin. Avioliiton ulkopuolinen suhde ei ollut muutoinkaan sen tyyppinen seikka, että se vaikuttaisi viestintävastaavan edellytyksiin hoitaa tehtävänsä vaalikampanjaa varten palkattuna viestintäasiantuntijana. Artikkelin sisältö ei myöskään koskenut politiikkaa, vaan kysymys oli ollut rakkaussuhteen julkistamisesta. KKO:n mukaan viestintävastaavan asemassa olleen henkilön avioliiton ulkopuolisen suhteen paljastaminen tiedotusvälineessä tai hänen yksityiselämänsä moraalisen esiin tuominen julkisuudessa ei ollut perusteltua kansalaisten tiedonsaannin tai yhteis-

⁸⁰ Tiilikka 2006 s. 154.

⁸¹ KKO tuomitsi artikkelin kirjoittajan, päätoimittajan ja lehden kustantajan yrittäjän yksityiselämän loukkaamisesta. Sittemmin EIT katsoi ratkaisussaan Eerikäinen ym. v. Suomi (10.2.2009), ettei KKO ollut ratkaisussaan perustellut sananvapauteen puuttumista riittävin syin ja katsoi EIS 10 artiklaa tämän vuoksi rikotun. Myös EIT katsoi, että yrittäjä ei ollut julkisuuden henkilö tai vallankäyttäjää vaan tavallisen kansalaisen asemassa.

kunnallisesti merkittävän keskustelun kannalta. KKO katsoi kirjoituksen loukanneen viestintävastaavan yksityiselämää.

Eri mieltä ollut KKO:n jäsen katsoi, että vaikka viestintävastaava ei ollut ehdokkaan vaalityöhön osallistuessaan astunut julkisuuteen, hänen oli kuitenkin täytynyt presidentinvaalien suuri julkisuusarvo huomioon ottaen ymmärtää, että myös hänen oma henkilönsä tulisi saamaan osakseen julkista mielenkiintoa huomioon ottaen hänen tehtävänsä vaalien toisen pääehdokkaan lähipiiriin kuuluvana viestintävastaavana. Tämä mielenkiinto oli ollut luonteeltaan lähtökohtaisesti poliittista. Eri mieltä oleva jäsen totesi lisäksi, että viestintävastaavan puoluetusta oli eri kuin ehdokkaan. Näistä syistä eri mieltä oleva jäsen katsoi viestintävastaavan tehtävän sisältyvän 2 momentin rajoitussäännökseen.

Arvioidessaan julkistetun tiedon liittymistä viestintävastaavan tehtävään eri mieltä oleva jäsen katsoi, että viestintävastaavan yksityiselämää koskeva tieto ei välittömästi koskenut hänen työtehtäviään ehdokkaan vaalikampanjassa, mutta se oli kuitenkin ollut omiaan vaikuttamaan vaaleja koskevaan julkiseen keskusteluun. Tätä kautta tiedon katsottiin liittyneen viestintävastaavan tehtävään. Arvioidessaan julkistetun tiedon merkitystä yhteiskunnalliselle keskustelulle eri mieltä oleva jäsen totesi, että myös moraalikysymyksillä on merkitystä politiikassa ja tätä taustaa vasten viestintävastaavan käytös saattoi vaikuttaa esimerkiksi koko vaalikampanjan uskottavuuteen. Eri mieltä oleva jäsen piti tiedon julkistamisen tarpeellisuutta rajatapauksena ja nosti esiin joukkoviestinnän itsensäantelyn merkityksen sekä siihen liittyen rikosoikeudellisten keinojen viimesijaisuuden tapauksissa, jotka eivät olleet selvää sananvapauden väärinkäyttöä. Eri mieltä oleva jäsen ei pitänyt viestintävastaavan yksityiselämään puuttuvan tiedon julkistamista edellä kuvatuissa olosuhteissa rangaistavana tekona.

Sorvari on tapausta arvioidessaan todennut KKO:n korostaneen jo aiemmissakin yksityiselämän suojaa koskevissa ratkaisuisaan uutisoinnilta edellytettyä vastuuta ja jopa tiettyä varovaisuutta. Sorvarin mukaan ratkaisu painottaa joukkotiedotuksen pidättyväisyyttä erityisesti silloin, kun kyse on tavallisen ihmisen eikä julkisuuden henkilön yksityiselämän suojasta. Sorvarin mielestä KKO:n linjanveto on joukkotiedotuksen näkökulmasta varsin tiukka.⁸²

KKO:n tuomiosta viestintävastaavaa koskevassa asiassa on valitettu EIT:een.

4.4.3. Pääministerin yksityiselämän suojaa koskevasta Helsingin hovioikeuden ratkaisusta

Hovioikeustasolta löytyy 10.2.2009 annettu ratkaisu pääministerin eli poliittisen vallan käytön ytimeen kuuluvan henkilön yksityiselämän suojasta. Pääministerin entinen naisystävä oli suhteen päättymisen jälkeen kirjoittanut ”omaelämäkerrallisen” kirjan, joka käsitteli mainittua suhdetta. Kirja sisälsi lukuisia yksityiselämään ja sen ydinalueelle luokiteltavia tietoja, kuten tietoja pääministerin perhe-elämästä ja vapaa-ajan

⁸² Sorvari 2006 s. 36–37.

käyttäytymisestä sekä sukupuolielämästä. Pääministeri ei ollut antanut suostumustaan kirjasta ilmenevien tietojen julkaisemiseen. Kustannusyhtiön edustaja, joka oli kirjan julkaisemisesta ja levittämisestä päättämisen lisäksi osallistunut kirjan kirjoittamiseen, sai naisystävän tavoin syytteen yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä.

Hovioikeus totesi, ettei kaikkia pääministerin itsensä kirjasta esiin nostamia kohtia, jotka pääministeri oli katsonut yksityiselämäänsä loukkaavaksi tiedon levittämiseksi, ollut pidettävä loukkaavina, koska monet niistä koskivat varsin tavanomaisia ja arkipäiväisiä ihmisten väliseen kanssakäymiseen liittyviä seikkoja. Hovioikeuden toteamus tältä osin on esimerkiksi EIT:n *von Hannover v. Saksa* -tapauksen valossa hiukan erikoinen, totesihan EIT mainitussa ratkaisussa, että arkipäivän elämään kuuluvat asiat, kuten ostoksilla käynti tai pyöräily, kuuluivat yksityiselämän suojan piiriin myös julkisuuden henkilöiden osalta. Hovioikeus lienee tässä kohtaa arvioinut vaarantamistunnusmerkistön toteutumista eli sitä, minkä kirjassa julkaistujen tietojen levittäminen on ollut omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, ei niinkään sitä, miltä osin kirjassa julkaistujen tietojen voidaan katsoa kuuluvan yksityiselämän suojan piiriin.

Hovioikeus totesi, että pääministerin sukupuolielämästä ja siihen liittyvistä intiimeistä tapahtumista sekä hänen lastensa tunteista ja käyttäytymisestä esitettyjen tietojen ja vihjausten levittäminen oli omiaan aiheuttamaan pääministerille laissa tarkoitettua vahinkoa ja kärsimystä taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Samassa yhteydessä hovioikeus totesi, että

”kokonaisuutena arvostellen pääministerin edellä mainittuja elämän alueita on kirjassa kuvattu hänen yksityiselämäänsä loukkaavalla tavalla.”

Tältäkin osin hovioikeus lienee viitannut julkaistujen tietojen levittämisen luonteeseen vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa aiheuttavina. Kuten Tiilikka on väitöskirjassaan todennut, RL 24 luvun 8 §:n rangaistussäännöksen osalta on syytä kiinnittää huomiota siihen, että kysymyksessä on nimenomaan yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, ei yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen. Rikosnimike ilmaisee sen, että loukkaavaa on nimenomaan yksityiselämää koskevan tiedon levittäminen, eikä kysymys ole siitä, että yksityiselämää koskeva tieto välttämättä olisi loukkaava.⁸³ Tiedon luonteella on merkitystä lähinnä arvioitaessa sitä, onko teko ollut omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa.⁸⁴ Seurustelusuhteen reposteleminen julkisuudessa ilman, että suhteeseen kuuluneita sukupuolielämään liittyviä intiimejä tietoja tuotaisiin julki, voisi käsitykseni mukaan jo sellaisenaan olla yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä, koska tieto seurustelu-

⁸³ Tiilikka 2007 s. 24–25.

⁸⁴ Hovioikeus otti rangaistuksia mitatessaan lieventävänä seikkana huomioon sen, että kirjassa esitetyt tiedot ja vihjaukset pääministerin yksityiselämästä eivät olleet niiden loukkaavuutta arvioitaessa kovinkaan vakavina pidettäviä. Ex-naisystävä ja kustantaja tuomittiin sakkorangaistuksiin. Kustantajan rangaistusta nosti se, että hänen tietoisuutensa menettelyn moitittavuudesta oli ex-naisystävää suurempi, koska hän oli kustannusalan ammattilainen.

suhteesta kuuluu lähtökohtaisesti yksityiselämän suojan piiriin. Näin ollen merkitystä on ennen kaikkea sillä, että pääministerin yksityiselämään kuuluvia tietoja on ylipäänsä esitetty kirjassa ja näin levitetty lukuisten ihmisten saataville, ei sillä, onko tietojen kuvaamistapa sinänsä ollut loukkaava.

Hovioikeus arvioi tuomiossaan myös sitä, mistä seikoista voitaisiin päätellä ns. hiljaisen suostumuksen antaminen. Hovioikeus katsoi, ettei pääministerin itsensä julkisuuteen tuomista, lähinnä perhe-elämäänsä koskevista yksityiselämän asioista voitu tehdä sitä johtopäätöstä, että pääministeri olisi kokonaan avannut yksityiselämänsä julkisuudelle tai hiljaisesti hyväksynyt kirjassa esitettyjen tietojen ja vihjausten julkaisemisen. Hovioikeuden kanta tältä osin vastaa käsitykseni mukaan sitä, mitä oikeuskirjallisuudessa on nimenomaisesti ja hiljaisesta suostumuksesta kirjoitettu.

Hovioikeus katsoi, että kirjan pääasiallisena tarkoituksena oli sen sisältö huomioon ottaen kertoa yksityiselämän piiriin kuuluvista asioista, eikä siinä esitetyillä tiedoilla ja vihjauksilla voitu katsoa olevan merkitystä pääministerin valtiollisen ja poliittisen toiminnan arvioinnin kannalta. Hovioikeus katsoi myös, ettei kirjassa esitetyillä tiedoilla ollut yhteiskunnallista merkitystä, vaikka siinä oli käsitelty pääministerin ja yksinhuoltajaäidin elintasokuilua ja vaikka kirja suhteen solmimistapa huomioon ottaen herättäisikin keskustelua esimerkiksi valtiojohdon turvallisuudesta yleisemminkin.

Hovioikeus ei katsonut olevan yhteiskunnallista merkitystä myöskään sillä seikalla, oliko pääministeri antamalla julkisuudessa paikkaansa pitämättömiä tietoja suhteen solmimistavasta osoittanut epärehellisyyttä tai oliko hän ryhtymällä suhteeseen osoittanut harkintakyvyn puutetta, koska seurustelusuhde oli pääministerinkin asemassa olevan henkilön yksityiselämän ydinalueelle kuuluva asia, jolla ei ollut merkitystä arvioitaessa hänen kelpoisuuttaan toimia pääministerin tehtävässä. Hovioikeus tuomitsi ex-naisystävän ja kustantajan sakkorangaistuksiin yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä.

RL 24 luvun 8 §:n 2 momentin edellytyksiä arvioidessaan hovioikeus siis nimenomaisesti totesi seurustelusuhteen kuuluvan myös poliittisen vallan käyttäjän yksityiselämän suojan ydinalueelle. Kanta vastaa oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden linjauksia yksityiselämän suojan piiriin kuuluvien tietojen luonteesta. Sinänsä seurustelu- tai esimerkiksi aviosuhteen julkistaminen voi joissain tilanteissa olla perusteltua⁸⁵.

Pääministerin yksityiselämän suojaa koskevassa tapauksessa linjaus lienee oikea. Kirjassa julkaistujen tietojen merkitystä pääministerin vallankäyttötehtävän arvioinnin tai yleisen yhteiskunnallisen keskustelun kannalta on hankala perustella. Sillä seikalla, että pääministeri oli antanut suhteen solmimistavasta paikkaansa pitämättömiä tietoja, saattaa olla jonkinlaista yhteiskunnallista merkitystä pääministerin asemassa toimivan henkilön kannalta ottaen huomioon, että vallankäyttäjän rehellisyyttä tai moraalia koskevilla tiedoilla voi olla vaikutusta kansalaisten äänestyskäyttäytymiseen ja siten merkitystä politiikassa yleisemminkin. Sen sijaan tiedoilla esimerkiksi pääministerin sukupuolielämästä tai hänen lastensa tunne-elämästä ei ole käsittäkseni mitään tekemis-

⁸⁵ Ks. esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2006:20, jota on käsitelty tarkemmin edellä.

tä sen tiedon kanssa, miten pääministeri on suhteensa solminut ja mitä hän on siitä julkisuuteen kertonut.

Käräjäoikeus oli hylännyt syytteet äänestyksen jälkeen kahden lautamiehen äänin. Eri mieltä olleet käräjäoikeuden virkatuomari ja kolmas lautamies olisivat tuominneet kustantajan ja ex-naisystävän sakkorangaistuksiin. Korkein oikeus myönsi asiassa valitusluvan viralliselle syyttäjälle, jonka valituksessa on kysymys syyksilukemisen laajuudesta, rangaistuksen mittaamisesta ja menettämisseuraamuksista. Valituslupa myönnettiin myös ex-naisystävälle ja kustantajalle, jotka vaativat ensisijaisesti syytteen hylkäämistä, sekä kirjan kustannusyhtiölle.⁸⁶

5. Lopuksi

Tarkkaa määritelmää siitä, mitä kuuluu yksityiselämään, ei voida esittää. Poliitikon ja muun vallankäyttäjän yksityiselämän suoja on tavallisten kansalaisten ja julkkisten yksityiselämän suojaa kapeampi. Poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien yksityiselämän piiriin kuuluvia asioita saa julkaista ja levittää, jos julkaistava seikka voi vaikuttaa kyseisessä tehtävässä toimivan henkilön toiminnan arviointiin ja seikan esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

Kotimaista oikeuskäytäntöä poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien yksityiselämän suojasta on niukasti. Kotimaisesta ratkaisukäytännöstä on tehtävissä se johtopäätös, ettei myöskään poliitikkojen tai muiden vallankäyttäjien yksityiselämästä ole sallittua julkaista aivan yksityiselämän suojan ydinalueille kuuluvia tietoja esimerkiksi perhe- tai sukupuolielämästä. Tietojen julkaisu estyne useimmiten sillä perusteella, että tällaisten tietojen julkaisemisen perusteleva henkilön vallankäyttötehtävän arvioinnilla tai tietojen merkityksellä yleisen yhteiskunnallisen keskustelun kannalta voi osoittautua hankalaksi.

Poliitikkojen ja muiden vallankäyttäjien yksityiselämän suojan tulkinta on tähänastisen oikeuskäytännön valossa ollut suhteellisen ongelmatonta, osittain tietysti siksi, ettei tällaisia tapauksia juurikaan ole tuomioistuineläytöksessä käsitelty.

EIT:n ratkaisukäytännöstä on saatavissa eväitä yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevia rikoksia käsiteltäessä. EIT:n ratkaisuihin onkin viime vuosina enenevässä määrin viitattu kotimaisissa ratkaisuisa juuri sananvapauden käyttämistä koskevien rikosten osalta. EIT:n ratkaisukäytäntö vallankäyttäjien osalta vaikuttaa olevan hiukan sallivampi kuin korkeimman oikeuden linjaukset, joissa sananvapaus on useimmiten saanut väistyä yksityiselämän suojan tieltä. Onkin mielenkiintoista nähdä, millaiseen lopputulokseen EIT päättyy esimerkiksi presidentinvaaliehdokkaan kampanja-avustajana toiminutta viestintävastaavaa koskevassa asiassa (KKO 2005:82).

⁸⁶ Korkeimman oikeuden tiedote 11.6.2009. KKO järjesti asiassa suullisen käsittelyn 25.1.2010. Kirjoituksen oikolukuhetkellä 7.3.2010 KKO ei ollut vielä antanut ratkaisua asiassa.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Frände, Dan – Wahlberg, Markus*: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset, s. 363–463 teoksessa *Keskeiset rikokset*, toim. *Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus*. Edita Publishing Oy, Helsinki 2006.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 27 luvun, painovapauslain 18 ja 39 §:n sekä oikeudenkäytön julkisuudesta annetun lain 1 ja 2 §:n muuttamisesta (*HE 84/1974 vp.*).
- Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (*HE 309/1993 vp.*).
- Hallituksen esitys eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi (*HE 184/1999 vp.*).
- Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi (LaVM 6/2000 vp.).
- Neuvonen, Riku*: Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Talentum Oyj, Jyväskylä 2005.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna*: Sananvapaus ja silikonirinnat. Oikeus 4/2002, s. 428–433.
- Nieminen, Liisa*: Yksityiselämän ja perhe-elämän suoja perusoikeutena, s. 109–147 teoksessa *Perusoikeudet Suomessa*, toim. Nieminen Liisa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1999.
- Nuutila, Ari-Matti – Majanen, Martti*: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset, s. 633–680 teoksessa *Rikosoikeus*, toim. *Lappi-Seppälä, Tapio (päätoim.) – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka*. WSOYpro Oy, Juva 2009.
- Painovapaustoimikunnan mietintö (KM 1973:1).
- Ruotsalainen, Jani*: Mitä saa sanoa? Sananvapauden oikeudelliset rajat yksityistä ihmistä käsittelevissä joukkoviestimissä. Lapin yliopisto / Julk.myynti, Rovaniemi 2006.
- Sorvari, Hannu*: Oikeustapauskommentti tapauksesta KKO 2005:82, s. 35–48 teoksessa *KKO:n ratkaisut kommentein II 2005*, toim. *Pekka Timonen*. Talentum Oyj, Helsinki 2006.
- Tiilikka, Päivi*: ”Julkkisten” yksityiselämän suoja? s. 105–177 teoksessa *Kenestä saa kertoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2004*, toim. *Arolainen, Teuvo – Ervasti, Kaijus – Mörä, Tuomo – Paukku, Eero – Rosendahl, Riikka – Tiilikka, Päivi*. Forum Juris, Helsinki 2005.
- Tiilikka, Päivi*: Oikeustapauskommentti tapauksesta KKO 2006:20, s. 152–159 teoksessa *KKO:n ratkaisut kommentein I 2006*, toim. *Pekka Timonen*. Talentum Oyj, Helsinki 2006.
- Tiilikka, Päivi*: Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. WSOYpro Oy, Vantaa 2007.
- Tiilikka, Päivi*: Journalistin sananvapaus. WSOYpro Oy, Juva 2008.
- Viljanen, Veli-Pekka*: Yksityiselämän suoja (PL 10 §), s. 333–351 teoksessa *Perusoikeudet*, toim. *Hallberg, Pekka (päätoim.) – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka*. Werner Söderström Lakitieto Oy, Juva 1999.

Oikeuskäytäntö

- Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut*
- Lingens v. Itävalta (8.7.1986)
- Éditions Plon v. Ranska (18.5.2004)
- von Hannover v. Saksa (24.6.2004)
- Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi (16.11.2004)
- Eerikäinen ym. v. Suomi (10.2.2009)
- Standard Verlags GmbH v. Itävalta (4.6.2009)
- Korkeimman oikeuden ratkaisut*

KKO 1997:81
KKO 2001:96
KKO 2005:82
KKO 2005:136
KKO 2006:20
KKO 2009:3

Hovioikeuksien ratkaisut

Helsingin hovioikeus 10.2.2009 nro 274 (ei lainvoimainen)

Muut lähteet

Julkisen sanan neuvoston lausuma yksityiselämästä. 1980.

Korkeimman oikeuden tiedote 11.6.2009 – Susan Ruusulle valituslupa.

Tero Kujala

Julkaistun viestin sisällön aiheuttaman taloudellisen vahingon korvaamisesta

1. Johdanto

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (sananvapauslaki, 460/2003) 14 §:n mukaan yleisön saataville toimitetun viestin sisällöstä aiheutuneen vahingon korvaamisesta on voimassa, mitä vahingonkorvauslaissa (VahL, 412/1974) säädetään. Vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n mukaan joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on sen velvollinen korvaamaan. Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n mukaan vahingonkorvausvastuu aiheutetusta taloudellisesta vahingosta voi syntyä, milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, julkista valtaa käytettäessä taikka vahingon korvaamiseen on erittäin painavia syitä.

Tässä artikkelissa käsitellään kysymystä, millä edellytyksillä ohjelma- tai julkaisutoimintaa omana elinkeinonaan harjoittavalle viestin julkaisijalle voi syntyä vahingonkorvausvastuu julkaistun viestin sisällön toiselle elinkeinonharjoittajalle aiheuttamasta taloudellisesta vahingosta. Kysymyksen käsittely on rajoitettu koskemaan joukkoviestintävälineissä julkaistua ja elinkeinonharjoittajaan tai tämän liiketoimintaan liittyvää viestiä, jonka sisällöstä aiheutuu kyseiselle elinkeinonharjoittajalle taloudellista vahinkoa.

Viestin julkaisijan vahingonkorvausvastuusta viestin sisällön aiheuttamasta taloudellisesta vahingosta on olemassa suhteellisen niukasti oikeuskäytäntöä. Oikeuskäytäntö julkaistujen viestien aiheuttamista vahingoista on Suomessa keskittynyt pääasiassa tapauksiin, joissa on ollut kysymys yksityiselämää tai kunniaa loukkaavasta tietojen levittämisestä sekä yksityiselle henkilölle aiheutetun kärsimyksen korvaamisesta.

Artikkelin tarkoituksena on arvioida vahingonkorvausoikeudellisesta näkökulmasta kysymystä, mitä seikkoja ohjelma- tai julkaisutoimintaa harjoittavan elinkeinonharjoittajan tulee huomioida julkaistessaan viestiä, jonka sisältö voi aiheuttaa toiselle elinkeinonharjoittajalle taloudellista vahinkoa.

2. Julkaistun viestin aiheuttama taloudellinen vahinko

Julkaistun viestin käsite on määritelty sananvapauslain 2 §:ssä. Lain mukaan julkaistulla viestillä tarkoitetaan ennalta määräämättömän yleisön saataville toimitettuja julkaisu-

ja, verkkojulkaisuja ja ohjelmia. Tällaisten viestien julkaisu on sananvapauslain 2 §:ssä määritelty ohjelma- tai julkaisutoiminnaksi.

Vahingonkorvauslaki ei sisällä taloudellisen vahingon määritelmää. Oikeuskirjallisuudessa taloudellinen vahinko on määritelty epäedulliseksi muutokseksi kohteen varallisuusasemassa. Vahinko voi ilmetä esimerkiksi suorana varallisuuden vähenemisenä, tulevaisuudessa syntyvien ansio- tai liiketulojen vähentymisenä taikka toisaalta elinkeinonharjoittajan kulujen kasvuna.¹ Julkaistun viestin aiheuttama taloudellinen vahinko on lähes poikkeuksetta sellainen varallisuusvahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, vaan on vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettu ns. puhdas varallisuusvahinko. Tällainen vahinko kohdistuu suoraan taloudellisiin etuuksiin. Oikeuskäytännössä tämä puhtaan varallisuusvahingon käsite on vakiintunut taloudelliseksi vahingoksi, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.²

Ohjelma- tai julkaisutoiminnassa julkaistun viestin aiheuttama taloudellinen vahinko voidaan näin ollen määritellä elinkeinonharjoittajalle aiheutuneeksi puhtaaksi varallisuusvahingoksi, jonka syntyminen on syy-yhteydessä viestin julkaisemiseen ja sen sisältöön. Tyypillinen tapaus, jossa korvauskysymys voi tulla arvioitavaksi, on elinkeinonharjoittajan toiminnan tai tuotteiden arvostelu julkisilla viesteillä.

Syy-yhteys viestin julkaisemisen ja aiheutuneen vahingon välillä on kysymys, joka on aina tapauskohtaisesti oikeuskäytännössä ratkaistava. Arvioinnissa olennaista on, olisiko taloudellista vahinkoa syntynyt, mikäli viestiä ei olisi julkaistu. Tässä artikkelissa ei syvennyt tarkemmin syy-yhteyttä koskevaan arviointiin.

Artikkelissa käsiteltävien kysymysten ulkopuolelle on rajattu myös luonnollisille henkilöille aiheutettujen taloudellisten vahinkojen korvausvastuukysymykset. Tällä juttutyypillä viitataan paitsi vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä säänneltyyn henkisen kärsimyksen korvaamiseen, myös niin sanotuille henkilöyhtiöille aiheutuneisiin taloudellisiin vahinkoihin tilanteissa, jossa viestin julkaiseminen ja sisältö ovat kohdistuneet henkilöyhtiön yhtiömieheen.³

3. Vahingonkorvausvastuun syntymisen oikeudellisista edellytyksistä

Julkaistun viestin aiheuttaman taloudellisen vahingon korvausvastuun syntymistä tulee käsitykseni mukaan arvioida vastuuperusteen osalta vaiheittain siten, ensiksi tulee arvioitavaksi vahingon aiheuttajan menettelyn tuottamus (VahL 2:1), tämän jälkeen

¹ Näin mm. Routamo – Ståhlberg – Karhu 2006 s. 302 alkaen.

² Esimerkiksi asiat KKO 2005:66 ja 2005:105, joissa KKO on ratkaisujensa perusteluissa käyttänyt puhtaan varallisuusvahingon käsitettä.

³ Tällaisia juttutyyppejä on oikeuskäytännössä käsitelty pääasiassa rikosprosesseissa tapauksissa, joissa elinkeinonharjoittajan kilpailija tai elinkeinonharjoittajan toimintaan tyytymätön asiakas kirjoittaa keskustelupalstoille tai muutoin julkaisee herjaavia tai muutoin virheellisiä viestejä kyseisen elinkeinonharjoittajan toiminnasta.

vahingon aiheuttaneen menettelyn rikosoikeudellinen luonne taikka erittäin painavien syiden olemassa olo (VahL 5:1) sekä viimesijaisesti arviointi, kuuluuko viestin julkaiseminen julkaisijan sananvapauden piiriin.

Jotta viestin julkaisijalle syntyisi vahingonkorvausvastuu julkaistun viestin aiheuttamasta taloudellisesta vahingosta, tulee vahingon olla aiheutettu vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n säätämällä tavalla tahallisesti tai tuottamuksella. Tämän lisäksi vahingon tulee vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n mukaan olla aiheutettu rangaistavaksi säädettyllä teolla tai että vahingon korvaamiseen on erittäin painavia syitä. Viimeisenä tekijänä tulee arvioida viestin julkaisemisesta perustuslain turvaaman sananvapauden näkökulmasta. Mikäli viestin julkaisemisen katsotaan kuuluvan julkaisijan sananvapauteen, ei korvausvastuuta syntyisi.

Käsittelen kutakin korvausvastuun syntymisen kriteeriä jäljempänä erikseen. Merkityksellistä on myös huomata, että edellä mainitut korvausvastuun perusteet eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan esimerkiksi tuottamuksen aste voidaan ottaa huomioon myös erittäin painavien syiden olemassa oloa arvioitaessa.

3.1. Tahallisuus tai tuottamus

Vahingonkorvausvastuu julkaistun viestin aiheuttamasta taloudellisesta vahingosta edellyttää, että vahinko on aiheutettu tahallisesti tai tuottamuksella.

Tuottamusvastuun kriteerit vaihtelevat vahinkolajeittain. Varallisuusvahinkoja koskevassa tuottamusarvioinnissa kiinnitetään huomiota erilaisiin tekijöihin kuin henkilö- tai esinevahingoissa. Henkilö- ja esinevahinkoja koskevassa oikeuskäytännössä on vakiintuneesti kiinnitetty huomiota vahingon aiheuttajan riskinottoon ja sen hyväksyttävyyteen. Sen sijaan puhtaan varallisuusvahingon tilanteissa erityisesti julkaistujen viestien aiheuttamissa vahingoissa on otettu huomioon vahingon aiheuttajan intressejä toiminnalleen, selvittämismuutoksia viestin sisällön oikeellisuudesta sekä toiminnan yhteiskunnallista merkitystä.⁴ Merkitystä erityisesti lehdistön vahingonkorvausvastuussa voidaan antaa myös viestin julkaisijan käyttämien menettelytapojen yleiselle hyväksyttävyydelle, hyvän lehtimiestavan noudattamiselle sekä vahingon aiheuttajan asiantuntemukselle sen arvioimiseksi, onko toiminnassa noudatettu vaadittavaa huolellisuutta.⁵

Ohjelma- tai julkaisutoiminnassa julkaistuilla viesteillä aiheutettujen vahinkojen korvaamiskysymyksissä korostettua merkitystä on annettu viestin julkaisijan ja sen kirjoittajan selvittämismuutoksille. Käytännössä kysymys vahingonkorvausvastuusta syntyy tilanteissa, joissa julkaistu viesti on sisältänyt virheellisiä tai muutoin vihjailevia tietoja, joilla on ollut vahingollinen vaikutus toisen elinkeinotoimintaan. Oikeuskäytännössä vahinko on katsottu aiheutetuksi tuottamuksellisesti tilanteessa,

⁴ Hemmo 2005 s. 25–26.

⁵ Näin esimerkiksi Tiilikka 2007 s. 237–270 sekä myös Tiilikka 2009 s. 617–622. Ks. myös tämän kirjoituksen valmistumisen jälkeen julkaistu kirjoitus Tiilikka 2009.

jossa virheellisten tietojen julkaisu on aiheuttanut toiselle taloudellista vahinkoa ja tietojen oikeellisuus olisi ollut julkaisijan selvitettävissä. Merkitystä on julkaistun viestin aiheuttaman vahingon korvausvastuussa annettu myös hyvän lehtimiestavan rikkomiselle siten, että hyvän lehtimiestavan rikkomisen olosuhteissa, joissa vahingon synty on ilmeistä, katsottiin tuottamukselliseksi vahingon aiheuttamiseksi.⁶

3.2. Taloudellisen vahingon korvaamisen erityispiirteistä

Taloudellisen vahingon korvaamisesta säädetään vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:ssä. Säännös on taloudellisen vahingon korvaamisen osalta edelleen alkuperäisessä vuoden 1974 vahingonkorvauslain kirjoitusmuodossa. Säännöksen mukaan milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

Käytännössä soveltamisongelmia on erityisesti säännöksen voimaantulon alkuvaiheissa aiheuttanut se, että säännös sai lopullisen kirjoitusmuotonsa vasta eduskuntakäsittelyssä. Hallituksen esitys vahingonkorvauslaiksi (HE 187/1973 vp.) ei sisältänyt perusteluja siitä, mitä erittäin painavilla syillä on tarkoitettu. Erittäin painavien syiden vaatimusta ei avattu myöskään vahingonkorvauslain uudistuksen yhteydessä vuonna 2004 ja siihen liittyvässä hallituksen esityksessä vahingonkorvauslain muuttamiseksi (HE 167/2003 vp.)⁷

Näin ollen kysymys erittäin painavista syistä on jätetty kokonaisuudessaan oikeuskäytännössä harkittavaksi. Säännös jättää jo sanamuotonsa perusteella tuomioistuimelle laajan harkintavallan arvioida vahingonkorvausvastuun syntymistä.⁸

3.3. Rangaistavaksi säädetty teko

Rangaistavaksi säädetyllä teolla tarkoitetaan vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n mukaan sellaista laissa kriminalisoitua menettelyä, josta voidaan tuomita rangaistus-

⁶ Ratkaisussa KKO 1991:79 vahingonkorvausta tuomittiin ja artikkelin julkaisijan katsottiin toimineen huolimattomasti, koska ei ollut selvittänyt artikkelissa julkaistujen tietojen oikeellisuutta. Tuomiossa oli arvioitavana kysymys myös VahL 5:1 erittäin painavista syistä.

⁷ Tarkemmin vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n puhtaan varallisuusvahingon säännöksen synnystä ovat kirjoittaneet Matti Ylöstalo artikkelissaan Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n tulkintaa (Lakimies 1975 s. 238–243) sekä Eero Routamo artikkelissaan Varallisuusvahingon korvaamisen ongelmia (Lakimies 1985 s. 74–86).

⁸ Ylöstalo on artikkelissaan (Ylöstalo 1975) arvioinut pian lain voimaantulon jälkeen kysymystä, mitä erittäin painavat syyt voisivat kattaa. Ylöstalon mukaan lain suhteellisen tiukka sanamuoto saattaa johtaa aiheettomaan pidättyvyyteen varallisuusvahinkojen korvaamisessa. Ylöstalo on artikkelissaan nostanut erityisesti esiin hyvän tavan vastaisen menettelyn elinkeinotoiminnassa sellaisena perusteenä, joka saattaa johtaa vahingonkorvausvastuuseen.

seuraamus. On huomattava, että rangaistava teko vahingonkorvausvastuun edellytyksenä tarkoittaa rangaistusta in abstracto. Lainvalmisteluasiakirjoista ilmenee, että riittävänä on pidetty sitä, että teosta on säädetty rangaistus.

Näin ollen vahingonkorvausvastuu voidaan katsoa syntyvän, vaikka vahingonaiheuttajaa ei konkreettisesti tuomittaisikaan rangaistukseen, mikäli on selvää, että viestin julkaiseminen olisi ollut menettelynä rangaistavaa. Kysymys saattaa julkaistun viestin aiheuttamissa vahingonkorvausasioissa nousta esiin tilanteissa, jossa julkaistun viestin kirjoittajaa ei saada esitutkinnassa selvitettyä tai rangaistuksen tuomitseminen ei muusta syystä tule kyseeseen.

Oikeuskäytännössä merkittävin jutturyhmä, joka on koskenut rangaistavaksi säädettyllä teolla aiheutettua vahinkoa ja julkaistun viestin sisältöä, on kohdistunut rikoslain 24 luvussa säädettyihin kunnianloukkauksiksiin, yksityiselämää loukkaaviin tiedon levittämisrikoksiksiin tai sananvapauslain mukaisiin päätoimittajarikkomuksiin. Rikoslain 24 luvun uudistuksen yhteydessä 1.10.2000 voimaan tulleella lailla (531/2000) supistettiin kunnianloukkauksien asianomistajien piiriä aikaisemmasta oikeuskäytännöstä poiketen siten, että kunnianloukkauksen kohteena voi olla ainoastaan luonnollinen henkilö.⁹ Näin ollen elinkeinonharjoittajan mahdollisuus saada korvausta julkaistun viestin aiheuttamasta vahingosta ei enää lain voimaantulon jälkeen voi perustua rikoslain 24 luvussa säänneltyihin rikoksiin. Säännöstä ovat kuitenkin poikkeuksena itsenäiset ammatinharjoittajat, jotka voivat luonnollisina henkilöinä olla kunnianloukkauksien asianomistajia, ja samalla julkaistu viesti voi olla suorassa syy-yhteydessä heidän elinkeinotoiminnalleen aiheutuneeseen taloudelliseen vahinkoon.

Kunnianloukkauksien asianomistajapiirin supistaminen vaikeuttaa elinkeinonharjoittajien mahdollisuuksia saada korvausta julkaistun viestin sisällön aiheuttamista taloudellisista vahingoista. Edellytystä, että vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädettyllä teolla, on pidettävä vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n pääsääntönä.

Koska elinkeinonharjoittaja ei enää rikoslain 24 lukuun tehtyjen muutosten jälkeen voi saada kunnianloukkauksissa asianomistajan statusta, jää elinkeinonharjoittajalle aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen arvioitavaksi vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n jälkimmäisen korvausperusteen, eli erittäin painavien syiden olemassaolon varaan.

Toistaiseksi oikeuskäytännössä käsittelemätön näkökulma rangaistavaksi säädetyn teon ja julkaistun viestin aiheuttaman vahingon välisestä suhteesta on rikoslain 30 luvun 2 §:n kilpailumenettelyrikoksen tai sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnasta annetun lain (SopMenL, 1061/1978) 2 §:n ja 9 §:n mukaisen kilpailumenettelyrikkomuksen soveltuminen vahingonkorvausvastuun synnyttäväksi rangaistavaksi teoksi.

Rikoslain 30 luvun 2 §:n mukaan se, joka elinkeinotoiminnassa käyttää omaa tai toisen elinkeinotoimintaa koskevaa totuudenvastaista tai harhaanjohtavaa ilmaisua ja

⁹ HE 184/1999 vp. 9 §:n yksityiskohtaiset perustelut.

siten aiheuttaa toiselle elinkeinonharjoittajalle vahinkoa, on tuomittava kilpailumenettelyrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain 2 §:n mukaan elinkeinotoiminnassa ei saa käyttää totuudenvastaista tai harhaanjohtavaa ilmaisua, joka koskee omaa tai toisen elinkeinotoimintaa ja on omiaan vaikuttamaan hyödykkeen kysyntään tai tarjontaan taikka vahingoittamaan toisen elinkeinotoimintaa. Elinkeinotoiminnassa ei myöskään saa käyttää asiaan kuulumattomia seikkoja sisältävää eikä esitustavaltaan tai muodoltaan sopimatonta ilmaisua, joka on omiaan vahingoittamaan toisen elinkeinotoimintaa. Lain 9 §:n mukaan joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo 2 tai 3 §:n säännöksiä, on tuomittava, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta, kilpailumenettelyrikkomuksesta sakkoon.

Vaikka rikoslain 30 luvun 2 § mukainen kilpailumenettelyrikos ja sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain 9 §:n mukainen kilpailumenettelyrikkomus ensisijaisesti koskevat kilpailevien elinkeinonharjoittajien välisiä suhteita, lain sanamuoto ei aseta estettä soveltaa lakia myös ohjelma- tai julkaisutoiminnanharjoittajan ja sellaisen toisen elinkeinonharjoittajan väliseen suhteeseen, jonka elinkeinotoimintaa julkaistussa artikkelissa on käsitelty.

Oikeuskäytännössä sekä lain esitöissä on vakiintuneesti katsottu, että elinkeinonharjoittajan käsitettä voidaan tulkita laajasti siten, että elinkeinotoiminnalla tarkoitetaan ammattimaisesti harjoitettua, taloudelliseen tulokseen tähtäävää toimintaa.¹⁰ Kilpailumenettelyrikoksen tunnusmerkistön mukaisten kiellettyjen ilmaisujen käytön ei myöskään lain sanamuodon mukaan tarvitse liittyä elinkeinonharjoittajan omaan markkinointiin taikka välittömästi oman markkina-aseman kilpailulliseen parantamiseen, vaan voi koskea mitä tahansa viestintää.

Koska ohjelma- ja julkaisutoiminnanharjoittajat lähes poikkeuksetta ovat myös liiketoiminnanharjoittajia, rikoslain 30 luvun 2 §:n ja sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain 2 §:n säännöksiä voidaan lähtökohtaisesti soveltaa myös heihin. Näin ollen estettä ei ole sille, että ohjelma- tai julkaisutoimintaa harjoittavalla elinkeinonharjoittajalla katsottaisiin olevan myös rikoslain 30 luvun 2 §:n ja SopMenL 9 §:n mukainen rikosvastuu julkaistun viestin sisällöstä. Tämä saattaa ohjelma- ja julkaisutoiminnassa julkaistujen viestien sisällön aiheuttamat taloudelliset vahingot vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n pääsäännön mukaisen korvausvastuun piiriin.

Katson, että mitään estettä ei ole sille, että kilpailumenettelyrikossäännöksiin vedottaisiin viestin julkaisijaa vastaan vahingonkorvausvastuun synnyttämiseksi. Kilpailumenettelyrikossäännösten ulottaminen koskemaan ohjelma- ja julkaisutoimintaa parantaisi vahinkoa kärsineen elinkeinonharjoittajan mahdollisuuksia korvauksen saamiseen.

¹⁰ Kilpailumenettelyrikoksen osalta HE 66/1988 vp. s. 81–82. Hallituksen esityksen mukaan kilpailumenettelyrikos liittyisi elinkeinotoiminnassa käytettyyn viestintään, esiintyisi pääsääntöisesti markkinoinnin yhteydessä, mutta voisi ilmetä myös muuna tiedottamisena. Elinkeinoonharjoittajan ja elinkeinotoiminnan käsitteiden laajan tulkinnan puolesta myös Lappi-Seppälä ym. 2008 s. 826–827.

3.4. Erittäin painavat syyt

Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n toisen korvausedellytyksen mukaan taloudellisen vahingon korvaaminen edellyttää erittäin painavia syitä.

Edellä on todettu, että lain sanamuoto muodostui kyseiseksi vasta eduskuntakäsittelyssä, joten lain valmisteluasiakirjoissa ei ole tarkemmin perusteltu sitä, minkälaisiin tilanteisiin säännöstä voitaisiin soveltaa. Lisäksi lain sanamuoto on hyvin avoin ja jättää tuomioistuimille laajan harkintavallan ulottaa tapauskohtaisesti vahingonkorvausvastuu myös muihin kuin rangaistavaksi säädettyillä teoilla aiheutettuihin taloudellisiin vahinkoihin.

Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty erilaisia kantoja kysymykseen erittäin painavien syiden soveltamistapauksista. Yhtäältä on katsottu, että vahingonkorvauksen tuomitseminen erittäin painavien syiden perusteella olisi lainsäädännössä tarkoitettu jonkinlaiseksi viimesijaiseksi varaventiiliksi tapauksiin, joissa korvauksen epääminen johtaisi kohtuuttomuuteen.¹¹ Lievemmän kannan mukaan säännöksen soveltaminen ja vahingonkorvauksen tuomitseminen ei edellyttäisi erityisen poikkeuksellisia olosuhteita, vaan kysymystä tulee arvioida avoimesti punniten korvauksen tuomitsemista puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja.¹²

Erittäin painavat syyt eivät sanamuotonsa puolesta rajaa mitään argumentteja mahdollisten korvausvastuuta puoltavien perusteiden ulkopuolelle. En näe, että säännöstä tulisi soveltaa ainoastaan hyvin rajoitettuihin tapauksiin soveltuvana poikkeussäännöksenä.

Oikeuskäytännössä on annettu runsaasti ratkaisuja, joissa on ollut kyse taloudellisten vahinkojen korvaamisesta ja erittäin painavista syistä. Oikeuskäytännön kirjavuudesta ja tapausten monimuotoisuudesta johtuen tarkastelu on perusteltua rajoittaa asioihin, joissa erityisen painavaa syytä on arvioitu nimenomaisesti julkaistun viestin sisällön aiheuttaman vahingon korvaamisen näkökulmasta.

Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä kysymystä julkaistun viestin sisällön aiheuttaman vahingon korvaamisesta on arvioitu aiemmin viitatussa tapauksessa KKO 1991:79. Tapaus koski asiaa, jossa lehdessä oli julkaistu virheellistä tietoa sisältänyt lastenvaunujen tuotetestin, jossa eräitä lastenvaunuja muun ohessa väitettiin turvatomiksi. Julkaistu arvostelu aiheutti kyseisiä lastenvaunuja markkinoineelle elinkeinonharjoittajalle taloudellista vahinkoa liikevaihdon vähentymisen muodossa.

Korkein oikeus katsoi tuomionsa perusteluissa, että artikkelin julkaisija oli vastuussa syntyneestä vahingosta. Korkein oikeus otti vahingonkorvauksen tuomitsemista puoltavina argumentteina huomioon muun muassa, että artikkeli sai laajaa julkisuutta, joka julkaisijan olisi viestiä julkaistessa tullut ymmärtää ja että merkittävä osa artikkelin tiedoista oli virheellisiä, peräisin kyseisen lastenvaunujen markkinoineen elinkeinonharjoittajan kilpailijalta ja tietojen todenperäisyys olisi ollut vaikeuksitta tarkastettavissa.

¹¹ Näin mm. Routamo – Ståhlberg – Karhu 2006 s. 305 alkaen.

¹² Hemmo 2005 s. 153–156.

Korkein oikeus antoi erittäin painavien syiden arvioinnissa erityistä merkitystä hyvän lehtimiestavan rikkomiselle yhdistettynä sisällöltään sellaisen artikkelin julkaisemiseen, jonka seurauksena taloudellisen vahingon synty on ilmeistä. Hyvällä lehtimiestavalla on perusteluissa viitattu nimenomaisesti faktatiedoiltaan virheellisten tietojen julkaisemiseen.

Näin ollen korkeimman oikeuden tuomion perustelut asettavat ohjelma- ja julkaisu-toimintaa harjoittavalle elinkeinonharjoittajalle korostetun huolellisuusveloitteen sellaisten julkaistavien faktojen todenperäisyyden selvittämiseksi, joiden julkaisu ilmeisellä tavalla aiheuttaisi toiselle elinkeinonharjoittajalle taloudellista vahinkoa. Korkeimman oikeuden tuomion perusteluita voidaan laajemmin tulkita siten, että mikäli korostettua huolellisuusvelvollisuutta selvittää faktatietojen oikeellisuus rikotaan, erittäin painavat syyt vahingonkorvauksen tuomitsemiselle tulevat sovellettaviksi.

Helsingin hovioikeus on ns. Nostokonepalvelua koskevassa asiassa arvioinut julkaistun viestin sisällön aiheuttaman taloudellisen vahingon korvaamista ja erityisten painavien syiden olemassa oloa.¹³ Tuomiossaan Helsingin hovioikeus katsoi, että erittäin painavia syitä korvauksen tuomitsemiselle ei ollut. Asiassa oli kyse tapauksesta, jossa Helsingin Sanomat oli julkaissut Nostokonepalvelut Oy:n toiminnasta sekä yhtiön vastuuhenkilöistä useita artikkeleja, joissa selvitettiin muun muassa poliisin käynnistämää esitutkintaa yhtiössä tapahtuneiksi epäiltyjen rikosten selvittämiseksi. Kyseiset artikkelit aiheuttivat Nostokonepalvelut Oy:lle ja sen vastuuhenkilöille taloudellista vahinkoa.

Hovioikeuden päätöksen perusteluista ilmenee, että asiassa arvioitiin lukuisia korvausvastuuta puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Hovioikeus arvioi korvausvastuuta nimenomaisesti erittäin painavien syiden näkökulmasta. Ratkaisevaksi korvausvastuusta vapautumisen perusteeksi todettiin lehdistön sananvapaus ja julkaistujen viestin sisällön yhteiskunnallinen merkittävyys.

Katson, että hovioikeuden ratkaisu korostaa tapauskohtaisten erityisolosuhteiden huomioon ottamista arvioitaessa vahingonkorvausvastuun edellytyksiä erittäin painavien syiden perusteella. Vaikka asiassa katsottiin toimittajan rikkoneen hyvää lehtimiestapaa ja aiheuttaneen asianomistajalle tuottamuksellaan taloudellista vahinkoa, erityisesti asian yhteiskunnallinen merkitys sekä toimittajan ja julkaisijan moitittavuuden asteen sekä vahingon määrän vähäisyys johtivat vahingonkorvausvaatimuksen hylkäämiseen.

Julkaistun viestin aiheuttaman taloudellisen vahingon korvaamisesta ja erittäin painavien syiden olemassaolosta on ollut kysymys myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2005:105. Tapauksessa erään haravan mallioikeuden haltija oli lähettänyt kilpailevan tuotteen jälleenmyyjille kirjeen, jossa väitettiin kilpailevan tuotteen loukkaavan mallioikeutta ja kiellettiin mallioikeutta loukkaava toiminta. Myöhemmin oli oikeudenkäynnissä todettu, ettei kilpaileva tuote loukannut mallioikeutta. Korkein oikeus katsoi tuomiossaan, että mallioikeuden haltijan menettelytapa oli vallinneessa tilanteessa sopimaton ja että asiassa oli erittäin painavat syyt vahingonkorvauksen tuomitsemi-

¹³ Helsingin hovioikeus 6.6.2003 nro 3427/2003 (S 01/2784).

seen. Korkeimman oikeuden tuomion perusteluissa ilmenevästi vahingonkorvausvastuun syntymiseen vaikuttivat mallioikeuden haltijan hyvän liiketavan vastainen menettely kohdistaa vaatimuksensa ensisijaisesti kilpailevan tuotteen jälleenmyyjiin eikä tuotteen liikkeelle laskijoihin. Korkeimman oikeuden tuomion perusteluista ei ilmene, että se olisi arvioinut vastaajayhtiön menettelyä kilpailumenettelyrikoksen tai kilpailumenettelyrikkomuksen tunnusmerkistön perusteella ja arvioinut vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n pääsäännön soveltumista tapaukseen.

Johtopäätöksenä erittäin painavista syistä taloudellisen vahingon korvaamisen edellytyksenä voidaan näin ollen todeta, että asia jää aina tapauskohtaisesti tuomioistuimen harkittavaksi. Oikeuskäytännön perusteella korvausvastuun syntymistä näyttävät puoltavan ainakin vahingon aiheuttajan hyvän tavan vastainen menettely, esimerkiksi hyvän lehtimiestävän rikkominen, vahingon aiheutumisen ilmeisyys, vahingon aiheuttamiseen tuottamuksen aste, vahingon aiheuttajan ammattitaito, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen asema sekä muut erityisolosuhteet.

On kuitenkin korostettava, oikeuskäytäntöä on olemassa suhteellisen niukasti, eikä se ole kaikilta osin vakiintunutta. Näin ollen tapauskohtaisille erityispiirteille tullaan oikeuskäytännössä jatkossakin todennäköisesti antamaan merkittävää painoarvoa.

4. Vahingonkorvausvastuu ja sananvapaus

Arvioitaessa julkaistujen viestien aiheuttamien vahinkojen korvaamista olennaista merkitystä tulee antaa myös perustuslain 12 §:n sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan turvaamalle sananvapaudelle.

Perustuslain 12 §:n mukaan: ”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä”. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukaan: ”Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisen siihen puuttumatta”.

Katson, että vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n säännöstä tulee julkaistun viestin aiheuttamien taloudellisten vahinkojen korvauskysymyksissä tulkita perusoikeusmyönteisesti. Vahingonkorvausvastuuta arvioitaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota myös sananvapauden toteutumiseen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut suuren määrän ratkaisuja artiklan 10 mukaisissa asioissa näkökulmasta, onko jäsenvaltio rikkonut ihmisoikeussopimuksen velvoitteita tuomitsemalla rangaistuksia tai vahingonkorvauksia menettelystä, joka olisi mahdollisesti kuulunut asianosaisen sananvapauden käyttämisen piiriin. Oikeuskäytännön runsaudesta ja osittain myös heterogeenisyydestä johtuen tässä artikkelissa ei ole mahdollista tiivistää ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä yksittäisiksi pääsäännöiksi. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin ratkaisuisaan yleisesti korostanut sananvapauden erityisasemaa perusoikeutena ja sananvapauden rajoituksia sellaisena

poikkeuksena pääsäännöstä, joita voidaan käyttää vain, mikäli rajoitus on välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useissa ratkaisuissaan katsonut Suomen valtion rikkoneen ihmisoikeussopimuksen velvoitteita tapauksissa, joissa toimittajia ja/tai julkaisutoiminnanharjoittajia on tuomittu rangaistuksiin ja vahingonkorvauksiin asioissa, jotka olisivat kuuluneet sananvapauden piiriin.¹⁴ Tuoreimmassa EIT:n ratkaisussa 10.2.2009¹⁵ ihmisoikeustuomioistuin katsoi artiklaa 10 loukatun, kun lehti oli tuomittu tuntuviin vahingonkorvauksiin useista petosrikoksista syytetyn henkilön kuvan julkaisemisesta. EIT:n tuomion perusteluista ilmenee, että sopimusloukkauksen perusteena olivat nimenomaisesti tuomitut vahingonkorvaukset. Artiklan 10 loukkauksen katsottiin tapahtuneen siitä syystä, että korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluista ei ilmennyt, miten lehtiartikkelin laatineen toimittajan sananvapaus oli asiassa tullut huomioiduksi.

Ihmisoikeustuomioistuin on myös asioissa *Selistö v. Suomi* sekä *Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi* tuominnut Suomen valtion artiklan 10 loukkaamisesta. Asiassa *Selistö v. Suomi* oli kyse lehdessä julkaistuista artikkeleista, joissa väitettiin muun muassa asian esitutkinta-aineistoon viitaten, että sairaalassa työskennellyt kirurgi olisi suorittanut leikkausoperaatioita humalassa, mikä olisi johtanut yhden potilaan kuolemaan. Asiassa *Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi* oli kysymys lehdessä julkaistuista artikkeleista, joissa kirjoitettiin kansanedustajan aviopuolison rikoksista kyseistä kansanedustajaa korostaen. Molemmissa asioissa ihmisoikeustuomioistuimen tuomion perusteluista ilmenee, että artiklan 10 loukkausta arvioitaessa on merkitystä annettu kansallisen tuomioistuimen tuomitsemille määrällisesti suurille vahingonkorvauksille.

Sananvapauden ja perustuslain 10 §:n mukaisen yksityiselämän suojan välisestä rajanvedosta on olemassa runsaasti myös kansallista oikeuskäytäntöä.¹⁶ Taloudellisen vahingon korvaamisen osalta oikeuskäytännössä on pääsääntöisesti katsottu, että mikäli viestin julkaiseminen on kuulunut viestin julkaisijan sananvapauden piiriin, vahinkoa ei ole aiheutettu tahallisesti taikka huolimattomasti eikä vahingonkorvausvastuuta synny.

Johtopäätöksenä sananvapauden vaikutuksesta vahingonkorvausvastuun syntymiseen voidaan todeta, että sananvapauden merkitys on erityisesti EIT:n oikeuskäytännön myötä korostunut, ja se tulee myös kansallisessa oikeuskäytännössä huomioida yhtenä vahingonkorvausvastuun syntymisen olennaisista tekijöistä.

¹⁴ Esimerkiksi EIT:n ratkaisut *Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi* (16.11.2004 numero 53678/00) ja *Selistö v. Suomi* (ratkaisu 16.11.2004 numero 56767/00).

¹⁵ EIT:n ratkaisu asiassa *Eerikäinen ym. v. Suomi*, (10.2.2009 numero 3514/02).

¹⁶ Muun muassa korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 2005:1, 2005:82, 2006:10, 2006:62, 2007:70, 2008:10 ja 2009:3.

5. Lopuksi

Vahingonkorvausvastuun syntyminen ohjelma- tai julkaisutoiminnanharjoittajalle julkaistun viestin aiheuttamasta taloudellisesta vahingosta on riippuvainen toisaalta vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n ja 5 luvun 1 §:ssä säädettyistä edellytyksistä sekä toisaalta perustuslain 12 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa turvatun sananvapauden käsitteen tulkinnasta.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n tietty epämääräisyys ja tulkinnanvaraisuus johtaa siihen, että vahingonkorvausvastuun syntymisen edellytyksiä on suhteellisen vaikea ennakoita.

Ottaen kuitenkin huomioon EIT:n sananvapausmyönteisen oikeuskäytännön erityisesti asioissa, joissa on katsottu olleen yleistä intressiä saattaa asia julkisuuteen, en pidä perusteltuna ainakaan voimakasta median itsesensuuria arkaluonteisten aiheiden käsittelyssä. Kuitenkin arkaluonteisten ja yksittäiselle taholle ilmeistä vahinkoa aiheuttavien aiheiden käsittely edellyttää kansallisen ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan medialta korostettua huolellisuusvelvollisuutta julkaistavien tietojen oikeellisuudesta.

Erityisesti kansallisille tuomioistuimille EIT:n oikeuskäytäntö asettaa korostetun perusteluvelvollisuuden sananvapausliitännäisten asioiden käsittelyssä. Tuomion perusteluista tulee ilmetä, miten sananvapautta ja mahdollisesti sen kanssa ristiriidassa olevia muita perusoikeuksia kuten esimerkiksi elinkeinonharjoittamisen vapautta tai omistusoikeutta on keskenään arvioitu.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvauslaiksi (*HE 187/1973 vp.*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (*HE 66/1988 vp.*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi (*HE 184/1999 vp.*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (*HE 167/2003 vp.*).

Hemmo, Mika: Selvitys puhdasta varallisuusvahinkoa koskevan sääntelyn uudistamistarpeesta. Oikeusministeriö, lausuntoja ja selvityksiä 2002:26.

Hemmo Mika: Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2005.

Journalistin ohjeet. Suomen journalistiliitto.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala Timo – Rautio Ilkka : Rikosoikeus. Helsinki 2008.

Routamo Eero: Varallisuusvahingon korvaamisen ongelmia. Lakimies 1985, s. 74–86.

Routamo, Eero – Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2006

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Vantaa 2007.

Tiilikka, Päivi: Julkaistun verkkoviestin sisällöstä aiheutuneen taloudellisen vahingon korvaaminen. *Defensor Legis* 2009, s. 606–630.

Ylöstalo Matti: Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n tulkintaa. *Lakimies* 1975, s. 238–243.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi (16.11.2004)

Selistö v. Suomi (16.11.2004)

Eerikäinen ym. v. Suomi (10.2.2009)

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO 1991:79

KKO 2005:1

KKO 2005:66

KKO 2005:82

KKO 2005:105

KKO 2006:10

KKO 2006:62

KKO 2007:70

KKO 2008:10

KKO 2009:3.

Hovioikeuksien ratkaisut

Helsingin hovioikeus 6.6.2003 nro 3427/2003 (S 01/2784)

Marika Siiki

Tekijänoikeuksiin ja verkkoviestintään liittyvät rikokset Helsingin hovioikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä

1. Johdanto

Verkkoviestinnän vaikutukset ulottuvat jo lähes kaikkialle. Kehitys on nähtävissä erityisesti tekijänoikeuden alalla, sillä verkkoviestinnällä on yhä suurempi merkitys tekijänoikeudellisissa riita- ja rikosasioissa. Ongelmia syntyy, kun tekijänoikeuden suojaama materiaalia levitetään verkossa. Kirjoituksessa tarkastellaan kymmentä tekijänoikeuksiin ja verkkoviestintään liittyvää rikosasiaa, jotka ovat saapuneet vuonna 2006 tai sen jälkeen Helsingin hovioikeuteen.¹ Tapauksista nostetaan esiin sellaisia kysymyksiä, jotka ovat mielenkiintoisia viestintäoikeuden näkökulmasta. Muutamaa asiaa käsitellään kuitenkin tarkemmin, koska suuressa osassa aineiston jutuista teko aika on päättynyt ennen tekijänoikeuslain ja rikoslain muutosten voimaantuloa 1.1.2006.

Tapauksia lähestytään viestintäoikeudellisten perusoikeuksien erityisesti sananvapauden näkökulmasta. Sen vuoksi kirjoituksen alussa selostetaan lyhyesti tekijänoikeuksia koskevat perusoikeudet ja viestintäoikeudellisista perusoikeuksista ne, jotka ovat yhteisiä tekijänoikeuteen liittyvien perusoikeuksien kanssa.

2. Tekijänoikeuteen liittyvät perusoikeudet viestintäoikeudellisten perusoikeuksien valossa

Tekijänoikeuksia suojataan ensisijaisesti Suomen perustuslain 15 §:n omaisuuden suojaa koskevilla säännöksillä. Nykyään on myös katsottu, että tekijän tekijänoikeuslain 3 §:n mukaiset moraaliset oikeudet² kuuluisivat tekijän itsemääräämisoikeuden piiriin Suo-

¹ Saman ajanjakson aikana Helsingin hovioikeudessa on käsitelty kaksi muutakin tekijänoikeuksiin liittyvää rikosasiaa, joilla ei ole ollut minkäänlaista liityntää verkkoviestintään, eikä niitä sen vuoksi käsitellä tässä kirjoituksessa. Lisäksi kirjoituksessa viitataan muissa tuomioistuimissa käsiteltyihin tapauksiin, joilla on yhtymäkohtia näihin kymmeneen asiaan.

² Moraalisten oikeuksien perusteella tekijällä on oikeus tulla mainituksi tekijänä eikä teosta saa muuntaa eikä esittää tekijää loukkaavalla tavalla.

men perustuslain 7 §:n³ nojalla ja tekijän kunniansuojaan perustuslain 10 §:n⁴ nojalla⁵. Tosin vielä tekijänoikeuskomitean VII mietinnössä katsottiin, etteivät moraaliset oikeudet nauttineet perustuslain suojaa, vaan niiden vahvan suojan takeena olivat tuolloin kansainvälisten sopimusten velvoitteet⁶.

Tiedollinen itsemääräämisoikeus ja kunniansuoja ovat myös keskeisiä viestintäoikeudellisia periaatteita⁷. Tiedollinen itsemääräämisoikeus nähdään usein tiedollisena vapautena vaikuttaa itseään koskevien tietojen käyttöön.⁸ Tekijänoikeuksien yhteydessä sillä on merkitystä erityisesti käyttäjien oikeuksia arvioitaessa, kun oikeudenhaltijat keräävät tietoja teosten käytöstä. Oikeudenhaltijoiden tulee kunnioittaa käyttäjien tiedollisen itsemääräämisoikeuden lisäksi yksityisyyden suojaa, kun käyttäjät hyödyntävät tietoverkkojen välityksellä oikeudenhaltijoiden teoksia. Tämä on oikeudenhaltijoidenkin edun mukaista ja markkinoiden kasvun edellytys, sillä yksityisyyden loukkaaminen saattaa johtaa käyttäjien boikottiin.⁹ Tämä on haaste teknisen kehityksen mahdollistamalle tehokkaalle tiedonvälitykselle¹⁰. Tekijän moraalisten oikeuksien suojaksi annetut säännökset suojaavat tekijän kunniaa, ja moraalisisista oikeuksista voi luopua vain rajoitetusti.¹¹ Teosta ei saa tekijänoikeuslain 3 §:n 2 momentin mukaan muuttaa eikä sitä saa esittää tekijän arvoa loukkaavalla tavalla.

Tekijän tekijänoikeuslain 2 §:n mukaiset taloudelliset oikeudet¹² perustuvat perustuslain 15 §:n omaisuuden suojaan. Tekijällä on perustuslain 18 §:n elinkeinonvapauteen perustuva oikeus hankkia toimeentulonsa luomallaan teoksella. Tekijällä on taloudellisten oikeuksiensa nojalla yksinomainen oikeus päättää teoksensa julkistamisesta ja julkaisemisesta.¹³ Julkaisematon teos kuuluu tekijän yksityisyyden piiriin.¹⁴ Tämän vuoksi julkaisemattoman teoksen levittäminen¹⁵ esimerkiksi internetissä laittomia kopioita jakamalla loukkaa omaisuudensuojan turvaaman tekijänoikeuden ohella tekijän yksityisyyttä.

³ Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen turvataan perustuslain 7 §:ssä. Näistä henkilökohtaisella vapaudella suojataan tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta (HE 309/1993 vp. s. 46).

⁴ Yksityiselämänsuoja turvataan perustuslain 10 §:ssä. Yksityiselämänsuojalla suojataan muun muassa yksityiselämää, kunniaa ja kotirauhaa. Käsitteet ovat yleisiä ja laaja-alaisia ja tämän vuoksi osin myös päällekkäisiä. ks. HE 309/1993 vp. s. 53.

⁵ HE 28/2004 vp. s. 141.

⁶ OPM 1992:4 s. 107.

⁷ Tiilikka 2007 s. 88.

⁸ Sorvari 2002 s. 272–273.

⁹ Kinnunen 2003 s. 88.

¹⁰ Tiilikka 2007 s. 87.

¹¹ OPM 1992:4 s. 100.

¹² Taloudellisiin oikeuksiin kuuluvat kappaleiden valmistaminen ja yleisön saataviin saattaminen.

¹³ HE 28/2004 vp. s. 142.

¹⁴ Harenko – Niiranen – Tarkela 2006 s. 3.

¹⁵ Julkaisemattomien teosten levittäminen on erittäin suuri ongelma kansainvälisessä viihdeteollisuudessa, mutta onneksi vielä varsin harvinaista Suomessa (Piratismi – kansainvälistä rikollisuutta, Antti Kotilaisen luento 5.10.2009 Helsingin käräjäoikeuden, Helsingin hovioikeuden ja oikeusministeriön järjestämässä tekijänoikeuskoulutuksessa).

Tekijänoikeuksiin liittyy kiinteästi myös sananvapaus. Sananvapaus on yksi keskeisin viestintäoikeuden perusoikeus. Sananvapaus sisältää viestin ilmaisemisen lisäksi oikeuden viestin vastaanottamiseen. Tekijänoikeudella suojataan sen sijaan vain kirjallista tai taiteellista muotoa. Tekijänoikeus ei siten kohdistu itse tietoihin, joten tekijänoikeus ei rajoita oikeutta mielipiteen ilmaisemiseen. Sananvapauskaan ei ole rajoitukseton, vaan sen käyttöä voidaan rajoittaa lainsäädännöksillä.¹⁶

Toisaalta sananvapauteen nojautuen on kyseenalaistettu koko tekijänoikeusjärjestelmän olemassaolo tietoyhteiskunnassa. Sananvapauteen kuuluvalla viestin vastaanottamisen oikeudella perustellaan perustuslain 16 §:n sivistyksellisten oikeuksien ohella monia tekijänoikeuden rajoitussäännöksiä. Sivistykselliset oikeudet turvataan perustuslain 13 §:n 3 momentin tieteen ja taiteen vapaudella, mutta perustuslain 20 §:n julistuksenomainen kulttuuriperinnön suoja sisältää lisäksi sivistyksellisen perusoikeuden aineksia.¹⁷ Viestintäoikeuden moniarvoisuuden yhteydessä painoviestintää koskeva sananvapaus on tulkittu eräänlaiseksi lehdistön ehdottomaksi elinkeinonvapaudeksi.¹⁸

Perusoikeuksien konfliktitilanteissa periaatteena on, ettei mikään perusoikeus ole lähtökohtaisesti toista tärkeämpi. Perusoikeusmyönteisen tulkinnan tarkoituksena on saavuttaa sellainen tulkintavaihtoehto, joka parhaiten edistää perusoikeuksien toteutumista.¹⁹ Ratkaisu on tehtävä punninnan avulla vastaamalla kysymyksiin, mikä painoarvo eri perusoikeuksille annetaan tapauksen tosiseikkojen arvioinnissa ja kumpi perusoikeus saa enemmän painoarvoa.²⁰

Tekijänoikeuslain esitöiden mukaan pohdittaessa perusoikeuksien suhdetta tekijänoikeuksien rajoitussäännöksiin on ensin arvioitava sitä, mikä merkitys tekijänoikeuden rajoitussäännöksillä on perusoikeuksien kannalta ja sen jälkeen, miten tekijänoikeutta tasapainotetaan muiden perusoikeuksien kanssa. Rajoitussäännös voi myös viedä erityisesti digitaalisympäristössä pohjan pois normaalilta, järkevältä ja kohtuulliselta tekijänoikeuden käytöltä.²¹ Koillinen ja Lavapuro puolestaan katsovat, että tekijänoikeus ei ole automaattisesti pääsääntö, vaan konkreettisessa tulkintatilanteessa vasta perusoikeuspunninnan jälkeen voidaan ratkaista, mikä on tapaukseen sovellettava pääsääntö eli asettaako normi tekijänoikeudelle rajan vai rajoituksen²².

¹⁶ HE 28/2004 vp. s. 142.

¹⁷ HE 309/1993 vp. s. 66.

¹⁸ Hoikka 2006 s. 141.

¹⁹ PeVM 25/1994 vp. s. 4.

²⁰ Huovila 2005 s. 94.

²¹ HE 28/2004 vp. 141.

²² Koillinen – Lavapuro 2002 s. 348.

3. Tietoverkkojen välityksellä tehdyt tekijänoikeuden loukkaukset

3.1. Taustaa

Ennen lain 822/2005 voimaantuloa vuoden 2006 alusta tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksenä oli ansiotarkoitus. Lainmuutoksella ansiotarkoitus poistettiin tietoverkkojen välityksellä tehtyjen tekijänoikeusrikosten tunnusmerkistöstä. Muutoksen tarkoituksena oli kattaa kaikki ne tapaukset, joissa toisiinsa verkotettujen tietokoneiden avulla loukataan tekijänoikeuksia tai lähioikeuksia²³. Aikaisemmin ansiotarkoituksen ei katsottu täytyneen, kun internetin vertaisverkkopalvelimiin saatettiin tekijän luvatta tekijänoikeudella suojattua aineistoa, mutta teokset internetiin laitannut henkilö ei saanut levitykseen saattamistaan teoksista muuta hyötyä kuin mahdollisuuden ladata muiden vastaavalla tavalla levitykseen saattamaa aineistoa. Ongelmana oli myös se, ettei tietoverkoissa tehtyjä rikoksia voitu tutkia, koska lainsäädännöstä puuttivat tehokkaat keinot. Esimerkiksi poliisilain 36 §:n mukaiset valtuudet olivat osoittautuneet tekijänoikeusrikkomusten osalta tehottomiksi, koska niistä seuraavaa rangaistusta ei täyttänyt kotietsinnän edellytyksenä olevaa vähimmäisrangaistuksen vaatimusta.²⁴

Aineistoon kuuluvista kymmenestä asiasta kolmessa teot oli tehty ennen 1.1.2006 voimaantullutta tekijänoikeuslain ja rikoslain muutosta. Näissä kolmessa asiassa oli kysymys vain ansiotarkoituksen täyttymisestä. Sen ei katsottu näissä asioissa täytyneen ja tekijät tuomittiin vain tekijänoikeusrikkomuksista.²⁵ Tapauksissa ensin käräjäoikeudet ja sen jälkeen hovioikeus katsoivat, että teoksia ei ollut saatettu yleisön saataviin ansiotarkoituksessa. Perusteluissa kiinnitettiin huomiota erityisesti siihen, että muutokseen johtaneessa hallituksen esityksessä oli katsottu, että suojattujen aineistojen laitton yleisön saataviin saattaminen oli tapahtunut ilman ansiotarkoitusta, koska menettelyllä oli vain aiheutettu aineistolla kauppaa tekeville yrityksille haittaa tai hankittu itselle tai muille ilmaista hyötyä²⁶. Tämän vuoksi aikaisemmin voimassa olleella lailla ei voitu puuttua vertaisverkoissa tehtyihin loukkauksiin.

Ratkaisujen perusteluissa viitattiin myös korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1999:115. Tapauksessa oli kysymys elektronisen postilaatikon välityksellä jaetuista tietokoneohjelmista, ja siinä korkein oikeus oli katsonut postilaatikon ylläpitäjän toimineen ansiotarkoituksessa. Olennainen ero näihin kolmeen tapaukseen on kuitenkin se, että korkeimman oikeuden ratkaisemassa tapauksessa postilaatikon ylläpitäjä oli saanut käyttäjiltä myös rahasuorituksia, joiden yhteismäärästä muodostui huomattava summa postilaatikon ylläpitäjän taloudellisiin oloihin nähden²⁷.

²³ HE 28/2004 vp. s. 136.

²⁴ HE 28/2004 vp. s. 72.

²⁵ HelHO 29.5.2007 nro 1718, HelHO 28.11.2007 nro 3850 ja HelHO 12.12.2007 nro 4033.

²⁶ HE 28/2004 vp. s. 72–73.

²⁷ Tästä huolimatta ennen hovioikeuden antamia ratkaisuja Tuusulan käräjäoikeus oli päättänyt lainvoimaiseksi jääneessä ratkaisussa toisenlaiseen lopputulokseen. Siinä käräjäoikeus katsoi, että vastaaja

Hovioikeuden ratkaisulinjaa voidaan siis pitää perusteltuna, joskaan se ei ole viestintäoikeudellisesta näkökulmasta kovinkaan mielenkiintoinen. Viestintäoikeudellisesti olennainen oli lainmuutos, jonka keskeisenä tarkoituksena oli muuttaa verkossa tai sen välityksellä tehdyt tekijänoikeuden loukkaukset ankarammin rangaistaviksi. Verkossa tehtyä tekijänoikeuden loukkausta onkin sen laajakantoisten vaikutusten vuoksi pidettävä huomattavan moitittavana.²⁸

3.2. Yleisön saataviin saattaminen

Rikoslain 49 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan joka – – tekijänoikeuslain säännösten vastaisesti – – loukkaa toisen oikeutta – – momentissa luettuihin teoksiin, lähetyksiin, esityksiin ja niin edelleen on tuomittava tekijänoikeusrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Säännös vastaa tältä osin aikaisemmin voimassa ollutta säännöstä²⁹. Vastaavasti tekijänoikeusrikkomuksesta rangaistaan tekijänoikeuslain 56 a §:n mukaan sitä, joka muun muassa – – saattaa teoksen yleisön saataviin tämän lain säännösten vastaisesti – –.³⁰ Rikoslain 49 luvun 1 §:n 3 momentin nojalla tekijänoikeusrikoksesta tuomitaan myös se, joka tietoverkkojen välityksellä loukkaa toisen oikeutta 1 momentissa mainittuihin suojan kohteisiin.

Rikoslaisissa tarkoitettuna tekijänoikeuslain vastaisena menettelynä tulee kysymykseen yleensä kappaleiden valmistaminen tai teoksen saattaminen yleisön saataviin, mutta rangaistavaa on myös moraalisten oikeuksien loukkaaminen. Sen sijaan tekijänoikeuslain muiden esimerkiksi 3 luvun tekijänoikeuden siirtymistä koskevien säännösten loukkaaminen ei ole rikoslain 49 luvun 1 §:ssä tarkoitettua toisen oikeuden loukkaamista.³¹ Rangaistussäännökset saavat sisältönsä tekijänoikeuslain säännöksistä ja yleisön saataviin saattaminen palautuu tekijänoikeuslain 2 §:n taloudellisia oikeuksia koskevaan säännökseen, joka uudistettiin tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisen yhteydessä. Hallituksen esityksen mukaan muutokset eivät tuoneet tekijän yksinoikeuksien piiriin uusia toimia eivätkä uusia oikeuksia. Muutoksen tarkoituksena oli selkeyttää yksinoikeuksien kokonaisuutta ja sitä, minkä yksinoikeuden piiriin mikäkin teko kuuluu. Tässä yhteydessä yleisön saataviin saattamisen käsite jaettiin aiemman kolmen sijaan neljään käsitteeseen: yleisölle välittämiseen, julkiseen esittämiseen, kappaleen levittämiseen ja julkiseen näyttämiseen. Näistä tietoverkoissa tapahtuva

oli käynyt kauppaa musiikkiedostoilla ja toiminut ansiotarkoituksessa, koska vastaajan keskeinen tarkoitus oli hankkia toiminnallaan vastikkeetta arvokkaita musiikkiedostoja itselleen. Ks. Tuusulan käräjäoikeus 28.2.2006 nro 267.

²⁸ Esimerkiksi tapauksessa HelHO 28.12.2006 nro 4034 tekijät tuomittiin tekijänoikeusrikoksista, kun he olivat tuoneet laittomasti maahan 897 äänilevyä.

²⁹ Momentin luetteloon lisättiin lailla (822/2005) vain kansanperinteen esitys.

³⁰ Aikaisemmin tekijänoikeusrikkomuksesta rangaistiin sitä, joka rikkoi tekijänoikeuslaissa tekijänoikeuden suojaksi annettua säännöstä.

³¹ Haarmann 2005 s. 345–346.

liikenne on lähinnä yleisölle välittämistä, kun teoksia esimerkiksi jaetaan vertaisverkossa.³²

Yleisölle välittäminen käsittää kaikki keinot, jolla tekijänoikeudellisesti suojattua aineistoa siirretään paikasta toiseen yleisön havaittavaksi. Etäisyydellä ei ole tässä yhteydessä merkitystä. Sen sijaan välittämisen mahdollistavien välineiden tarjoaminen ei ole välittämistä.³³ Tietoverkossa välittäminen tapahtuu tallentamalla teos sellaiselle palvelimelle, josta se on saatavissa riippumatta siitä, käyttääkö kukaan tarjottua tilaisuutta hyväkseen. Yleisölle välittämistä tapahtuu myös, kun tietoverkkoon kytketty käyttäjä sallii tietokoneensa muistin sisällön käyttämisen tietoverkon välityksellä muille verkon käyttäjille vertaisverkko-ohjelmiston avulla (peer to peer).³⁴ Hallituksen esityksen mukaan olennaista on se, kuka on tekijänoikeudellisesti merkityksellisen teon tekijä.³⁵ Teoksen välittää tietoverkossa yleisölle se henkilö, jonka aloitteesta ja vastuulla teos välitetään tietoverkossa tai teos on tietoverkkoon kytketyllä palvelimella yleisöön kuuluvien henkilöiden saatavilla.³⁶

3.2.1. BitTorrent -vertaisverkko

Yhdessä aineistoon kuuluvassa tapauksessa oli ansiotarkoituksen lisäksi kysymys tunnusmerkistön täyttymisestä muutoinkin³⁷. Tapauksessa tekijänoikeudella suojattua materiaalia oli levitetty BitTorrent-vertaisverkossa. Korkein oikeus on myöntänyt tapaukseen valitusluvan yleisön saataville saattamisen osalta.

A oli internetissä toimivan tiedostojenjakopalvelua varten ylläpidetyn niin sanotun vertaisverkon käyttäjänä toimittanut verkkoon käyttäjien saataville tekijänoikeuden suojaamien ohjelmistotiedostojen kuvaustiedostoja (torrent-tiedosto), joiden avulla verkon käyttäjien oli ollut mahdollista verkosta hankkia itselleen tekijänoikeuden suojaamia ohjelmistotiedostoja. Viimeksi mainittuja ohjelmistotiedostoja oli kuvaustiedostojen avulla ladattu verkosta, mutta ei kuitenkaan A:n omalta tietokoneelta. Kysymys siitä, oliko A menettelyllään luvattomasti saattanut tekijänoikeuden suojaamat ohjelmistotiedostot yleisön saataville ja siten syyllistynyt tekijänoikeusrikkomukseen.³⁸

Kysymys on merkittävä, koska ongelma palautuu edellä todetuin tavoin tekijänoikeuden suojauslain 2 §:n mukaisen välitysoikeuden loukkaamiseen ja tässä tapauksessa erityisesti tekijänoikeuslain 2 §:n mukaisen välitysoikeuden loukkaamiseen. Jo ennen lainmuutosta (821–822/2005) vertaisverkkolevitys oli tekijänoikeusrikkomuksena rangaistavaa. Muutoksen jälkeen vastaava loukkaus voi tulla rangaistavaksi myös tekijänoikeusrikkomuksena.

³² HE 28/2004 vp. s. 77–78. Ks. myös Sorvari 2005 s. 199.

³³ HE 28/2004 vp. s. 77–78, Sorvari 2007 s. 121 ja Harenko – Niiranen – Tarkela 2006 s. 36.

³⁴ HE 28/2004 vp. s. 78.

³⁵ Tällä tarkoitetaan sitä, kuka on valmistanut teoksesta kappaleen tai saattanut teoksen yleisön saataville.

³⁶ HE 28/2004 vp. s. 78.

³⁷ HelHO 28.11.2007 nro 3865.

³⁸ VL 2008-80, joka on myönnetty asiaan HHO 28.11.2007 nro 3865.

Tapauksessa käräjäoikeus katsoi, ettei asiassa ollut esitetty selvitystä siitä, että vastaaja olisi omalla koneellaan pitänyt syytteessä tarkoitettuja tiedostoja hallussaan tai la-dannut niitä vertaisverkosta omalle koneelleen. Käräjäoikeus kuitenkin katsoi, että Finreactor-verkossa tiedosto saadaan ladatuksi useilta uudelle lataajalle tuntematto-miksi jääviltä koneilta. Näin ollen vastaajan oli pitänyt käsittää, että Finreactorin käyttä-jät saivat Finreactorin kuvaustiedostojen avulla haluamansa tiedostot, eikä uusien la-taajien osalta tällöin ollut eroa sillä, oliko ladattava tiedosto Finreactor-vertaisverkon käyttäjän koneella vai ei, kun vastaajan tarkoituksena oli ollut saattaa syytteessä tarkoi-tetut teokset muiden vertaisverkon käyttäjien saataville. Näillä perusteilla käräjäoikeus rinnasti vastaajan menettelyn siihen, että vastaaja olisi saattanut hallussaan olleita teoksia saataville vertaisverkkoon. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua.³⁹

Käräjäoikeuden johtopäätös on mielestäni lainsäätäjän tarkoituksen mukainen, koska vastaaja pyrki saattamaan laitonta materiaalia vertaisverkkolevitykseen ja kun teoksen hallituksen esityksen mukaan välittää tietoverkossa yleisölle se henkilö, jonka aloit-teesta ja vastuulla teos välitetään henkilöiden saataville. Rikosoikeudellinen vastuu yleisön saataviin saattamisesta esimerkiksi työntekijän työtehtävien osana suoritta-masta teknisestä tallennustoimesta voi olla työnantajalla.⁴⁰

Asiassa keskeisintä on kuitenkin ratkaista, kuka on tekijänoikeudellisesti merkityk-sellisen teon tekijä. Tämä periaate ilmenee myös ennen lainmuutosten (821–822/2005) voimaantuloa annetuista korkeimman oikeuden ratkaisuksista KKO 1996:43⁴¹, KKO 1999:8⁴², KKO 2001:42⁴³, KKO 2003:88⁴⁴. On kiinnostavaa nähdä, millaiseen lopputu-lokseen korkein oikeus asiassa päätyy, sillä korkein oikeus on myöntänyt myös erääs-

³⁹ HelHO 28.11.2007 nro 3865.

⁴⁰ HE 28/2004 vp. s. 78.

⁴¹ Ohjelmiston tekijänoikeuslain vastaiseksi käyttämiseksi ei katsottu sitä, että toimitusjohtaja oli luovut-tanut ohjelmiston lähdekoodin eli alkukielisen kappaleen toiselle saman alan yritykselle ohjelmistokap-paleiden valmistusta ja levitystä varten.

⁴² A oli videoalan yrityksen nimissä myynyt erän elokuvateoksia sisältäneitä videokasetteja vuokraus-oikeuksineen toiselle yritykselle ilman teosten tekijänoikeuden haltijan lupaa siten, ettei vuokrausoi-keuksien luovutus ollut tekijänoikeuslain 28 §:n mukaan sallittu. A:n ei katsottu videokasetit luovuttaes-saan levittäneen teosten kappaleita yleisön keskuuteen lain 2 §:n vastaisesti. Sopimalla vuokrausoi-keuksien edelleen luovuttamisesta lain 28 §:n vastaisesti A ei ollut myöskään rikkonut tekijänoikeuden suojaksi annettua säännöstä eikä käyttänyt teoksia lain vastaisesti. Syyte tekijänoikeusrikkomuksesta sekä hyvitys- ja korvausvaatimukset hylättiin.

⁴³ Korkein oikeus katsoi, että teoksen lainvastaisella käyttämisellä tarkoitetaan sellaista menettelyä, jolla loukataan lain 2§:ssä tarkoitettuja tekijän oikeuksia. Lainvastaista käyttämistä on siten luvaton kappaleiden valmistaminen teoksesta ja sen saattaminen yleisön saataviin muun muassa tarjoamalla myytäväksi tai levittämällä sitä muutoin julkisesti yleisön keskuuteen.

⁴⁴ A on myynyt lisenssiasiakirjat, jotta ostajat ovat voineet ottaa käyttöönsä niissä tarkoitettun tietokoneoh-jelman. Ohjelman käyttäminen on edellyttänyt sen asentamista tietokoneen kovalevyille ja siten ohjel-man kappaleen valmistamista. Lisenssiasiakirjat luovuttaessaan A on ollut mainituista seikoista tietoi-nen. A:n rikosoikeudellista vastuuta ei poista se, että lisenssiasiakirjan luovutuksensaaja on valmista-nut tietokoneohjelmasta kappaleen, vaan A:n vastuuta on pidettävä tekijävastuuna. Tämän vuoksi kor-kein oikeus katsoo, että A on syyllistynyt luvattomaan tietokoneohjelman valmistamiseen mainittujen 74 erillisen lisenssiasiakirjan osalta.

sä toisessa BitTorrent-vertaisverkkolevitystä koskevassa asiassa⁴⁵ valituslupan, jossa kysymyksenasettelu on seuraava.⁴⁶

A oli internetissä toimivan tiedostojenjakopalvelua varten ylläpidetyn niin sanotun vertaisverkon käyttäjänä toimittanut verkkoon käyttäjien saataville tekijänoikeuden suojaaman ohjelmistotiedoston kuvaustiedoston (torrent-tiedoston), jonka avulla verkon käyttäjien oli ollut mahdollista verkosta hankkia itselleen ohjelmistotiedosto. A oli omalta tietokoneeltaan sallinut yhden henkilön ladata itselleen kuvaustiedoston tarkoittaman ohjelmistotiedoston, jonka lisäksi viimeksi mainittu tiedosto oli kuvaustiedoston avulla ladattu verkosta 102 kertaa. Kysymys siitä, oliko A luvattomasti saattanut tekijänoikeuden suojaaman ohjelmistotiedoston yleisön saataville siltä osin kuin se oli ladattu muutoin kuin hänen omalta tietokoneeltaan ja siten syyllistynyt tekijänoikeusrikkomukseen.⁴⁷

3.2.2. DirectConnect -vertaisverkko

Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 13.8.2009 nro 2014, jossa tekijänoikeudella suojattua materiaalia oli levitetty DirectConnect-vertaisverkon välityksellä, tekoaika oli alkanut vanhan lain ja päättynyt uuden lain aikana. Tapauksessa vastaaja oli valmistanut luvatta kopioita tekijänoikeudella suojatusta materiaalista ja saattanut luvatta valmistamiaan teoksia yleisön saataviin. Tapaus poikkesi edellä esitetystä BitTorrent tapauksesta siinä, että jakamisen ja laatumisen oli osoitettu tapahtuneen vastaajan koneelta. Vastaaja kiisti syytteen väittäen, että joku muu oli saattanut mainitut teoskappaleet hänen tietokoneeltaan levitykseen. Käräjäoikeus hyväksyi syytteen, eikä hovioikeus muuttanut käräjäoikeuden lopputulosta.⁴⁸

Hovioikeudessa kysymys oli lähinnä siitä, oliko vertaisverkkolevitys tapahtunut vastaajan tieteen vai ei. Lisäksi asiassa oli kysymys hyvitysvastuusta ja hyvityksen määrästä, joihin ei tässä kirjoituksessa enemmälti puututa. Hyvitykseen liittyy kuitenkin yksi keskeinen kysymys, sillä hyvityksen osalta vastaaja vetosi siihen, että asiassa ei ollut selvitetty, oliko levitetyn aineiston joukossa myös tekijänoikeudesta vapaata aineistoa. Asialla on merkitystä myös rikosvastuun kannalta, sillä tällaisen aineiston osalta rikosvastuukaan ei ole mahdollinen. Hovioikeus vähensi jaettujen ja ladattujen tie-

⁴⁵ KouVHO 13.11.2007 nro 1203.

⁴⁶ Vrt. Stockholms tingsrätt 17.4.2009 mål nr 13301-06 ns. Pirate Bay -tuomio, jossa BitTorrent-palvelun ylläpitäjät tuomittiin avunannosta tekijänoikeusrikoksiin, mistä heitä myös syytettiin. Tämäntyyppinen ratkaisu saattaisi olla perusteltu myös Suomessa, jos tekijävastuun ei katsota täytyvän. Toisaalta Tuusulan käräjäoikeus on tuoreessa lainvoimaiseksi jääneessä ratkaisussaan 6.11.2009 nro 1531 todennut yhteenvetona, että kun tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkistössä on käytetty niin sanotusti abstraktista vaaraa tarkoittavaa "on omiaan" -ilmaisua, tiedostojen jakamista on vertaisverkon lähtökohtaisen ominaisuuden vuoksi tapahtunut, vastaajien tietokoneilla on ollut muutakin ilmeisesti vertaisverkoista saatua tekijänoikeudella suojattua aineistoa ja kun pelkästään vertaisverkkoihin osallistuminen mahdollistaa laaja-alaisen loukkauksen eli huomattavan vahingon, kaikki vastaajat ovat syyllistyneet syyttäjän kertomaan tekijänoikeusrikokseen. Tapauksesta ei ilmene, mitä vertaisverkko-ohjelmaa oli käytetty, mutta ilmeisesti se on toiminut BitTorrent-ohjelman tapaan.

⁴⁷ VL 2008-79, joka on myönnetty asiaan KouHO 13.11.2007 nro 1203.

⁴⁸ HelHO 13.8.2009 nro 2014.

dostojen määrästä ne tiedostot, jotka se katsoi esitetyn näytön perusteella tekijänoikeudesta vapaaksi aineistoksi. Toisaalta hovioikeus katsoi, että tunnusmerkistön täyttymiseen vaikuttaa sekä ladattujen että jaettujen tiedostojen määrä.⁴⁹

Vastaavasti ratkaisussa HelHO 2007:14 oli kysymys DirectConnect-vertaisverkossa vanhan lain aikana tehdystä tekijänoikeusrikkomuksesta. Siinä vastaaja katsoi, ettei hän ollut syyllistynyt rikokseen, koska teosten kopioiminen ja levittäminen vertaisverkossa oli niin yleistä, että rikosvastuun syntyminen oli epäselvää. Lisäksi vastaaja väitti, että selvittämättä oli jäänyt se, oliko tiedostoja ladattu vastaajan koneelta sekä se, mikä oli ulkopuolisten lataamien tiedostojen määrä. Edelleen vastaaja väitti, että lataaminen olisi tapahtunut ilman hänen suostumustaan ja että osa aineistosta olisi ollut tekijänoikeuksista vapaata aineistoa.⁵⁰

Hovioikeuden perusteluissa otettiin nimenomaan kantaa vertaisverkossa tapahtuneeseen tekijänoikeuden loukkaukseen ja siihen, oliko vastaaja saattanut kopioimansa tekijänoikeussuojatut teokset tekijänoikeus lain 2 §:n vastaisesti yleisön saataviin. Asiassa vastaaja oli ladannut tietokoneelleen vertaisverkko-ohjelman, jonka avulla hän oli voinut kopioida muiden järjestelmässä olevien tietokoneilta tiedostoja. Muut olivat voineet ladata samalla tavalla tiedostoja vastaajan koneelta. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että vastaaja oli sallimalla muiden vertaisverkossa toimijoiden ladata tietokoneeltaan tekijänoikeussuojattuja teoskappaleita kielletyllä tavalla saattanut ilman tekijänoikeudenhaltijoiden lupaa valmistettuja teoskappaleita yleisön saataville. Edelleen hovioikeus katsoi, että vastaaja oli ollut tietoinen siitä, että teoskappaleista tullaan valmistamaan kopioita muiden vertaisverkkoon kuuluvien toimista ja tämän vuoksi hän oli myös vastuussa vertaisverkossa tapahtuvasta teoskappaleiden valmistuksesta. Hovioikeus totesi vielä, että toiminnan kielletty luonne oli yleisesti tiedossa sen yleisyydestä huolimatta.⁵¹

Ratkaisun HelHO 2007:14 osateot oli tehty ennen vuoden 2006 lainmuutosta, mutta sillä on edelleen merkitystä, koska vertaisverkkolevitys oli rangaistavaa jo ennen lainmuutosta tekijänoikeusrikkomuksena. Uuden lain myötä levittäminen muuttui vain välittämiseksi ja rikosnimike tekijänoikeusrikkomuksesta tekijänoikeusrikokseksi. Uuden lain voimaantultua suhtautuminen tietoverkoissa tehtyihin tekijänoikeuden loukkauksiin ankaroitui, mutta rikosvastuun edellytykset kopioinnin tai vertaisverkkolevityksen osalta eivät muuttuneet.

Nämä kaksi DirectConnect-vertaisverkoa käsittelevät tapaukset ovat luonnollisesti selkeämpiä rikosvastuun kannalta kuin korkeimmassa oikeudessa käsiteltävänä olevat BitTorrent-vertaisverkkoa koskevat asiat⁵², koska näissä DirectConnect-vertaisverkon tapauksissa lataaminen ja jakaminen pystyttiin kohdistamaan vastaajan tietokoneeseen.

⁴⁹ HelHO 13.8.2009 nro 2014.

⁵⁰ HelHO 2007:14.

⁵¹ HelHO 2007:14.

⁵² VL 2008-79, joka on myönnetty asiaan KouHO 13.11.2007 nro 1203, ja VL 2008-80, joka on myönnetty asiaan HelHO 28.11.2007 nro 3865.

3.2.3 Vertaisverkkolevitys sananvapauden näkökulmasta

Tekijänoikeutta on rajoitettu muun muassa yksityiseen käyttöön tapahtuvan valmistamisen osalta. Tekijänoikeuslain 11 §:n 5 momentissa säädettyä laillisen lähteen vaatimusta ei ole ulotettu tekijänoikeuslain 12 §:ssä säädettyyn yksityiseen käyttöön tapahtuvaan muutaman kappaleen valmistamiseen. Tämän vuoksi yksityiseen käyttöön voidaan valmistaa kappaleita ilman seuraamusjärjestelmän uhkaa myös sellaisesta teoksen kappaleesta, joka on valmistettu tai saatettu yleisön saataviin tekijänoikeuslain 2 §:n vastaisesti. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan tätä rajoitusta voidaan perustella esimerkiksi teoksen käyttäjän omaisuuden suojaan, sananvapauteen, yksityiselämän suojaan ja sivistyksellisiin oikeuksiin liittyvillä näkökohdilla⁵³ sekä hallituksen esityksen mukaan sillä, että yksityisessä piirissä tapahtuvan kappaleen valmistamisen vaikutukset eivät ulotu yksityisen piirin ulkopuolelle. Sen sijaan yksityisen piirin ulkopuolelle tapahtuva kappaleen levittäminen merkitsee tekijänoikeuden loukkausta.⁵⁴

Vertaisverkkolevityksen vaikutukset ulottuvat määräämättömän laajalle alueelle erityisesti, kun vertaisverkkoon tiedostoja tallentanut henkilö ei voi rajata vertaisverkkoon tallentamiensa tiedostojen leviämistä mitenkään. Tämän vuoksi yksityisen kopioinnin sallimisen taustalla vaikuttavilla perusoikeusnäkökohdilla ei ole samaa merkitystä vertaisverkkolevityksen osalta. Tekijänoikeuslain 2 §:n vastaisesti valmistettujen tai yleisön saataviin saatettujen kappaleiden vertaisverkkolevitystä ei voida myöskään perustella sananvapauden rajoittamisella, koska tekijänoikeuslain 2 § ei estä teosten sisältämien tietojen levittämistä. Tekijänoikeuslain 2 § rajoittaa vain teoskappaleiden valmistamista ja yleisön saataviin saattamista, sillä säännöksellä suojataan tekijän omaisuuden suojan piiriin kuuluvaa teoksen muotoa. Tämän vuoksi katson, että vertaisverkon ominaisuuksilla tai tavalla toimia ei näyttäisi olevan sananvapauden näkökulmasta kovin suurta merkitystä. Sen sijaan vertaisverkot voivat mahdollistaa tiedonlevityksen sellaisissa yhteiskunnissa, joissa sitä pyritään rajoittamaan.

4. Teknisen toimenpiteen loukkausrikkomus

4.1. Taustaa

Kahdessa Helsingin hovioikeuteen saapuneessa asiassa on kysymys teknisen toimenpiteen loukkausrikkomuksesta. Toinen on ratkaistu, mutta toinen ratkaistaneen vasta loppuvuodesta 2009.

Molemmissa tapauksissa⁵⁵ on kysymys DVD-levyjen CSS-suojauksen purkuohjelman levittämisestä internetissä. CSS-suojaus (Content Scrambling System) on useissa

⁵³ PeVL 7/2005 vp. s. 4.

⁵⁴ HE 28/2004 vp. s. 144.

⁵⁵ HelHO 22.5.2008 nro 1427 ja Helsingin kärjäoikeus 21.10.2008 nro 8247.

DVD-levyissä käytetty salausten menetelmä⁵⁶. Hovioikeudessa ratkaistu asia oli hylätty käräjäoikeudessa, mutta hovioikeus luki vastaajien syyksi teknisen toimenpiteen loukkauksirikkomuksen, mutta jätti vastaajat tuomitsematta rangaistukseen, koska menetellyn haitallisuutta pidettiin vähäisenä.⁵⁷ Asiassa haettiin valituslupaa korkeimmalta oikeudelta, mutta sitä ei myönnetty. Toisessa vasta käräjäoikeudessa ratkaistussa asiassa on kysymys teknisen toimenpiteen loukkauksirikkomuksen ohella julkisesta kehottamisesta rikokseen.

Molemmissa asioissa vastaajat kiistivät syytteen, koska CSS-suojauksia ei voitu pitää heidän mukaansa tehokkaana teknisenä toimenpiteenä, sillä vuodesta 1999 alkaen tarjolla oli ollut useita CCS-suojauksen kiertämiseen tarkoitettuja ohjelmia.⁵⁸ Tämä seikka oli riidaton molemmissa asioissa. Todistelun avulla oli lisäksi selvitetty, että suojauksen purkaminen ei ollut mahdollista vahingossa ja että purkaminen edellytti tietoteknistä asiantuntemusta.

4.2. Teknisen toimenpiteen kiertämisen kieltö

Teknisen toimenpiteen kiertämisen kiellosta säädetään tekijänoikeuslain 50a §:ssä, joka kuuluu seuraavasti:

Tämän lain mukaan suojatun teoksen suojana olevaa tehokasta teknistä toimenpidettä, jonka teoksen tekijä tai joku muu tekijän luvalla teosta yleisön saataviin saattaessaan on teoksen suojaksi asettanut, ei saa kiertää.

Tehokkaalla teknisellä toimenpiteellä tarkoitetaan tekniikkaa, laitetta tai osaa, joka on suunniteltu tavanomaisessa käyttötarkoituksessa estämään tai rajoittamaan teoksiin ilman tekijän tai oikeuksien muun haltijan lupaa kohdistuvia tekoja ja jolla tavoiteltu suoja saavutetaan.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos tekninen toimenpide kierretään salaustekniikoita koskevan tutkimuksen tai opetuksen yhteydessä taikka jos teoksen kappaleen laillisesti hankkinut tai haltuunsa saanut kiertää teknisen toimenpiteen teoksen saamiseksi kuultavilleen tai nähtävillään. Teoksesta, jota suojaava tekninen toimenpide on kierretty teoksen saamiseksi kuultaville tai nähtävillään, ei saa valmistaa kappaletta.

Mitä 1–3 momentissa säädetään, ei koske tietokoneohjelmaa suojaavaa teknistä toimenpidettä.

Tekijänoikeuslain 5a luvun säännöksillä on implementoitu tekijänoikeusdirektiivin (2001/29/EY)⁵⁹ 6 ja 7 artiklan säännökset. Hallituksen esityksen mukaan säännöksen

⁵⁶ Ks. [http://fi.wikipedia.org/wiki/CSS_\(suojaus\)](http://fi.wikipedia.org/wiki/CSS_(suojaus)), luettu 31.10.2009 klo 18:38.

⁵⁷ HelHO 22.5.2008 nro 1427.

⁵⁸ HelHO 22.5.2007 s. 2 ja Helsingin käräjäoikeus 21.10.2008 nro 8247 s. 2.

⁵⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/29/EY, annettu 22 päivänä toukokuuta 2001, tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa.

soveltamisalan piiriin pyrittiin saamaan kaikki tilanteet, joissa teknisiä toimenpiteitä todellisuudessa käytetään tekijänoikeudella suojattujen teosten suojana. Kiertämisenä pidetään toimia, joilla käytetty tekninen suojausmenetelmä tehdään tehottomaksi tai sen toimintaa vaikutetaan niin, ettei se enää toimi tarkoitetulla tavalla.⁶⁰

Toimenpiteitä pidetään tekijänoikeusdirektiivin 6 artiklan 3 kohdan mukaan tehokkaina, jos oikeudenhaltijat valvovat suojatun teoksen tai muun aineiston käyttöä pääsynvalvontatoimen tai suojauskeinon avulla, jolla tavoiteltu suoja saavutetaan. Hallituksen esityksen mukaan tehokkaita teknisiä toimenpiteitä ovat sellaiset tekniikat, laitteet ja osat, jotka on suunniteltu tavanomaisessa käyttötarkoituksessa estämään tai rajoittamaan teoksiin ilman tekijän tai oikeuksien muun haltijan lupaa kohdistuvia tekoja ja joilla tavoiteltu suoja saavutetaan. Digitaalisen ympäristön osalta todetaan, että suojaustarkoitus olisi saavutettu, kun käytetystä suojauskeinosta ilmenee jokaiselle sen suojaustarkoitus.⁶¹ Haarmann on katsonut, että suojaustoimenpide on riittävän tehokas silloin, kun suojaustarkoitus saavutetaan ja kun toimenpiteestä ilmenee suojaamisen tarkoitus eikä sitä voida yleensä purkaa tai kiertää vahingossa⁶².

Tekijänoikeusneuvosto katsoi lausunnossaan, joka oli pyydetty asian HelHO 22.5.2008 nro 1427 hovioikeuskäsittelyä varten, että tehokkaan teknisen toimenpiteen arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota suojausten purkamisen tehneiden henkilöiden tietoisuuteen oikeudenhaltijoiden halusta rajoittaa teoksen käyttämistä teknisellä toimenpiteellä, kiertämisen helppouteen ja yleisyyteen sekä eri käyttöjärjestelmien välisiin eroihin.⁶³ Pihlajarinne on ottanut kantaa tekijänoikeusneuvoston lausuntoon kommentaarissaan ja pitänyt kannanottoja perusteltuina. Samassa yhteydessä hän on katsonut, että suojan tarkoitus ei enää täyty, jos tekninen toimenpide ei ole purkamisen tai purkamista helpottavien ohjeiden ja ohjelmien yleistyessä teoksia suojaava.⁶⁴ Erityisesti perusoikeudet edellyttävät asian pohtimista.⁶⁵

Koillisen ja Lavapuron mukaan valtiosääntöinen suhteellisuusperiaate tulee ottaa huomioon arvioitaessa, kuinka paljon yksityisyyden suoja ja muita perusoikeuksia voidaan rajoittaa tekijänoikeuden suojaamiseksi. Tämä edellyttää punnintaa tekijänoikeuslain yksinomaisen määräysvallan ja kotirauhan suoja perustelevien perustuslain 10 §:n 3 momentin rajoitusedellytysten välillä. Erityisesti digitaaliympäristössä tekijöiden tulee aktiivisesti suojata teoksiaan tekijänoikeuden vastaiselta käytöltä.⁶⁶ Still puolestaan katsoo, että oikeudenhaltijoiden kohtuuttomat rajoituskeinot oikeuksien suojaamiseksi erityisesti digitaalisessa ympäristössä saattavat rajoittaa tekijänoikeuksien rajoitussäännösten soveltamista perusoikeuksien vastaisesti ja aiheuttaa te-

⁶⁰ HE 28/2004 vp. s. 123.

⁶¹ HE 28/2004 vp. s. 40 ja 124.

⁶² Haarmann 2005 s. 336.

⁶³ TN 2007:9 s. 12–13.

⁶⁴ Pihlajarinne 2008 s. 83.

⁶⁵ Samalla on toisaalta mietittävä, pitäisikö hyväksyä digitaaliympäristön ulkopuolelta ajatus, että vanhan lukon saa murtaa, jos ovi aukeaa vain kahvasta nykäisemällä.

⁶⁶ Koillinen – Lavapuro 2002 s. 346–347.

kijänoikeuden ja perustuslain 12 §:ssä suojatun sananvapauden välille jännitteisen suhteen. Näin erityisesti sen vuoksi, että tekijä voi määrätä viestin leviämisestä.⁶⁷

4.3. Teknisen toimenpiteen kiertämiskeinojen valmistamisen ja levittämisen kielloista

Teknisen toimenpiteen kiertämiskeinojen valmistamisen ja levittämisen kielloista säädetään tekijänoikeuslain 50b §:ssä, joka kuuluu seuraavasti:

Tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämisen mahdollistavia tai kiertämistä helpottavia laitteita, tuotteita tai osia ei saa valmistaa tai tuoda maahan yleisölle levittämistä varten tai Suomen alueelle kolmanteen maahan kuljetettavaksi, levittää yleisölle, myydä, vuokrata, mainostaa myytäväksi tai vuokrattavaksi eikä pitää hallussa kaupallisessa tarkoituksessa. Tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämisen mahdollistavia tai sitä helpottavia palveluja ei liioin saa tarjota.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuja laitteita, tuotteita tai osia taikka palveluja ovat sellaiset:

- 1) joita markkinoidaan, mainostetaan tai pidetään kaupan tehokkaiden teknisten toimenpiteiden kiertämiseksi;
- 2) joiden tarkoituksella tai käytöllä on tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämisen lisäksi vain vähäistä muuta kaupallista merkitystä; taikka
- 3) jotka on pääasiallisesti suunniteltu, tuotettu, mukautettu tai toteutettu siten, että niiden tarkoituksena on mahdollistaa tämän lain mukaan suojattuja teoksia suojaavien tehokkaiden teknisten toimenpiteiden kiertäminen tai helpottaa sitä.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei koske tietokoneohjelmaa suojaavaa teknistä toimenpidettä.

Haarmannin mukaan pykälässä tarkoitettujen kiellettyjen laitteiden ja palveluiden arvioinnissa ratkaisevaa on valmistajan pääasiallinen tarkoitus. Näitä laitteita ja palveluita markkinoidaan, mainostetaan tai pidetään kaupan tehokkaiden teknisten toimenpiteiden kiertämiseksi. Ominaisuuksiensa vuoksi niitä ei voida markkinoida itsenäisesti tai niiden tarkoituksena on mahdollistaa teoksia suojaavien tehokkaiden teknisten toimenpiteiden kiertäminen tai kiertämisen helpottaminen.⁶⁸ Edellytykset ovat vaihtoehtoisia, mutta ne on lueteltu laissa tyhjentyvästi direktiivin suhteellisuusvaatimuksen täyttämiseksi⁶⁹.

Tekijänoikeusneuvosto arvioi lausunnossaan, täyttikö kysymyksessä ollut menettely tekijänoikeuslain 50b §:ssä tarkoitettua menettelyä. Tässä arvioinnissa tekijänoikeusneuvosto katsoi, että purkuohjelman valmistaminen yleisön saataviin saattamiseksi oli vastoin tekijänoikeuslain 50b §:ää, mutta totesi, ettei verkossa tapahtunut levittäminen voinut olla pykälässä tarkoitettua levittämistä, koska tällä määritelmällä tarkoitet-

⁶⁷ Still 2008 s. 620.

⁶⁸ Haarmann 2005 s. 338–339.

⁶⁹ Harenko – Niiranen – Tarkela 2006 s. 451–452.

tiin kappaleen levittämistä. Sen sijaan tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kysymyksessä saattoi olla tekijänoikeuslain 50b §:n 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettu tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämisen mahdollistavan tai sitä helpottavan palvelun tarjoaminen.⁷⁰

4.4. Teknisen toimenpiteen loukkausrikkomus oikeuskäytännössä

4.4.1. Tehokas tekninen toimenpide

Helsingin hovioikeuteen saapuneissa tapauksissa⁷¹ on kysymys ennen kaikkea siitä, oliko CSS-suojaus tekijänoikeuslain 50a §:n tarkoittama tehokas tekninen toimenpide ja oliko suojaus estänyt tekijänoikeudellisesti relevantin käytön. Ratkaisujen perusteluissa kiinnitettiin huomiota siihen, mihin CSS-suojauksella pyrittiin ja kohdistuiko CSS-suojaus katseluun vai kopiosuojauksen purkamiseen eli tekijänoikeudellisesti relevanttiin toimintaan.

Tapauksissa vastaajat olivat menetelleet samalla tavalla. He olivat tietoisesti laati-
neet tai valmistaneet tietoverkossa tietokoneohjelman, jonka avulla oli mahdollista kiertää tai purkaa DVD-levyjen CSS-suojaus tai ainakin helpottaa suojauksen kiertämistä tai purkamista. He myös tiesivät, että ohjelma oli valmistettu vastoin oikeudenhaltijoiden tahtoa. Lisäksi riidatonta oli, että suojauksen purkamisen ei ollut asiantuntemalle henkilölle vaikeaa ja suojaus oli murrettu jo vuonna 1999. Asiat liittyivät toisiinsa myös siten, että Helsingin kärjäoikeuden ratkaisun 21.10.2008 nro 8247 vastaaja oli lähettänyt CSS-suojauksen purkuohjelman hovioikeuden ratkaisussa 22.5.2008 nro 1427 tuomitun vastaajan ylläpitämälle sivustolle ja julkaissut CSS-suojauksen purkuohjelman myös itse ylläpitämällään internetsivustolla.

Hovioikeus pohti ratkaisussaan erityisesti CSS-suojauksen tehokkuutta tekijänoikeusdirektiivin valossa ja katsoi, että direktiivin tarkoituksena oli turvata tekijänoikeuksien haltijoiden omaisuuden suoja erityisesti digitaalisessa ympäristössä. Hovioikeuden mukaan direktiivin suojaustarkoituksen käsite oli ymmärrettävä niin, että suo-
jauksella pyritään normaalissa käyttötarkoituksessa estämään tai rajoittamaan teoksiin tai aineistoon kohdistuvia tekoja, joihin ei ole saatu lupaa tekijänoikeuden tai lähioikeuden haltijalta. Tällöin tavanomainen käyttäjä ei voi kiertää suojausta omilla toimenpiteillään vahingossa. Oikeudenhaltijat olivat halunneet suojata DVD-levyt CSS-suojauksella ja näin ilmoittaneet, että suojauksen kohteena olevaa teosta voidaan käyttää vain rajoitetusti. Näihin seikkoihin perustuen hovioikeus katsoi, että kysymyksessä oli tehokas tekninen toimenpide, vaikka suojaus ei ollut enää lähimainkaan aukoton. Kärjäoikeuden mukaan kysymyksessä oli tehokas toimenpide, koska suojauksen purkamisen vaati tietoteknistä erityisosaamista, purkamisen ei ollut vahingossa mahdollista ja

⁷⁰ TN 2007:9 s. 15–16.

⁷¹ HelHO 22.5.2008 nro 1427 ja Helsingin kärjäoikeus 21.10.2008 nro 8247.

oikeudenhaltijat edelleen olivat käyttäneet suojausta viestittääkseen, että teosta voi käyttää vain rajoitetusti. Näillä perusteilla suojauksella oli tekijänoikeuslaissa tarkoitettu suojaustarkoitus ja se saavutettiin.

Tältä osin mielenkiintoisin kysymys on se, riittääkö hovioikeuden perusteluissa mainittu oikeudenhaltijoiden halu suojata teoksiaan digitaaliympäristössä jollain tietyllä suojaustoimenpiteellä osoittamaan sen, että kysymys on hallituksen esityksessä tarkoitettua suojauskeinosta, josta ilmenee jokaiselle toimenpiteen suojaustarkoitus.⁷² On täysin luonnollista, että oikeudenhaltijat haluaisivat saavuttaa suojaustarkoituksen mahdollisimman helposti, edullisesti ja yksinkertaisesti. Käyttäjille suojaustarkoitus saattaa kuitenkin ilmetä eri tavalla eri käyttöjärjestelmissä. Tämä johtuu tekijänoikeusneuvoston lausunnon mukaan siitä, että oikeudenhaltijat ovat tarjonneet joissakin käyttöjärjestelmissä lisensioitua avausohjelmaa. Lausunnon mukaan lisensiointi ja sen laajuus on tehokkuuden arviointiin vaikuttava tekijä, mutta lisensioinnin merkitystä arvioidessa on otettava huomioon myös se, miten lisensioitu käyttö poikkeaa tapauksen käytöstä.⁷³

Perusteluissaan hovioikeus ei pitänyt teoksen yksityistä käyttämistä tekijänoikeudellisesti relevanttina käyttönä. Suojauksen alkuperäisenä tarkoituksena oli varmistaa, etteivät DVD-levyjä ostaneet kuluttajat voisi tehdä luvattomia kopioita ostamistaan levyistä ja näin levittää levyjä vastoin oikeudenhaltijoiden tahtoa. Tämän vuoksi suojaus kohdistui tekijänoikeudellisesti relevanttiin käyttöön.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnon mukaan ohjelmapätkät, joista hovioikeuden ratkaisemassa tapauksessa oli kysymys, olivat sisältäneet kaksi A4 sivua konekielistä tekstiä. Tämän perusteella voi esittää perustellusti kysymyksen, kuinka helppoa tuollaisen ohjelmointitekstin käsittely on jonkin verran tietotekniikkaa tuntevalle henkilölle. Tilanne saattaa tietysti muuttua, jos ohjelmista muodostetaan sellainen versio, joka on tavallisen käyttäjän käytettävissä ilman ohjelmointiin tarvittavaa asiantuntemusta. Tämänäyttöisiä ohjelmia on ilmeisesti jo nyt lisensioituissa ohjelmissa, mutta ne toimivat ilmeisesti rajoitetummin kuin käräjäoikeuden ja hovioikeuden ratkaisemissa asioissa olleet ohjelmat.

Hovioikeuden ja käräjäoikeuden tuomioiden perustelut ovat varsin yhdenmukaisia ja ratkaisujen lopputuloksia voidaan pitää lain tarkoituksen mukaisina. Näin erityisesti sen vuoksi, ettei korkein oikeus ole myöntänyt hovioikeuden ratkaisemaan asiaan valituslupaa. Tehokkuuden perustelemisen osalta olisin kuitenkin kaivannut täsmällisempiä argumentteja.

4.4.2. Kiertämistä helpottava palvelu

Tapauksissa oli kysymys myös siitä, oliko CSS-suojausten purkuohjelma tekijänoikeuslain 50 b §:ssä tarkoitettu tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämistä helpottava palvelu ja oliko palvelua tarjottu tekijänoikeuslain 50b §:ssä tarkoitettulla tavalla. Näihin

⁷² HE 28/2004 vp. s. 124.

⁷³ TN 2007:9 s. 13–14.

liittyen perusteluissa otettiin kantaa myös siihen, olivatko levitetty viestit olleet palvelun välittämistä vai ns. yleistä keskustelua.

Hovioikeus katsoi, että kysymyksessä oli tekijänoikeuslain 50b §:ssä tarkoitettu tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämistä koskeva palvelu, koska suojauksen kiertämiseen tai kiertämisen helpottamiseen tarkoitettu palvelu oli esitetty yleisön saataviin toisen vastaajan ylläpitämällä sivustolla. Näissä olosuhteissa kysymyksessä oli tekijänoikeuslain 50b §:ssä tarkoitettu kiertämispalvelu, vaikka pelkän tiedon antamista siitä, miten purkaminen tapahtuu, ei sellaisena voida pitää⁷⁴. Tämän kysymyksen osalta vastaajat olivat katsoneet, että heillä olisi sananvapauteensa perusteella ollut oikeus ilmaista näkemyksiään ”organisoitu keskustelu” -palstalla.⁷⁵

Käräjäoikeus puolestaan katsoi, että vastaajan lähettämien sähköpostiviestien lähdekoodit mahdollistivat suojauksen kiertämisen tai purkamisen ja olivat siten tekstimuotoisia ohjelmointikielellä laadittuja tietokoneohjelmia eli tekijänoikeuslain 50b §:n tarkoittamia laitteita, tuotteita tai osia. Toimintaa pidettiin lain tarkoittamana palveluna, koska ohjelmia oli levitetty internetissä rajoittamattomalle ihmisjoukolla tarkoituksena tarjota kanava purkuohjelmien levitykseen. Ohjelmat olivat mahdollistaneet suojauksen purun ja vastaaja oli tietoisesti levittänyt ohjelmia ja syyllistynyt teknisen toimenpiteen loukkauksrikkomukseen.⁷⁶

Lakia säädettäessä tekijänoikeuslain 50b §:n osalta käytiin keskustelua siitä, voiko tietoverkossa käytävä julkinen keskustelu olla pykälässä tarkoitettua kiellettyä palvelua, mikä on myös säännöksen soveltamisen kannalta hyvin keskeinen kysymys⁷⁷. Jos kysymys on täysin avoimesta keskustelusta, sananvapauden rajoittuminen on säännöksen tarkoituskin huomioon ottaen hyvin lähellä. Tilanne luonnollisestikin muuttuu keskustelun organisoiduessa. Hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi ohjeiden antaminen yleisölle organisoidun tai kaupallisen palvelun puitteissa voi olla säännöksessä tarkoitettua purkupalvelua.⁷⁸ Tällaisesta tilanteesta oli kysymys hovioikeuden ja käräjäoikeuden ratkaisemissa asioissa, sillä ratkaisujen perusteluiden mukaan vastaajien tarkoituksena oli purkuohjelmien organisoitu tarjoaminen⁷⁹. Tapaukset osoittavat, millainen merkitys sananvapaudella on tämäntyyppisten kysymysten ratkaisemisessa. Sananvapaus on otettava huomioon, mutta konkreettisessa soveltamistilanteessa sen merkitys on sopeutettava tapauksen olosuhteisiin.

4.4.3. Julkinen kehottaminen rikokseen

Vain käräjäoikeudessa ratkaistussa asiassa vastaaja oli lisäksi syytteessä julkisesta kehottamisesta rikokseen, koska hän oli lähettämässään sähköpostiviestissä kehottanut

⁷⁴ Ks. myös HE 28/2004 vp. s. 126.

⁷⁵ HelHO 22.5.2008 nro 1427.

⁷⁶ Helsingin käräjäoikeus 21.10.2008 nro 8247.

⁷⁷ Harenko – Niiranen – Tarkela 2006 s. 451.

⁷⁸ HE 28/2004 vp. s. 126.

⁷⁹ HelHO 22.5.2008 nro 1427 s. 9 ja Helsingin käräjäoikeus 21.10.2008 nro 8247 s. 8.

kaikkia julkisesti levittämään yleisölle DeCSS-ohjelmaa ja muita tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämismenetelmiä. Lisäksi vastaaja oli eräässä toisessa viestissä kehottanut lukijoita kiertämään tehokkaita teknisiä suojauskeinoja julkaisemalla CSS-suojauksen purkava ohjelmakäsikirjat. Viestien sisällön osalta käräjäoikeus katsoi, että niissä selkeästi kehoitettiin teknisen toimenpiteen loukkausrikkomuksen tekemiseen. Ne oli julkaistu internetissä, ja ne olivat olleet kaikkien internetiä käyttävien luettavissa. Tämän vuoksi kysymyksessä olivat yleisesti tietoon saatetut kirjoitukset.

Menettelyllään vastaaja oli syyllistynyt julkiseen kehottamiseen rikokseen, koska vastaaja oli lähettänyt viestejään internetsivustoille, joiden tarkoituksena oli, että niille toimitetaan CSS-suojauksen purkuohjelmia. Sivustojen kävijämäärä ja käytössä ollut tunnusluettelo osoittivat, että toiminta oli organisoitua, mistä puolestaan aiheutui vaara rikoksen tekemisestä. Viestien sisältö ja rikoslain säännösten siteeraaminen puolestaan osoittivat, että vastaajan toiminta oli ollut tietoista ja tahallista.⁸⁰

Julkinen kehottaminen rikokseen on tyypillisesti sellainen rangaistussäännös, joka rajoittaa sananvapautta. Tämän vuoksi sen rangaistusalan täytyy olla suppea.⁸¹ Julkiseen kehottamiseen rikokseen sisältyy eräs kiinnostava seikka verrattuna tekijänoikeuslain 56e §:n teknisen toimenpiteen loukkausrikkomukseen: Rikoslain 17 luvun 1 §:n tunnusmerkistön edellyttämän julkisuuden olennaisena edellytyksenä on nimittäin laaja ja yksilöimätön vastaanottajajoukko⁸². Näin ollen pelkkä avoin keskustelu voi täyttää rikoslain 17 luvun 1 §:n tunnusmerkistön, mutta ei välttämättä tekijänoikeuslain 56e §:n mukaisen teknisen toimenpiteen loukkausrikkomuksen tunnusmerkistöä, koska tekijänoikeuslain 50b §:n mukaan edellytetään tietynasteista organisoitumista. Nämä edellytykset eivät kuitenkaan välttämättä ole ristiriidassa keskenään.

5. Muut vertaisverkkolevitykseen liittyvät ratkaisut

Hovioikeus on edellä selostettujen asioiden lisäksi ratkaissut kaksi muuta vertaisverkkolevitykseen liittyvää asiaa. Näistä toisessa oli kysymys vertaisverkkolevitykseen liittyvästä takavarikosta ja toisessa hovioikeusvaiheessa enää vanhentumisesta.⁸³ Tekijänoikeusrikoksen tai -rikkomuksen vanhentumiskysymykseen ei liity vastaajan sananvapautteen tai yksityisyyden suojaan liittyviä viestintäoikeudellisia ongelmia.

5.1. Tekijänoikeusrikosten vanhentuminen

Tapauksessa oli kysymys siitä, että vastaaja oli aloittanut vertaisverkkolevityksen ennen tekijänoikeuslain muutoksen voimaantuloa 1.1.2006 ja jatkanut sitä voimaantu-

⁸⁰ Helsingin käräjäoikeus 21.10.2008 nro 8247.

⁸¹ Majanen 2008 s. 372.

⁸² Majanen 2008 s. 373.

⁸³ HelHO 30.9.2008 nro 2718 ja HelHO 26.6.2009 nro 1752.

lon jälkeen. Teko-olosuhteissa ei ollut tapahtunut tämän ajanjakson aikana mitään merkittäviä muutoksia.⁸⁴ Ratkaisussaan hovioikeus katsoi, että tekijänoikeusrikoksen muutoksen taustalla ei ollut sellaisia perusteita, joiden perusteella olisi ollut aihetta arvioida osateoista koostuvan rikoksen käsilläoloa toisin kuin on vakiintuneesti tehty. Tämän vuoksi hovioikeus katsoi aikaisempaan oikeuskäytäntöön perustuen, että syyte-oikeuden vanhentumista arvioitaessa yhdeksi rikokseksi yksiköityjä osatekoja käsitellään yhtenä kokonaisuutena, jonka vanhentumisaika alkaa viimeisestä osateosta. Tällöin rikokseen sovelletaan jokaisen osateon osalta sen tekemisen aikana ollutta lakia, eikä lain ankaroituminen vaikuttanut vanhentumisen arviointiin.

5.2. Takavarikko

Takavarikkoasiassa oli kysymys siitä, että poliisi oli tietoverkossa tehtyä tekijänoikeusrikosta tutkiessaan takavarikoinut epäillyltä kahtena eri kertana muun muassa tietokoneen oheislaitteineen. Epäilty vaati takavarikon kumoamista ja esineiden palauttamista muun ohella opintoihinsa vedoten. Epäilty teko oli tehty ohjelmistoja käyttämällä, minkä vuoksi koko tietokoneen takavarikoimiselle ei ollut epäillyn mielestä perusteita ja että hukkaamiskielto olisi ollut riittävä pakkokeino. Tutkinnanjohtaja puolestaan katsoi, että tietokone oheislaitteineen oli välttämätön väline rikoksen tekemiselle ja että takavarikon edellytykset täytyivät. Asiassa oli syytä olettaa, että tuomioistuimien julistamat esineet valtiolle menetetyksi. Hukkaamiskieltoa ei voitu käyttää, koska epäilty oli jatkanut rikolliseksi epäiltyä toimintaa ensimmäisen takavarikon jälkeen.⁸⁵

Käräjäoikeus otti perusteluissaan erikseen kantaa siihen, voivatko esineet olla takavarikossa joko todisteina tai rikoksentekovälineinä. Käräjäoikeuden käsitellessä asiaa kaikki tiedot oli jo kopioitu ja tallennettu poliisin toimesta, eivätkä esineet enää siinä vaiheessa voineet olla todisteina. Sen sijaan esineiden menettämisestä valtiolle rikoksentekovälineinä päättää tuomioistuin vasta rikosoikeudenkäynnin yhteydessä. Tämän vuoksi käräjäoikeus tutki, oliko syytä olettaa näin tapahtuvan. Käräjäoikeus totesi, ettei rikoksentekovälineen tarvitse olla nimenomaan valmistettu rikolliseen tarkoitukseen. Takavarikon esteenä ei ollut myöskään se, että laittomaan tarkoitukseen käytetyllä esineellä voi olla jokin muukin pääasiallinen käyttötarkoitus. Käsitetyt käyttötarkoitusten merkityksestä erityisesti tietoteknisten laitteiden osalta olivat vaihdelleet oikeuskäytännössä. Käräjäoikeus päätyi harkinnassaan siihen, että asiassa oli näytetty olevan pakkokeinollain tarkoittama syy olettaa, että ne tullaan tuomitsemaan valtiolle menetetyksi. Tutkittavana olevan rikoksen laatu, sen selvittämisen tärkeys sekä epäillylle aiheutuva oikeuksien loukkaus huomioon ottaen takavarikon voimassapitämistä voitiin pitää puolustettavana. Hukkaamiskielto ei tullut kysymykseen, koska epäilty oli ensimmäisen takavarikon jälkeen jatkanut rikolliseksi epäiltyä toimintaa.

⁸⁴ HelHO 26.6.2009 nro 1752.

⁸⁵ HelHO 30.9.2008 nro 2718.

Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden ratkaisun, eikä korkein oikeus myöntänyt asiassa valituslupaa. Hovioikeuden ratkaisun jälkeen korkein oikeus on antanut kaksi ennakkopäätöstä, jotka ovat koskeneet tietokoneen ja sillä olevien tietojen takavarikoimista⁸⁶, mutta vasta yhdessä asiassa korkein oikeus on antanut ennakkopäätöksen rikoksentekeväliseen menettämisestä valtiolle⁸⁷. Tekijänoikeusrikoksiin liittyvissä asioissa alemmissa oikeuksissa on sen sijaan rikoksentekeväliseen käytetty tietokone määrätty jo usein menetetyksi⁸⁸.

Tekijänoikeusrikosten tutkinnan yhteydessä usein tapahtuva tietokoneen ja sen ohjelaitteiden takavarikoiminen estää tietokoneen käytön epäillyltä ja rajoittaa samalla hänen mahdollisuuksiaan osallistua muun muassa vertaisverkkokeskusteluun ja käyttää sananvapauttaan. Tietokoneen takavarikoiminen johtaa käytännössä myös yksityisyyden suojan kaventumiseen, koska koko tietokoneen takavarikoimisen yhteydessä tulevat väistämättä takavarikoiduiksi kaikki tietokoneella ovat tiedot. Kovalevyllä olevien tietojen osalta korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2009:4 hyväksynyt hovioikeuden ratkaisun perustelut:

KKO 2009:4: Ratkaisusta KKO 2002:85 ilmenevien periaatteiden mukaisesti hovioikeus katsoi, että poliisilla oli pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n nojalla sinänsä ollut oikeus kopioida takavarikoidun tietokoneen kovalevy kokonaisuudessaan. Poliisiin olisi kuitenkin tullut todettuaan ne tiedostot, joiden osalta pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n edellytys ei täyttynyt, välittömästi palauttaa ne A:lle, B:lle ja C:lle tai tuhota ne. Poliisi ei ollut edes väittänyt, että olisi syytä olettaa, että valituksessa mainitut tiedostot voisivat yksittäisinä tiedostoina olla todisteena rikosasiassa.

Kovalevyn takavarikko ja kopiointi oli tapahtunut 24.10.2006. Hovioikeus katsoi, että pakkokeinolain 7 luvun 1 a §:ssä säädetty suhteellisuusperiaate huomioon ottaen poliisilla oli ollut riittävästi aikaa tutkia kovalevyn kopio ja todeta ne tiedostot, jotka olivat rikostutkinnan kannalta tarpeellisia. Näin ollen edellytyksiä valituksessa mainittujen tiedostojen takavarikon voimassapitämiseksi ei ollut.

Hovioikeus kumosi käräjäoikeuden päätöksen ja päätöksessään yksilöimiensä tiedostojen kopioihin kohdistuvan takavarikon sekä määräsi edellä mainittujen tiedostojen kopiot heti luovutettaviksi A:lle, B:lle ja C:lle. Lisäksi hovioikeus määräsi, että jollei kopioita voitu teknisistä syistä tai muun syyn vuoksi luovuttaa A:lle, B:lle ja C:lle, sanotut tiedostot oli poistettava kovalevyn kopiolta.

Ratkaisusta ilmenee, että pakkokeinolain mukainen suhteellisuusperiaate edellyttää, että vain pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n edellytykset täyttäviä tietoja voidaan pitää takavarikossa. Nähdäkseni myös takavarikon kohteena olevien henkilöiden yksityisyyden suoja edellyttää tätä.

⁸⁶ KKO 2008:106 ja KKO 2009:4.

⁸⁷ KKO 2007:84. Tapauksessa oli kysymys autosta, jossa oli salakuljetettu hopeaketjuja. Siinä autoa ei määrätty menetetyksi. Sen sijaan rikoksentekeväliseen arvon menettämisestä on annettu aikaisemminkin ratkaisuja.

⁸⁸ Näin esimerkiksi tapauksessa HeHO 13.8.2009 nro 2014.

6. Lopuksi

Yhteenvedona tapauksista voidaan todeta, että ne muodostavat varsin kirjavan kokonaisuuden. Teknisen toimenpiteen loukkauksirikkomuksia ei tiettävästi ole tällä hetkellä vireillä muita kuin edellä mainittu hovioikeudessa käsiteltävänä oleva asia. Yksittäisiä oikeudellisia ongelmia tulee varmasti jatkossa ilmaantumaan, mutta keskeisin kysymys tulee jatkossakin olemaan, miten tekijän tekijänoikeuslain 2 §:n taloudelliset oikeudet kappaleen valmistamiseen ja yleisön saataviin saattamiseen sopeutuvat verkkoviestintään, sillä tekijänoikeusrikkomuksen ja -rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvilla tekijänoikeuksien suojaksi annetuilla säännöksillä on perinteisesti tarkoitettu tekijänoikeuslain 2 ja 3 §:n säännöksiä⁸⁹. Rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteenkin kannalta tunnusmerkistön ilmeneminen osaksi tekijänoikeuslain säännöksistä on ongelmallinen.

Vertaisverkkolevityksen liittyä monia perusoikeuksiin kytköksissä olevia ongelmia, jotka ovat yhteisiä viestintäoikeuden keskeisten perusoikeuksien sananvapauden ja yksityisyyden suojan kanssa. Tekijänoikeuksien merkityksen kasvaessa ja viestinnän mahdollisuuksien laajetessa konfliktit oikeudenhaltijoiden ja käyttäjien välillä kasvavat, koska houkutus hyödyntää verkosta saatavaa materiaalia on suuri. Oikeudenhaltijoiden on oikeuksiensa suojaamiseksi parannettava suojakeinojaan oikeudettomilta hyökkäyksiltä. Tässä taistelussa oikeudenhaltijoiden on muistettava kunnioittaa käyttäjien yksityisyyttä ja sananvapautta pystyäkseen hyödyntämään oikeuksiaan. Toisaalta käyttäjien sananvapaus ei ole poikkeukseton oikeus ja heidän yksityisyyden suojaansa voidaan rajoittaa toiseen perusoikeuteen nähden kollisiotilanteessa.

Mitään perusoikeutta ei voida pitää lähtökohtaisesti tärkeämpänä kuin toista. Sen vuoksi soveltamistilanteissa voi olla tarpeen pohtia, milloin jokin perusoikeus tai siitä johdettu oikeus saa liikaa painoarvoa. Sananvapaus on yksi perusoikeus muiden joukossa, eikä se ilman perusteita voi ohittaa muita perusoikeuksia. Aarnio onkin kysynyt, millä perusteella sananvapaus olisi superperusoikeus, joka syrjäyttäisi automaattisesti ilman perusteluita muut perusoikeudet⁹⁰.

Tekijänoikeutta on puolestaan arvosteltu yksinoikeutena monopolisoivan luonteensa vuoksi. Toisaalta yksinoikeuden kannattajat ovat usein vedonneet siihen, että tekijänoikeus on tekijälle lainsäädännöllä annettu ja turvattu yksinoikeus. Näin saatetaan lainsoveltamistilanteessa usein ajatellakin, ja ajatus on lähtökohtaisesti perusteltu. Lainsoveltajalla on nykyisin perustuslain 106 §:n nojalla velvollisuus huolehtia siitä, että perustuslaille annetaan etusija, mikäli lainsäädännön soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Tämän vuoksi ratkaisua tehtäessä on mietittävä, millä perusteella jokin säädös on oikeutettu ja ehkä oikeutetumpi kuin jokin toinen.

Toisaalta lakien säätämisvaiheessa perusoikeuksien merkitystä pohditaan varsin perusteellisesti. Pohdinnan jälkeen tehdään tietoisia lainsäädäntöratkaisuja, jolloin tietyille

⁸⁹ Haarmann 2005 s. 351.

⁹⁰ Aarnio 2006 s. 14.

oikeuksille annetaan enemmän painoarvoa. Näin on esimerkiksi tehty laillisen lähteen vaatimuksen osalta, kun vaatimusta ei ole ulotettu yksityisen käyttöön. Sen sijaan yksityisen käytön ulkopuolella edellytetään laillisen lähteen olemassaoloa ja näissä soveltamistilanteissa perusoikeuspohdinta tulee suhteuttaa lainsäätäjän tarkoitukseen.

Tämä tarkoittaa sitä, että vastakkaisten oikeuksien tilanteessa on pohdittava, kumpi oikeus on konkreettisessa tilanteessa painavampi. Tällöin sananvapauskin saattaa tulla rajoitetuksi, eikä sitä saa käyttää väärin. Jatkossa sananvapauden merkitystä tullaan varmaan enemmän pohtimaan, kun tietoverkkojen välityksellä tullaan todennäköisesti tekemään kasvavassa määrin tekijänoikeuksien loukkauksia.

Kehityksen myötä on pohdittu, millä muilla keinoilla voitaisiin puuttua tekijänoikeuksien loukkaamiseen. Luovien sisältöjen laittomaa verkkojakelua koskevassa muistiossa on ehdotettu eräänlaisen ilmoitusmenettelyn käyttöönottoa. Siinä ajatuksena on, että liittymän haltijalle voitaisiin ilmoittaa liittymästä tapahtuvasta laittomasta jake-
lusta.⁹¹ Muistio ei ole tältä osin yksimielinen johtuen pitkälti siitä, että ilmoitusmenettelyllä puututtaisiin nimenomaan yksityisyyden piiriin kuuluviin asioihin.

Lisäksi tulevaisuudessa on varmasti tarpeen miettiä, miten tekijänoikeuksien loukkauksia voitaisiin vähentää ja mikä suojakynnys tekijänoikeuksilla tulisi olla. Vaikka ilmoitusmenettelyä voitaisiinkin pitää hyvänä lisätyökaluna, ei sitä voida ottaa käyttöön ilman perusteellista perusoikeuspohdintaa.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

Aarnio, Aulis: Tekijänoikeudet ja perustuslaki, teoksessa Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Vaajakoski 2006.

Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Helsinki 2005.

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (*HE 309/1993 vp.*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta (*HE 28/2004 vp.*).

Harenko, Kristina – Niiranen, Valteri – Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus kommentaari ja käsikirja. Porvoo 2006.

Hoikka, Mikko: Viestinnän moniarvoisuus eurooppalaisena oikeusperiaatteena. Viestintäoikeuden vuosikirja 2006. Miten vapaa sana?

Huovila, Mika: Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa, teoksessa Rikostuomion perusteleminen. Helsinki 2005.

Kinnunen, Inari: Tekijänoikeuden tekniset suojakeinot ja teosten yksityinen käyttäminen. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2003.

Koillinen, Mikael – Lavapuro, Juha: Tekijänoikeudet tietoyhteiskunnassa perusoikeusnäkökulmasta, teoksessa Viestintäoikeus. Vantaa 2002.

⁹¹ Luovien sisältöjen verkkojakelu s. 21–22.

Luovien sisältöjen luvaton verkkojakelu; Lainsäädännölliset keinot. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:21.

Majanen, Martti: Rikokset yleistä järjestystä vastaan, teoksessa Rikosoikeus (toim. Lappi-Seppälä, Tapio. Juva 2008.

Perustuslakivaliokunnan lausunto 7/2005 vp. (*PeVL 7/2005 vp.*).

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussääntösten muuttamisesta. (*PeVM 25/2003 vp.*).

Pihlajarinne, Taina: CSS-suojaus ja tehokkaan teknisen toimenpiteen kiertämisen kieltä – Kommentaari tekijänoikeusneuvostonlausuntoon 2007:9 teoksessa Tekijänoikeus ja digitaalitalous. Vantaa 2008.

Sorvari, Hannu: Tiedollinen itsemäärääminen ja markkinointi, teoksessa Viestintäoikeus. Vantaa 2002.

Sorvari, Katariina: Vastuu tekijänoikeuden loukkauksesta – erityisesti tietoverkkoympäristössä. Vantaa 2005.

Sorvari, Katariina: Tekijänoikeuden loukkaus. Helsinki 2007.

Still, Viveca: Tekijänoikeuden väärinkäytöstä. Defensor Legis 4/2008, s. 613–630.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2007:9 (*TN 2007:9*).

Tekijänoikeuskomitean VII mietintö (*OPM 1992:4*).

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Vantaa 2007.

Wikipedia: CSS-suojaus. ([http://fi.wikipedia.org/wiki/CSS_\(suojaus\)](http://fi.wikipedia.org/wiki/CSS_(suojaus)))

Oikeuskäytäntö

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO 1996:43
KKO 1999:8
KKO 1999:115
KKO 2001:42
KKO 2003:88
KKO 2007:84
KKO 2008:106
KKO 2009:4

Korkeimman oikeuden myöntämät valitusluvut

VL 2008-79
VL 2008-80

Hovioikeuksien ratkaisut

Helsingin hovioikeus 28.12.2006 nro 4034
Helsingin hovioikeus 29.5.2007 nro 1718
Helsingin hovioikeus 29.5.2007 nro 1756 (HelHO 2007:14)
Kouvolan hovioikeus 13.11.2007 nro 1203
Helsingin hovioikeus 28.11.2007 nro 3850
Helsingin hovioikeus 28.11.2007 nro 3865, valituslupa VL 2008-80 myönnetty
Helsingin hovioikeus 12.12.2007 nro 4033
Helsingin hovioikeus 22.5.2008 nro 1427
Helsingin hovioikeus 30.9.2008 nro 2718
Helsingin hovioikeus 26.6.2009 nro 1752
Helsingin hovioikeus 13.8.2009 nro 2014

Käräjäoikeuksien ratkaisut

Tuusulan käräjäoikeus 28.2.2006 nro 267

Helsingin käräjäoikeus 21.10.2008 nro 8247, ei lainvoimainen

Stockholms tingsrätt 17.4.2009 mål nr B 13301-06, ei lainvoimainen

Tuusulan käräjäoikeus 6.11.2009 nro 1531

Kirjoittajat

Kaisa Arponen: OTK, VT, Helsingin hovioikeuden viskaali

Jussi Heiskanen: OTK, VT, Helsingin käräjäoikeuden käräjätuomari

Simo Kolehmainen: OTL, VT, Helsingin syyttäjänviraston kihlakunnansyyttäjä

Tero Kujala: OTK, VT, Vantaan käräjäoikeuden käräjätuomari

Heli Sankari: OTK, VT, korkeimman oikeuden oikeussihteeri

Marika Siiki: OTL, VT, Vantaan käräjäoikeuden käräjätuomari